د پښتو شعر

هندسي جوړښت

لنډۍ
سروکی
کاکړۍ غاړې
د اتڼ نارې
ببولاله
چاربیته
بدله
بګتۍ
لوبه
او نور...

غزل
څلوریزه
قطعه
بوللـــه
دویزه
درییز
مستزاد
څلوریز
پنځه ییز
شپږیز
او نور...

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ کال

Yoon Cultural Foundation
یون کولتوري بنسټ

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر
هندسي جوړښت

لیکوال

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتــاب نــوم:	د پښتو شعر هندسي جوړښت
لــيکـــــوال:	پوهیالی محمد اسمعیل یون
خـــپـــرنـــدوی:	یون کلتوري یون
چـــا پــشـمــېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لــو مـــړی چاپ:	۱۳۷۷ل کال
شــپـــږم چـــاپ:	۱۳۸۷ل کال
د لــيکـــوال پرله پسې نومره:	(۱۳)
د خـــپرنـــدوی پرله پسې نومره:	(۱۳)
کــمـــــپوزر:	ضیاءالرحمن ضیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	ددې چاپ سریزه	۱
۲	د لیکوال په باب څو خبرې	۴
۳	د پښتو شعر هندسي جوړښت، یو ...	۷
۴	د لارښود استاد نظر	۱۱
۵	سریزه	۱۳
	لومړی څپرکی	
۶	ګڼ شعري فورمونه	۱۹
۷	غزل او ډولونه یې	۱۹
۸	څلوریزه (رباعي)	۳۸
۹	قطعه	۴۳
۱۰	بولله (قصیده)	۴۵
۱۱	دویزه (مثنوي)	۶۰
۱۲	دریېز (مثلث)	۶۸
۱۳	مستزاد	۷۱
۱۴	څلوریز (مربع)	۷۴
۱۵	پینځه ییز (مخمس)	۷۸
۱۶	شپږیز (مسدس)	۸۵
۱۷	اوه یز (مسبع)	۸۹
۱۸	اته یز (مثمن)	۹۳
۱۹	لسیز (معشر)	۹۶
۲۰	ترجیع بند	۱۰۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ ذوالقافیتین (ترکیب بند) ۱۰۵
۲۲ تول قافیز ۱۱۲

دویم څپرکی

۲۳ پښتو ازاد شعر ۱۱۲

دریم څپرکی

۲۴ د پښتو ولسي شاعرۍ یا نظم فورمونه ۱۳۸
۲۵ لنډۍ ۱۳۸
۲۶ سروکی (نیمکۍ)
۱۴۰
۲۷ کاکړي غاړې ۱۴۷
۲۸ اتڼ ناري ۱۴۹
۲۹ ببولاله ۱۵۵
۳۰ چاربیته ۱۵۹
۳۱ مقام ۱۷۴
۳۲ بدله ۱۷۸
۳۳ لوبه ۱۸۲
۳۴ داستان ۱۸۴
۳۵ بګتۍ ۱۹۰

څلورم څپرکی

۳۶ د پښتو ولسي شاعرۍ یا نظم ځینې نور فورمونه ۱۹۳
۳۷ پایله ۲۰۲
۳۸ اخځونه ۲۰۸
۳۹ د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه ۲۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې چاپ سريزه

((د پښتو شعر هندسي جوړښت)) د پوهنيارۍ علمي رتبې لپاره زما تېزس و. د څو کلن تدريس په بهير کې چې کله ما هم پښتو نظم او د هغه بېلابېل ډولونه تشريح کول او يا مې له محصلينو څخه د هغو د

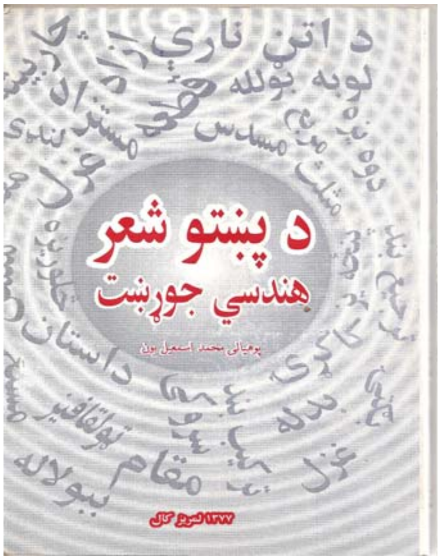

تعريف پوښتنه کوله، نو زيات شمېر به په کې ټکني کېدل، د وخت په تېرېدو سره ما پر تشريح سربېره د هغو شکلونه هم ورته پر تخته رسمول، بيا به مې ترې پوښتنه کوله، نو دوی به د هر فورم شکل سم رسموه، خو په ګړني يا ليکني تعريف کې يې بيا هم ستونزې لرلې.

له دې څخه ما ته ښه پته ولګېده، چې هر وخت د يوه شي جسم مجسم شي، نو ذهن ته ژر لاره پيدا کوي. همدا وجه وه چې د پوهنيارۍ ترفيع لپاره مې همدا موضوع ثبت کړه. له ځانګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه زما دا موضوع په ښه ډول پاس شوه، د پوهنځي علمي شورا هم په کې څه ستونزه راولاړه نه کړه، خو کله چې د پوهنتون علمي شورا ته لاړه، نو د طبيعي علومو پوهنځيو يو شمېر استادانو، له هغې جملې څخه هم يو دوه تنو، چې د هر چا په علمي ترفيع کې به يې خنډ راولاړوه، سخت مخالفت وکړ، ويې ويل چې: شعر له هندسې سره څه اړه لري؟ او همدارنګه ځينې نور دلايل، خو کله چې زه ور پسې لاړم او ددې اثر په اړه مې معلومات ورکړل، نو د هغوی هم نه يوازې قناعت حاصل شو، بلکې ماته يې وويل، چې دا زموږ لپاره هم جالبه موضوع ده. په پای کې دې اثر د ترفيع ټول پړاوونه ووهل. تر هغې وروسته مې د چاپ تکل وکړ. په امريکا کې زما يو دوست ښاغلي وزيرګل پښتونيار يې مالي لګښت پر غاړه واخيست او دا اثر چاپ شو. تر چاپ وروسته هم چا چې لوستی و، خوښ شوی يې و، ځرنګه چې د پښتو نظم تشريح د ژبو او ادبياتو پوهنځيو د پښتو څانګو يوه مهمه موضوع ده، نو محصلينو ته د يو درسي مرستندوی کتاب کار يې هم ورکړ. زياتو محصلينو واخيست، نو ځکه يې د بيا بيا چاپ څو ځلي اړتيا پيدا شوه، تر اوسه پورې دا اثر پنځه ځلي چاپ شوی، خو زه فکر کوم، چې نورو چاپونو ته يې هم اړتيا ده. که څه هم ما غوښتل چې يو څه نور تغيرات هم په کې راوړم، خو اوسمهال راته دا مجال پيدا نه شو. له نورو ادبپوهانو څخه مې هيله ده، چې هم دا اثر کره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او هم يې لاپسې وغځوي. له قدرمنو محصلينو څخه مې هم هيله ده، چې د لوستلو او ددې اثر د کارولو په حالت کې، که له کوم ابهام او ستونزې سره مخامخېږي او يا هم د نورې اسانتيا لپاره څه وړانديزونه او نظرونه لري، په ليکلې بڼه دې ماته رالوليږي، چې په راتلونکو چاپونو کې يې په کې ځای پر ځای کړو.

نور نو دا کتاب او دا هم تاسې قدرمن لوستونکي.

په درنښت
د پوهنيزو مرکزونو د پياوړتيا په هيله
پوهندوی محمد اسمعيل يون
ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ
د ۱۳۸۷ل کال د کب ۲۲مه نېټه
کابل - افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکوال په باب ځو خبرې

ما لپاره د ډېرې خوښۍ ځای دی، چې د کابل پوهنتون ځوان استاد او د پښتو ژبې زیارکښ لیکوال او ښه شاعر پر ما ګران محمد اسمعیل یون د کابل په ډېرو سختو شرایطو کې د یو بل نوي کتاب په لیکلو بریالی شوی دی او زیاته خوشالي لا په دې کې ده، چې اوس یې چاپ ته اماده کړی او چاپېږي.

ده مهرباني وکړه او له مانه یې وغوښتل چې څو کرښې د سریزې په توګه پرې وکاږم، خو زه په دې سریزه کې د دې اثر د ښاغلي لیکوال په باب څو خبرې کوم.

د شپېتمو کلونو په اوایلو کې لا ښاغلی محمد اسمعیل یون پوهنتون ته نه و شامل شوی او د خپلو منځنیو زده کړو وروستي کلونه یې تېرول، خو ما به دی لیده چې په ډېر ذوق او شوق یې د کابل مطابعو ته منډې رامنډې کولې او اثار یې چاپول. د کابل له ځینو جریدو سره یې همکاري کوله، په مشاعرو کې یې برخه اخیستله. د ده هڅو او استعداد دی په خپلو همزولو ځوانانو کې ښه وځلاوه. ده د هغه مهال په ځوانانو کې ښه موقف او نوم پیدا کړ.

د لیکوالو ټولنې او د کابل پوهنتون فرهنګي شورې ته یې لاره پیدا کړه او له دغو دوو فرهنګي موسسو سره یې ښه د مزې همکاري وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مهال ده خپلې پوهنتونې زده کړې پای ته رسولې، د زده کړو تر څنګه یې خپلې فرهنګي هڅې لا پراخولې د پوهنتون د ځینو ځوانانو په مرسته یې په کابل کې د یوې فرهنګي ټولنې د جوړولو لپاره کار پیل کړ.

پر ډېرو مشرانو فرهنګیانو وګرځېد او زمینه یې دې ته مساعده کړه چې زموږ مشران، کشران، فرهنګیان سره کېني او د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه کړي.

له دې ټولنې او ددې ټولنې له بري او د کارونو له پرمختګ سره یې اورنۍ مینه وښوده او دا مینه تر اوسه ورسره پالي او د ټولنې خپرنۍ ارګان شمشاد مجله د زړه په وینو چاپ ته اماده کوي او خپروي.

وروستي شپږ کلونه زموږ د هېواد او خلکو لپاره د ویر او ماتم کلونه وو، ډېرو لږو خلکو دغو ویرونو او ماتمونو ته زړه ونیولی شو، زیاترو فرهنګیانو هېواد پرېښود، اما ده دغو ټولو ناخوالو، ستونزو، تنګسو او کړاوونو ته ځان ټینګ کړ او په خپل هېواد کې پاتې او فرهنګي کار سره یې مینه تر پخوا لا زیاته شوه. د خپلې همدې مینې پر اساس اوس یې یوه پښه په پېښور کې وي او یوه په افغانستان کې، دلته په پېښور کې په خورا لوړ همت او بې ساري زیارکښنې د هیله مجله چاپوي، کتابونه چاپوي او بیا یې افغانستان ته رسوي او په کابل کې یې پر هغو پاتې فرهنګیانو وېشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی اوس نه یوازې د چاپ او خپرولو په کار بوخت دی، بلکې له ډېرو مصروفیتونو سره سره په لیکلو او تالیف هم بوخت دی. مقالې، سرمقالې رسالې او کتابونه لیکي، هغه هم په داسې شرایطو کې چې د هېواد دننه نه د څېړنې لپاره شرایط برابر دي او نه منابع او ماخذ میسرېږي.

زه دده ټولې فرهنګي هڅې ستایم. د لا زیاتو بریالیتوبونو لپاره یې دعا کوم.

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو شعر هندسي جوړښت يو هنري او ښکلاييز نوښت

د هند د نيمې وچې په ادبي اسمان کې د علامه شبلي نعماني د ((شعرالعجم)) (که څه هم ادبي تذکره هم ده) د لمر وړانګو د پارسي شعر و شاعرۍ کړلېچونه دومره وځلول او دومره يې د پارسي شاعرۍ مراندي راښکلي چې نن هم د پارسي ژبې او ادب کېږدۍ پرې نېغه ولاړه ده. ان چې د لس اتو لسيزو د ادبي پرمختيايي بهير له چټکتيا سره سره دومره څوک پيدا نه شول او يا به يې د شعر العجم پر تلپاتېينې دومره باور وي چې پر شويو بديعي او صناعي تعريفاتو باندې يې د بيا کتنې اړتيا ونه انګېرله او د اغېزمنۍ اندازه يې له دې نه هم لګي چې ايرانيانو يې ټېرته پارسي ژباړه اړينه وګڼله.

په پښتو کې هم د شعر العجم په څېر يوه اثر ته چې عربي او دېواني ادبي صنايع (غزل، رباعي، قطعه، قصيده، مثنوي، مستزاد، مثلث، مربع، مخمس، مسدس، مسبع، مثمن، معشر، ترجيح بند، ترکيب بند او...) راوښيي اړتيا وه. که څه هم د شعر العجم په څېر منظم او اوډلي څه رامنځته نه شول؛ خو پښتو ليکوالو بيا هم خورې ورې هڅې وکړې او د ادبي فنون، روح ادب، د ادب مناره، قافيه، خوږه شپېلۍ، بديع او بيان، ليتکی، بديع او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو شعر، د پښتو ادب په تاریخ کې قصیده، پښتو غزل او ... په څېر ځینې اثار رامنځته کړل، چې دې هر اثر پر خپل وخت د ځانګړو صنایعو په پېژندنه او سپړنه کې په زړه پورې ونډه واخیسته؛ خو په خپله د پښتو د ولسي او فولکوري شاعرۍ د څانګو او څېلونو د پېژندنې اړتیا ته په پاملرنه لومړنی لیکوال چې د یوې تخصصي او ځانګیزې(مسلکي) اړتیا په توګه یې د پښتو شعر د رغښت او سکښت اړتیا وانګېرله، هغه د پښتو ژبپوهنې نوښتګر او زیارن استاد پوهاند ډاکتر مجاوراحمدزیار و، چې د شاعرانه او ژبنیو ازمېښتونو په رڼا کې یې ((پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)) نومي اثر رامنځته کړ او د خپلې څېړنې او ازمېښتونو له کوچ او نچوړ یې دا راوایستل چې په پښتو شعر کې تر هرو درېو څپو وروسته څلورمه څپه خجنه (فشاري) راځي او یوازې په پښتو شعر کې نه، بلکې دده دا سپړلی دود پر هغو شعري چوکاټونو هم سور راځي، چې له عربي ژبې نه ورته راغلي دي.

د پوهاند زیار دغه نوښتی هڅه رښتیا چې د پښتو شعر رغونې پر موضوع د یوه ځانګړي ازمېښت لرونکی اثر و، چې په علمي او څېړنیزه جامه کې پښتو شاعرانو او د شعر مینه والو ته وړاندې شو. تر دوی وروسته که څه هم د اروابناد استاد روهي ((شعر پېژندنه)) هم د شعر پر تیورۍ او منځپانګه باندې یو ارزښتناک اثر و، چې د ژوندۍ شاعرۍ او ژمنې شاعرۍ تک و برید په ګوته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښايي د همدغو دوو استادانو د استادانه او نوښتګرانه روزنې او له دوی دوارو سره د همېشنۍ ناستې ولاړې اغېز و، چې د دوی وتلي او رښتين پتمن او مينه وال شاګرد د پښتو تنکی او هڅاند ليکوال او خوږژبی شاعر ښاغلی محمد اسمعيل يون يې د پښتو د ولسي شاعرۍ په بېلابېلو څېلونو (ژانرونو) کې د يوه نوښت رامنځته کولو ته وهڅاوه او د شعر او نظم بديعي تعريف ته يې داسې يوه سمبوليکه ژبه او يوه هندسي جوله ورکړه، چې په دود پدنې سره يې د شعر جوليز ارزښت يو عادي مينه وال هم له سر خوږوونکيو تعريفونو پرته په ډېره اسانۍ کولای شي، چې په دېواني او ولسي شاعرۍ کې د قافيې (c,b,a او نور...) رديف (=)، مسره (ــــ) له نښو نه په دې وپوهېږي چې د شعر قافيه، رديف او نور لوازم کوم کوم دي؟

ښاغلي يون د ټاکليو نښو لپاره خپله ورکه له لرغونې نه نيولې تر ځواني شاعرۍ پورې لټولې ده، چې دا لټون او څېړنه په خپله يو ډول پرتلې ته يوه بلنه غوندې هم ده. دده د دغو سمبولونو يا قيمتونو په ټاکنه کې کېدی شي له تخنيکي او غريز پلوه څه کمزورۍ تر سترګو شي او هغه څنګه چې يو خو يې دومره درانه ژبني او شعري نوښت ته په يوازې ځان اوږه ورته کړې او بل دا چې له هر نوي ګام سره کاواکي او د تيندک اندېښنه ارومرو ملګرې وي. خو له دې سره سره خبره په لوی سر کې پر دغسې يوه نوښتي چار باندې د لاس پورې کولو او اوږې ورته کولو ده. زه په داسې ترخ کې چې ښاغلي يون

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د هېواد د سیاسي فضا په دغسې خړ پرتیا او دوند کې د داسې یوه ستر نوښت په کولو پر مبارکۍ سربېره څانګوالو شعر پوهانو ته هم بلنه ورکوم، چې ده ته په خپلو لوراندو لارښوونو او نغوتو د ځوان کول په وده کې برخه واخلي. البته خپله دا یوه یادونه هم د ښاغلي یون د هڅان فطرت د درناوي په ترڅ کې اړینه بولم چې که دی د خپل دې زیار په وړاندې د ولولې د ځوانۍ په غوښتنه په ډېر لږ څه (پوهنیارۍ) نه وای بسیا شوی؛ نو ما دده دغه زیار په ګانده کې د ده د لوړو علمي او پوهنتوني رتبو لپاره بسنده ګاڼه، خو بیا هم ورته د مبارکیو د وړاندې کولو او د نور پرمختګ په هیله خپله خبره د خوشال بابا په دې هیله منه وینا رالنډوم چې:

لا به ډېر ګلونه وا شي په دا باغ کې
د ګلزار د غوړېدلو يې اغازدی

نمانځنه

محمد آصف صمیم

۷/۱/۱۳۷۷

پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاربنود استاد نظر

له ډېرې مودې راهیسې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانګه کې د پښتو شعر د شکلي جوړښت په باب د یو بشپړ علمي- څېړنیز اثر لیکلو ته اړتیا وه، له نېکه مرغه ښاغلي محمد اسمعیل یون په خپل علمي هاند او هڅې سره دا علمي خلا ډکه او دا مهم ضرورت پوره کړ.

((د پښتو شعر هندسي جوړښت)) د پوهنیار علمي رتبې لپاره د یون ټاکلې موضوع ده. دا موضوع خورا ډېره جالبه، ضروري او جامع ده. محمد اسمعیل یون په ډېر زحمت، زیار او زغم سره دا موضوع په هر اړخیز ډول څېړلې ده. ګڼ اثار او منابع یې ورپسې کتلي او په پای کې یې له ګڼو نویو او پخوانیو اخځونو نه په کې ګټه اخیستې ده. اثر پر (۴) څپرکو وېشل شوی دی، په پیل کې سریزه راغلې، چې د پښتو شعر پر شکلي سکښت او د دې اثر د لیکلو د اړتیا په باب خبرې کوي. ورپسې د نظم هغه بېلابېل فورمونه معرفي شوي، چې په پښتو او عربي ژبه کې دود دي، بیا د پښتو ازاد شعر په باب څېړنه راغلې ده، ورپسې د پښتو ولسي شاعرۍ ګڼ فورمونه معرفي شوي دي. تر دې وروسته په بل څپرکي کې د پښتو ولسي شاعرۍ ځینې نور فورمونه معرفي شوي، په پای کې یو پایله (نتیجه) راوړل شوې، چې د دې کتاب پر ټول ځرنګوالي او په عام ډول د پښتو شاعرۍ پر شکلي رغښت باندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

رڼا اچوي. سره له دې چې تر اوسه پورې د ښاغلي محمد اسمعيل يون يو شمېر نور علمي او څېړنيز اثار چاپ شوي او د (پوهنيار) علمي رتبې لپاره د ده هر يو اثر کفايت کاوه لکه: ((د ژبو او ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود))، ((افغانستان ته اوښتي فرهنګي زيانونه)) او نور... پر هر يوه ده د (پوهنيار) علمي رتبه اخيستلای شوه. خو ده بيا هم د خپلې علمي ترفيع لپاره د ((پښتو شعر هندسي جوړښت)) نوې موضوع وټاکله. په ډېرو سختو او تنګو شرايطو کې يې خپله دا هيله پوره کړه او هغه اړتيا يې هم له منځه يوړه چې په پښتو څانګه کې د داسې يو اثر د نشتوالي له کبله محسوسېدله.

زه ((د پښتو شعر هندسي جوړښت)) علمي څېړنيز اثر د ښاغلي محمد اسمعيل يون د (پوهنيار علمي رتبې) لپاره وړ، پوره او بشپړ ګڼم او له اړوندو څانګو څخه هيله کوم، چې نوموړي ته د دې ګټور علمي اثر له کبله د پوهنيار علمي رتبه تصويب او ورکړي.

په درناوي

پوهندوی محمدصابر خوېشکی

د پښتو څانګې آمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

تراوسه پورې په پښتو ادب کې یو شمېر داسې پوهنیز (علمي) اثار کښل شوي، چې په هغو کې د پښتو شعر پر جوړښت او رغښت باندې رڼا اچول شوې ده. دغه راز د پښتو شعر د مانیز او جوليز جوړښت په اړه ګڼ شمېر لیکنې شوي او یو شمېر بېلابېل شعري فورمونه (شکلونه) تر څېړنې او شننې لاندې نیول شوي دي. هر فورم په جلا جلا ډول څېړل شوی او ځانګړنې يې په ګوته شوي دي. له همدې کبله د پښتو شعر(نظم) شکلونه په ټولیز (عمومي) ډول پر دوو لويو برخو وېشل شوي دي: (۱)

۱- د شعر یا نظم هغه فورمونه او چوکاټونه چې له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي، خو دلته زموږ په ژبه کې دود دي، سره له دې چې دا شعري فورمونه له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي، خو د پښتو ژبې د غږيز جوړښت تابع دي. په دې مانا ؛ د نظم هغه قوانين چې په عربي ژبه کې د عربي نظمونو لپاره دود دي هغه نه مني او د پښتو نظم خپل جوړښت یانې څپيز- خجيز (سېلاب-تونيک) سيستم پرې تطبيقېږي. (۲)

د غږيز او څپيز خجيز جوړښت له مخې دا شعري فورمونه يا صنفونه هماغه قوانين مني چې د پښتو د نورو ولسي، ملي او يا لوستې شاعرۍ د نظمونو پر بېلابېلو فورمونو تطبيقېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعري چوکاټونو کې په ټولیز ډول د (۱۵) په شاوخوا کې شعري فورمونه موجود دي لکه: غزل، قطعه، قصیده، مثنوي، مستزاد، مثلث، مربع، مخمس، مسدس، ترجیع بند، ترکیب بند، معشر او... (۳)

۲- هغه شعري فورمونه یا د نظم چوکاټونه دي، چې هغه په خپله د پښتو شاعرۍ زېږنده دي او یا هم له پخوا څخه په دې ژبه کې باب دي. اکثره دا شعري چوکاټونه په نورو ژبو او په ځانګړي ډول د ګاونډیو ژبو په شاعرۍ کې لیدل شوي نه دي. داسې ښکاري چې دا شعري فورمونه د پښتو ژبې د غږیز او اهنګین جوړښت پر بنسټ رامنځته شوي او خوند یې هم په همدې ژبه کې دی. د دې شعري فورمونو ځینې یې قافیې او ان ردیفونه هم لري، خو ځینې یې بیا له دې قید څخه هم ازاد دي، خو د غږونو او څپو داسې پرله پسې اوډنه او انتظام لري، چې د نظم هرې مسرې ته یو ډول ځانګړی ترنم او اهنګ ورکوي او هغه خوند پوره کوي، چې څوک یې له منظوم کلام څخه اخیتسلای شي. د یو منظم قانون له مخې د اهنګ لوړوالی او ټیټوالی او د ژبې له غږیز جوړښت سره بشپړ پیوستون، د پښتو ملي او ولسي شاعرۍ ډېره خوندوره کړې ده. له همدې کبله خو دا شاعري زموږ د ولس د موسیقۍ له څپو سره ډېره ښه اوډلتیا مومي او کله چې بیا دا دواړه ښکلي هنرونه سره یوځای شي، نو بیا د دردمنو زړونو زنګ لري کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژبې د شعر دا چوکاټونه هر يو بېل بېل شکل لري، د څپو د شمېر او د مسرو د څومره والي او څرنګوالي له پلوه يو له بله بدلون مومي، خو بيا هم د څپيز خجيز جوړښت له مخې پر ټولو يو قانون تطبيقېږي. ياني تر هرو درېو څپو وروسته څلورمه څپه خج (فشار) اخلي. د يادونې وړ ده، چې همدا نظام پر هغو شعري چوکاټونو هم د تطبيق وړ دی، چې له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلي دي.

د پښتو شاعرۍ خپل چوکاټونه لنډۍ، سروکی، لوبه، بګتۍ، چاربيته، بدله، نارې يا غږونه، کاکړې غاړې او نور دي.

ددې ترڅنګ په پښتو ادب کې د ازاد شعر يا د ازاد نظم يو بل ډول شعري فورم هم موجود دی. ځينې کسان دا شعري فورم له نورو ژبو څخه پښتو ته راغلی شعري فورم بولي، خو ځينې نور ادبپوهان بيا پر دې ټينګار کوي، چې دا هم د پښتو ژبې د نورو شعري چوکاټونو په څېر د پښتو شاعرۍ زېږنده دی. دوی وايي د پښتو ولسي شاعرۍ او ازاد شعر ترمنځ زيات ورتوالی موجود دی، د پښتو ملي شاعرۍ ځينې فورمونه هم د قافيې او رديف له قيد و بند څخه ازاد دي او د مسرو اوږدوالی او لنډوالی لري او ازاد شعر هم، نو په دې وجه پښتو ازاد شعر يا ازاد نظم له پښتو ژبې نه پردی شعري فورم نه شي ګڼل کېدی. ددې يادونه هم په کار ده، چې په پښتو ازاد شعر کې ځينې هغه قيدونه او قوانين، چې د پښتو شعر نور شعري چوکاټونه يې ثابت ساتلي او هغو ته يې يوه مشخصه بڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړي، هم له منځه تللي دي. د دې شعري چوکاټونو ترمنځ ګډه او مشترکه وجه د وزن شتوالی او د څپیز خجیز قانون منل دي.

ازاد نظم یا ازاد شعر لکه د لنډۍ، چاربیتې، غزل او یا هم نورو په څېر کوم ټاکلی شکل نه لري. لکه څنګه چې یې له نامه څخه ښکاري شاعر د خپل درد او اند د افادې لپاره کولای شي، خپلو ازادو شعرونو ته بېلابېلې بڼې ورکړي، خو (وزن) بیا هم تراوسه پورې د ازاد شعر یو رغوونکی رکن (توک) دی.

لکه څنګه چې د مخه یادونه وشوه، تراوسه پورې په پښتو ادب کې د پښتو شعري فورمونو د تشخص لپاره ګڼ شمېر لیکنې شوي او یو شمېر کتابونه لیکل شوي دي. په دې لیکنو کې د پښتو شعر د تخنیکي جوړښت په اړه زیات معلومات او څرګندونې وړاندې شوې دي، خو بیا هم داسې یوې رسالې ته اړتیا وه، چې په هغې کې د پښتو شاعرۍ د بېلابېلو چوکاټونو هندسي جوړښت ترسیم شي او د هغو د بدن سیستم افاده کړي.

دا اړتیا هغه وخت ډېره رامنځته کېږي، چې څوک عملاً په پوهنځي او یا بل روزنیز مرکز کې د پښتو شاعرۍ د جوړښت پر څېړنه، شننه او تشریح بوخت وي. هلته تشریح کوونکی مجبور دی، چې د محصل او یا پوښتونکي د ذهني قناعت د خړوب لپاره د شعر هندسي شکل پر تخته ترسیم کړي. زه چې عملاً له داسې یو تدریسي بهیر سره مخامخ وم، نو د محصلینو د پوهېدنې لپاره مې په ازمېښتي توګه د هر شعري فورم هندسي بڼه هغو ته رسم کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې عملیې تر تکرار وروسته دې کار مثبته پایله ورکړه او محصلین د خپل ذکاوت په اندازه له ډېرو هغو شعري فورمونو سره، یا په بشپړه توګه او یا په نیمه توګه اشنا شول، چې پښتو کې کارېدل. د نظم د هرې برخې او رکن د افادې لپاره بېلابېلې نښې نښانې او علایم وټاکل شول، لکه د قافیې د افادې لپار (a) نښه، د ردیف لپاره (=) نښه او د مسرې لپاره کرښه (___) وټاکل شول. د همدغو علایمو او هندسي نښو په واسطه د یو شعر هندسي جوړښت لاسته راتلای شي. ددې امکان هم شته، چې په یو شعري فورم کې څو ډوله قافیې موجودې وي، نو د هغو بېلابېلو د افادو لپاره د قافیې څو نور شکلونه په دې ډول (c,b او d) وټاکل شول.

خو دا ټولې نښې نښانې د ښوونکي او محصلینو ترمنځ د یوې قراردادي وسیلې په توګه، د خپل مشکل د حل او شعري جوړښت د هندسي شکل د افادې په غرض استعمالېدې، نه د مطلقو ټاکل شویو هندسي نښو په توګه.

اوس هم دا نښې د یو ازمېښت او وړاندیز بڼه لري. د پښتو ژبې او ادب له درنو پوهانو او لیکوالو څخه په ډېره مینه هیله لرم، چې د پښتو شعر د هندسي ترسیم لپاره زموږ دا هیله پوره او بشپړه کړي؛ زموږ پر وړاندیز غور وکړي او په پای کې داسې یوه پایله لاسته راشي، چې د هغې په واسطه د دې امکان برابر شي، چې د پښتو شاعرۍ د بېلابېلو چوکاټونو هندسي رغښت، اسکلېټ او جوړښت ترسیم شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ به دلته لومړی پر هغو شعري چوکاټونو او د هغو پر هندسي جوړښت خبرې وکړو ، چې هغه له عربي څخه پښتو ته راغلي او دلته زموږ په ژبه کې دود دي او بیا به د پښتو پر نورو شعري فورمونو او زموږ د ولسي شاعرۍ پر شعري فورمونو رڼا واچول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

ګډ شعري فورمونه

۱- غزل:

په پښتو شاعرۍ کې غزل یو له هغو شعري چوکاټونو څخه دی، چې ډېر عام مقبولیت لري. د پښتو اکثرو شاعرانو د غزل په فورم کې زیات قلم چلولی دی. په همدې وجه خو غزل په پښتو کې د ځینو نورو شعري فورمونو په انډول زیات ظرافت او لطافت ته رسېدلی دی. د غزل ښکلا او ظرافت په دې نور هم زیات شول، چې دې فورم ته د پښتني چاپېریال زیاتې انځورنې وردننه شوې، څو انو پښتنو شاعرانو ته هم غزل داسې یو فورم دی، چې د دوی قلم په کې ښه ازمېښت کولای شي. اکثره ځوان شاعران په همدې فورم کې خپل وزن ښه پوخ کړي، پر قافیې، ردیف، څپو او د نظم پر ځینو نورو توکو ځان واکمن کړي، نو بیا نورو شعري فورمونو ته مخه کړي. پخوا به د غزل په فورم کې هغه مسایل راتلل، چې په ټولیزډول یې غنایي او عشقي مسایل په خپله غېږه کې رانغاړل، وروسته بیا د غزل څولۍ د ژوند له نورو رنګارنګ ګلونو ډکه شوه او اوس غزل تر دې بریده رسېدلی، چې په یوه مسره کې یې ناخوالې او په بله کې یې د ژوند د خوږو رنګارنګي بیانېدی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې لومړنی شاعر چې دې شعري فورم ته يې پښتني شال ور په سر کړ، هغه لوی خان خوشال بابا و، چې د غزل په یوه مسره کې يې توره او بله کې زلفې وځلولې:

تـوره چې تېرېږي خو ګوزار لره که نه
زلفې چې ول ول شي خو خپل يار لره کنه(۴)

د غزل د دومره عام مقبوليت او زيات استعمال یوه وجه شايد همدا وي، چې د يو مانيز پيوستون او تسلسل ترڅنګ د غزل هر بيت په اصطلاح ځانته پاچا دی او په ځانګړي او خپلواک ډول ډېر درونډ مانيز بار پورته کولای شي.

غزل لکه چې له نامه څخه يې ښکاري عربي کلمه ده او له همدې ژبې څخه پښتو ته دا فورم راغلی دی. له مانيز پلوه نورو هغو شعرونو ته، چې غزليز، عشقي يا غنايي مانيز بار لېږدوي، هم غزل ويل کېدی شي، خو د فورم له پلوه بيا غزل ځانګړې بڼه او شکل لري.

غزل معمولاً هغه شعري چوکاټ ته وايي، چې مطلع ولري، يانې د سربيت يې اکثراً مقفی وي او د بل هر بيت دويمه مسره يې قافيه ولري او د مطلعې قافيه تعقيب کړي، د بيتونو شمېر يې له (**۵-۱۵**) بيتونو پورې وي. د څپو شمېر يې معمولاً سره برابر وي. په ځينو خاصو غزلو کې کېدی شي د غزل هغه مسرې چې قافيه نه لري، يوه څپه تر قافيه والو مسرو څخه زياتې شي. په پښتو کې له ۷ څپيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه نیولې بیا تر ۱۵ څپیزو پورې غزلونه شته. قافیه په غزل کې اساسي توک دی، خو ردیف اختیاري دی.

هر کله که په مطلع کې تر قافیې څخه وروسته ردیف راوړل شو، د همغه ردیف راوړل په ټولو قافیه لرونکو مسرو کې حتمي ګڼل کېږي. په پښتو شاعرۍ کې د غزل فورم دا لاندې بڼې لري:

۱- بې ردیفه غزل:

هغه غزل دی، چې ردیف ونه لري او پر قافیه پای ته رسېدلی وي. لکه د پیرمحمد کاروان دا غزل:

په غرونو کې نښتر وي او په کلي کې چنار
په زړه کې مګر څانګې څانګې وغځېږي یار

زلمي زلمي خوبونه دې په غېږه کې شیندم
که وخت دې چېرته وغځوي ګونځې په رخسار

په سر کې لکه غر یوسي ګلونه د جلال
له کوم سر نه چې ول تاو شي د دار لکه دستار

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوغځـــوه لاس لکـــه د کوچـــو غونـــدې ســـپین
د تـــورو وینـــو ډک زړګـــی مـــې دی پرهـــار پرهـــار

اعجــاز دی د نغمــو ګنــې نــو څنګــه بــه یــې وړای؟
دا درونــد د غمــو بــار پــه نــري تــار تــار د ســتار

بیګــاه مــې تــوتکۍ جــوړې جــوړې پــه خــوب لیــدې
کېــدی شــي ګــډ شــم نــن د تــورو ســترګو پــه بــازار

نــن خونــد کــوي چــې ســور سالو اور بــل کــړي پــر ګــودر
پـــرون خونـــد کـــړو اورونـــو د روســـانو پـــر کتـــار

ورځـــه وريســـې راولـــه شـــبنم غونـــدې طبيـــب
غـــزل دې شـــو کاروانـــه د نـــرګس غونـــدې بيمـــار(۵)

د پـورتني غـزل هـره مسـره ۱۴ څپـې لـري: چنـار، يـار، رخسـار، دستار، پرهار، بازار، کتار او بيمار يې د قافيې کلمې دي. رديف نه لري. د دې غزل هندسي جوړښت په دې ډول دی:

a______________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

a______________________________

____

a______________________________

____

a______________________________

____

a______________________________

____

a______________________________

____

a______________________________

____

a______________________________

____

a______________________________

په پښتو کې لومړۍ معلومه او لاسته راغلې منظومه ژباړه هم د غزل له فورم سره سمون خوري. د پټې خزانې په حواله ابو محمد هاشم ابن زید السرواني په (۲۲۳-۲۹۷هـ) کې د یو عراقي شاعر محمد ابن خلاد یو شعر په پښتو ژباړلی دی(۲). د شعر پښتو منظومه ژباړه داده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه هم ښه وینا کاندي چې یې وینه
د خاوند په لاس کې زر او درهمونه

ژبور ورله ورځي وینا یې اوري
د درهم خاوندان تل وي په ویاړونه

که درهم یې ځنې ورک سو سي نتلی
پر نړۍ یې وي په خړو پېژندونه

که بدای سوني وبولي خلک وایي
دا وینا ده رښتیانیه له رښتونه

که بېوزلی وو ایي رښتیا خبره
نور وو ایي دا خو سوني دې تېرونه

هو درهم ښندي هر چاله لویه برخه
د درهم د خاوند هر ځای پرتمونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درهـــم ژبـــه ده کـــه څـــوک ژبـــور کېـــږي
ده وسله که څوک پرې کاندي قتالونه(۷)

د پورتني شعر هره مسره ۱۲ څپې لري (وینه، درهمونه، ویاړونه، پېژندونه، رښتونه، تېرونه، پرتمونه او قتالونه) یې د قافیې کلمې دي، ردیف نه لري. هندسي شکل یې دادی:

a____________________________
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

۲- ردیف لرونکی غزل: د غزل د فورم هغه بڼه ده، چې د قافیې ترڅنګ ردیف هم ولري. ردیف هغه یوه یا څو کلمې دي چې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافيې څخه وروسته په يوه شکل او تر ډېره زياته حده په يوه مانا تکرار راځي، دا غزل وګورئ:

د وخت سالار زما تربور دی اشنا
دا نوم مې څکه د منصور دی اشنا

د مغولو والي انتها نه ښکاري
د وخت خوشال په رنتبور دی اشنا

د اټک پله نه د امو تر غاړو
د زړه وطن مې ټول چور چور دی اشنا

ستا د نظر په تعويذو به رغي
ژوندون مې تا پسې رنځور دی اشنا

هغه چې ته به يې ټکور ته راتلې
د زړه ټپ هغسې ناسور دی اشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــوګی لــوګی دي بېکســـيار لـــه کتـــو
درتلی چې نه شي بس مجبور دی اشنا(۸)

د پورتني غزل هره مسره ۱۱ څپې لري. تربور، منصور، رنتبور، چور، انځور، ناسور او مجبور، په کې د قافيې کلمې دي. (دی اشنا(دی اشنا) چې تر ټولو قافيو وروسته په يوه شکل او يوه مانا تکرار راغلي، رديف ګڼل کېږي.

د پورتني غزل هندسي بڼه داده:

=a________________________

=a________________________

____
=a________________________

____
=a________________________

____
=a________________________

____
=a________________________

____

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې شکل بله بېلګه داده:

دا چــې ځړېــږي مخــامخ درتــه پــه دار ســرونه
پــه دې وطــن کــې بــس همدغــه وو د کــار ســرونه

وږي يــې هســې هــم غاصــب همېشــه وړي پــه زوره
کاشــکې دا ځــل زمــوږ غــنم وکــړي د مــار ســرونه

زه خــو د مينــې ارمــانجن وم مــا خــو زړونــه غوښــتل
کـــړل دې د عقـــل طرفـــدارو راشـــمار ســـرونه

د ســپينو ســتورو پــه ليــدو شــي فرښــتې رايــادې
داســې ښــکارېږي لکــه وي چــې يــې هــوار ســرونه

تــر ســرېتوب د زرو قــدر يــو پــه زره زيــات شــو
دروېشــه نــن ســبا واره شــول تــر دينــار ســرونه(۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پورتني غزل هره مسره **۱۵** څپې لري. (دار، کار، مار، راشمار، هوار او دينار) يې د قافيې کلمې دي. (سرونه، سرونه) په کې رديف دی.

۳- دوه قافيز غزل: دا هغه ډول غزل دی، چې دوه بېلابېلې قافيې ولري. مانا دا چې د دوو مسرو د پای تر قافيې څخه د مخه او يا د مسرو په منځ کې بله قافيه موجوده وي. په مطلع کې دوه بېلابېلې قافيې موجودې وي. د نورو مسرو قافيې د مطلعې خپله خپله قافيه تعقيبوي، که چېرې تر هرې قافيې وروسته رديفونه راغلي وي، نو تر هرې تعقيبوونکي قافيې څخه وروسته د هغې خپل رديف هم په همغه بڼه تکرارېږي. لومړی به دلته هغه بېلګه راوړو چې څنګ په څنګ قافيې ولري:

کـه يـم ډېـر د حوادثـو پـه کشـال شـل
خـو درځـم کـه مـې رهبـر شـه باکمـال مـل

تـا چـې څـوان د دلبـرۍ د کـرم عـام کـړ
درتـه جـوړ شـو د عاشـق غريـب د سـوال ول

معشـوقه چـې د جبـين غوټـه خـوره کـه
د عاشق د خـاطر غوټـه شي فی الحـال حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جفا وفا سودا په خپل اختیار که
د خوبانو په دربار کې دی دلال لل

او ښکې تېل صبر پنبه لري اور مینه
باري خدای مې چراغ نه که د اقبال بل

د هنر د چابک سوار لافه که ماته
چې اسمان نیلي راواخلي د خپل چال چل

خو چې ولید شي د مینې په ورشو کې
رقیبان که علي خان لکه شغال غل(۱۰)

په پورتني غزل کې د کشال، باکمال، سوال، فی الحال، لال، اقبال، چال او شغال، د لومړۍ قافیې کلمې دي او (شل، مل، ول، حل، لل، بل، چل او غل) د دویمې قافیې کلمې دي. ردیف نه لري.

هره مسره یې ۱۲ څپې لري. د غزل دا ډول په پښتو شاعرۍ کې دومره باب نه دی. په پخوانیو دېوانو کې یې بېلګې شته. هندسي شکل او جوړښت یې دادی:

ba_______________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

ba__________________________

____
ba__________________________

____
ba__________________________

____
ba__________________________

____
ba__________________________

____
ba__________________________

____
ba__________________________

د دوه قافیه ییزو غزلو بل ډول دادی، چې لومړی قافیه د مطلعې د مسرو په منځ کې راځي، ورپسې بیا ردیف راځي، ورپسې بیا بله قافیه او بیا ورپسې ردیف. د مطلعې هره قافیه ځانته ځانته ردیفونه او ځانته ځانته قافیې لري، یانې دا چې د وروسته مسرو قافیې، په مطلع کې راغلې قافیې تعقیبوي. لکه د اسحق ننګیال دا غزل:

خیبري تنده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول عمر درنه ده سپکېدو ته يې چې پرې نږدئ
خاوره پښتنه ده او پردو ته يې چې پرې نږدئ
پرېږده خيبري تنده چې بيا په وينو ماته شي
ګرمه معرکه ده سړېدو ته يې چې پرې نږدئ
سره چې وړي اورونه په کمځو کې د پښتو ناوې
ښه ده چې لمبه ده لوګېدو ته يې چې پرې نږدئ
زلفو د جانان ته چې څو سرې وينې غوټۍ نه شي
لاره تکه سره ده وچېدو ته يې چې پرې نږدئ
نن مې د خوشال توره چې بيا هوس د شرنګ لري
تاوه په شرنګ ښه ده چوپېدو ته يې چې پرې نږدئ
ګورئ چې اسمان کې وربځ د ستورو د لار پل وهي
ورځ خو لا اوږده ده تورو شپو ته چې يې پرې نږدئ
وړي يې چې غرور ته ثريا په جام د سترګو کې
نبغه مو شمله ده کږېدو ته يې چې پرې نږدئ(۱۱)

دا غزل دوه قافيې او دوه رديفونه لري. په لومړۍ قافيه کې (درنه، پښتنه، معرکه، لمبه، سره، ښه اوږده او شمله) د قافيې کلمې دي. (ده، ده) يې رديف دی او په دويمه قافيه کې (سپکېدو، پردو، سړېدو، لوګېدو، وچېدو، چوپېدو، شپو او کږېدو) د قافيې کلمې دي. (ته يې چې پرې نه ږدئ، ته يې چې پرې نه ږدي) يې رديف دی. ددې غزل هندسي جوړښت داسې انځورېدی شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

=b ____________________ =a ____________

=b ____________________ =a ____________

____

=b ____________________ =a ____________

____

=b ____________________ =a ____________

____

=b ____________________ =a ____________

____

=b ____________________ =a ____________

____

=b ____________________ =a ____________

____

=b ____________________ =a ____________

۴- ماته غزل: (ماته غزل) ورته ځکه وايي چې په منځه ملا کې يې د هرې مسرې په منځ کې د اهنګ يوه وقفه راځي. په همدې منځ کې د څپو د شمېر له مخې هر مسره پر دوو مساوي برخو وېشل کېږي، لکه په لاندې غزل کې چې (ګوره د زخمو غوټۍ) د مسرې لومړۍ برخه او (څاڅي مې له سترګو نه) د مسرې دويمه برخه ده. کله کله د اهنګ دا وقفه تر قافيې وروسته راځي او کله د رديف يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه هم ورسره نیسي او بیا تر هغه وروسته وقفه او بیا نور ردیف راځي. دلته به ددې ډول غزل یوه بېلګه وړاندې شي:

د تصور څپې

ګورم د زخمو غوټۍ څاڅي مې له سترګو نه
یار ته د کمڅو غوټۍ څاڅي مې له سترګو نه
نن چې دا تیارې کوڅې ټولې دي باغچې باغچې
جام جام د سپرلو غوټۍ څاڅي مې له سترګو نه
پرېوتل له شونډو مې ستا د اننګو ګلان
ګرانې د نشو غوټۍ څاڅي مې له سترګو نه
مات مې شو د صبر جام ښکل مې کړه مینوشه خوله
ماتې د توبو غوټۍ څاڅي مې له سترګو نه
اوښکه د لیمو د باغ رغړي دې قدم پسې
ګوره د اسرو غوټۍ څاڅي مې له سترګو نه
اوري د ننګیال پر سر ستا د تصور څپې
راغلې د خیالو غوټۍ څاڅي مې له سترګو نه (۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورتني غزل کې (زخمو ، کمڅو ، سپرلو ، نشو ، توبو ، لېمو او خيـالو) د قـافيې کلمې دي. (غـوټۍ ځـاځي مې لـه سـترګو نـه) يـې رديف دی. هره مسره يې ۱۴ څپې ده. هندسي شکل يې دادی:

= /a
= /a

/
= /a

/
= /a

/
= /a

/
= /a

/
= /a

۵- بې مطلعې غزل: هغه غزل دی، چې يوازې مطلع نه لري، يانې د سر لومړی بيت يې مقفي نه وي. د لومړي بيت دويمه مسره يې قافيه لري او د نورو بيتونو د دويمو مسرو قافيه يې د لومړي بيت د دويمې مسرې قافيه تعقيبوي. که چېرې د لومړي بيت د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمې مسرې تر قافيې وروسته رديف راغلی وي، نو د نورو قافيه والو مسرو رديفونه هم همدا بڼه لري.

په پښتو لرغونې شاعرۍ کې د شيخ رضی لودي او نصر لودي ترمنځ شوی شعري سوال او ځواب هم له همدې فورم سره ورته والی لري. د دې فورم يوه بېلګه داده:

هيله

چې خزان وهلی بڼ يې سور او شين کړم
د خيالونو دنياګۍ ته مې ننراشه

د ګيلو مانو په شونډو ګوتې کېږده
درواری شمه يوه شېبه پخلا شه

چې غوټۍ زما دهيلو پې ساه واخلي
په سره ځله کې پرخه د سبا شه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د مړاوو خاطرو سترګې یې ښکل کړم
په ترخو شونډو مې یو واري موسکا شه

د رنتبور د شپو دردونه مې هېر بېږي
د غزل ذهن ته ننوزه ساه شه

په ټپونو مې پټې د مینې کېږده
یوه هیله ده پوښتنې له مې را شه

وینې (څه وي) په کې نه شته دي ګیلې دي
د پیوند سپېرو زخمونو له دوا شه(۱۳)

په پورتني شعر کې (دا، پخلا، سبا، موسکا، ساه، را او دوا) د قافیې کلمې دي، (شه، شه) یې ردیف دی. هندسي بڼه یې داده:

____
=a______________________________

____
=a______________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

____

=a_____________________________

____

=a_____________________________

____

=a_____________________________

____

=a_____________________________

____

=a_____________________________

۲- څلوریزه (رباعي):

رباغي هم هغه شعري فورم دی، چې له عربي څخه پښتو ته راغلی دی. دا فورم څلور مسرې لري، له ځینو استثنایي حالاتو پرته چې په هغه کې کېدی شي د دریمې مسرې یوه څپه د قافیه والو مسرو تر څپو کمه یا زیاته شي، په ټولیزډول د ټولو څلور واړو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي. د رباعي لومړی بیت مقفی وي، دریمه مسره یې قافیه نه لري او د څلورمې مسرې قافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د مطلعې قافيه تعقيبوي. د غزل په شان په ثلوريزه کې هم رديف اختياري وي، خو کله چې د رباعي په مطلع کې رديف راوړل شو ثلورمه مسره کې به ضرور بيا هماغه رديف تکرارېږي.

په پښتو کې د بېلابېلو ځپو په شمېر رباعي ويل شوي، خو لس ځپيزې ثلوريزې په کې زياتې دي. دا رباعي اکثره په تول تللې دي. هغه رباعي چې لس ځپيزې دي، هره مسره يې داهنګ له مخې تقريباً پر دوو برخو وېشل کېږي. پنځه ځپې يې يوه خوا او پنځه يې بله خوا په تول تللې وي.

د لوی خان (خوشال بابا) هغه رباعيات چې د يو ځانګړي کتاب په بڼه د (خوشال رباعيات) په نوم د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوي او شمېر يې تقريباً (۱۵۰۰) رباعياتو ته رسېږي، تقريباً په سلو کې **۸۵** ثلوريزې يې لس ځپيزې دي.

پر اوسني وخت د ثلوريزو بل بشپړ کتاب چې زموږ په لاس کې دی، هغه د (پسته اور) په نوم د هېواد د نوميالي شاعر محمد صديق پسرلي د ثلوريزو مجموعه ده. په دې اثر کې څه کم (يوزر) ثلوريزې راغلي، چې ټولې لس ځپيزې دي. د استاد قيام الدين خادم اکثره ثلوريزې هم لس ځپيزې دي.

يوه بله خبره چې د رباعي يا ثلوريزو په باب د ياد وړ ده، هغه داده، چې عام ولس او په ځانګړي ډول ځينې سندرغاړي رباعي هغه ډول شعر يا نظم ته وايي چې معمولاً د پند، نصيحت او اخلاقي مسايلو په باب ويل شوي وي او په موسيقۍ کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرغاړي تر غزل او یا کومې بلې سندرې د مخه وایي او په همدې موقع کې د اوريدونکو د ذهن پاملرنه ځانته راجلبوي. دلته یوه تېروتنه رامنځته کېږي؛ هغه دا چې اکثره سندرغاړي تر اصل غزل او سندرې د مخه کم شعر لولي هغه اکثره د مانا د انتخاب له مخې وي، نه د فورم له مخې. څرنګه چې په رباعي کې هم ډېر زيات اخلاقي، ديني، او نور مسايل راځي، نو دوی اکثره هغو شعرو ته چې دا موضوعات په کې بيان شوي وي، هغو ته رباعي وايي، سره له دې چې که د فورم له مخې هغه غزل هم وي. دلته ددې يادونه په کار ده، چې دا رباعي يا څلوريزه هغه رباعي نه ده، چې عام ولس يا سندرغاړي يې په کومه مانا او بڼه استعمالوي.

څلوريزه يا رباعي دا لاندې بڼې لري:

١- هغه رباعي چې رديف نه لري، لکه د استاد خادم دا څلوريزه:

کـــه دا غفلـــت وي پښــــتو ورکېـــږي
چـــې پښــــتو لاړه پښــــتون ډوبېـــږي

تللـــي خـــو تللـــي دي خيـــر بـــه غـــواړو
پـــه پـــاتې قـــام مـــې اوس زړه رپېـــږي(۱۴)

په پورتنۍ څلوريزه کې (ورکېږي، ډوبېږي او رپېږي) د قافيې کلمې دي. رديف نه لري، هره مسره لس لس څپې لري. هندسي شکل يې دادی:

a______________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

a______________________

____
a______________________

بله بېلګه:

د مــار کــه نــه وي پــه تــن کــې زهــر
ســـردار کــه نــه لــري خنجــر د قهــر

دا دواړه توکـــه بـــه زمـــا پـــه پوهـــه
نه يـاد پـه کلي وي نه يـاد پـه شـهر(۱۵)

په دې رباعي کې (زهر، قهر، شهر) د قافيې کلمې دي. رديف نه لري، هره مسره لس لس څپې لري.

۲- هغه ډول رباعي يا څلوريزې دي، چې تر قافيې څخه وروسته رديف هم لري.

دا لاندې څلوريزې وګورئ:

تــن بــه تــاوان واى کــه مينــه نــه واى
ژونـد بـه حيـوان واى کـه مينـه نـه واى

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان به څه و د لارې دوړه
جهان به وران وای که مینه نه وای(۱۲)

په پورتنۍ څلوریزه کې (تاوان، حیران، او وران) د قافیې کلمې دي. (وای که مینه نه وای) یې ردیف دی. هره مسره لس څپیزه ده او د پښتو د اکثرو څلوریزو په شان، هره مسره په منځه ملا کې نیمایي کېږي او تر لږې لفظي وقفې وروسته یې دویمه برخه لوستل کېږي، دوه نورې بېلګې یې دا دي:

د باطل زړه کې خطر پیدا شو
تیارې بوګنېږي سحر پیدا شو

ضمیر موسکی شو د انسانانو
سترګې پیدا شوې نظر پیدا شو(۱۷)

✵✵✵

په توره شپه کې شمعه رڼا کا
ماوې: ماتم کا ماوې ژړا کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کــه پتنګـــان دي ســـتي ایـــرې شـــول
مــاوې: پاکــان دي عشــق او وفــا کــا (۱۸)

هندسي شکل يې:

=a ________________
=a ________________

____
=a ________________

۳- قطعه:

قطعه هم په هغو فورمونو کې راځي، چې له عربي ژبې څخه راغلي او په پښتو شاعرۍ کې باب شوي دي. قطعه لکه د څلوريزې (رباعي) په شان څلور مسرې لري، خو له رباعي څخه يې تفاوت دا دی، چې په رباعي کې لومړی بيت مقفی وي يانې دواړه مسرې يې سره قافيې لري او يوه شان قافيه تعقيبوي او د دويم بيت دويمه مسره ورسره هم قافيه وي، خو په قطعه کې د لومړي بيت لومړۍ او د دويم بيت لومړۍ مسرې له قافيې نه ازادې وي او د دواړو بيتونو دويمې مسرې په خپل منځ کې يو شان قافيه جوړوي. قطعه هم په دوو ډولو ده:

۱- هغه قطعه چې رديف نه لري لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د میو جام به مات کړم
چې ځواني شي زما تېره

په ځوانۍ کې ګناه خوند کړي
په پیرۍ کې تقوا ډېره(۱۹)

۲- هغه چې ردیف لري لکه:

د احساس دوزخ کې اوسم
په ارمان د یو جنت کې

مساوات دې بر ملا شي
شي انسان دې په عزت کې(۲۰)

هندسي جوړښت یې په دې ډول دی:

a

a

بل شکل:

=a

(c) ketabton.com: The Digital Library

=a

کله کله ځینې لوستونکي، سندرغاړي او ان لیکوال (رباعي او قطعه) دوه بېلابېل شعري فورمونه یو بل سره مطالعه کوي، (څلوریزې) ته (قطعه) وایي او (قطعې) ته څلوریزه. دوی په دې تېروزي چې د دواړو د مسرو شمېر سره برابر دی، نو فکر کوي چې دواړه به یو شان وي. دې کې شک نه شته چې د مسرو شمېر یې سره برابر دی، خو د رباعي یا څلوریزې ټول بیت ضرور مقفی وي، یانې دواړه مسرې یې یو شان قافیه لري، خو د قطعې لومړی بیت مقفی نه وي. البته د لومړي بیت دویمه مسره یې قافیه واله وي، چې د دویم دویمه مسره هم همدا قافیه تعقیبوي. د اهنګ له پلوه هم دا دواړه شعري فورمونه توپیر لري.

۴- بولله (قصیده):

قصیدې ته په پښتو کې (بولله) وایي. خپله قصیده عربي کلمه ده. په لغت کې (قصد کړای شوي) ته وایي. په عربي اصطلاح کې هغه شعر و چې د بیتونو شمېر به یې تر ۱۲ یا ۱۷ کم نه و او دا نوم د قصد له مصدره جوړ شو، چې معنا یې استقامت او اتصال، سموالی، برابري او سوچه توب وو(۲۱).

دا هغه شعري فورم دی، چې د غزل په شان د سر لومړی بیت یې مقفی وي. د نورو بیتونو د هر بیت دویمه مسره یې قافیه ولري او د مطلعې قافیه تعقیب کړي. قصیده په شکل او جوړښت کې له غزل سره چندان توپیر نه لري، توپیر یې دا دی، چې د غزل د بیتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر له ۵ څخه تر ۱۵ پورې وي او د قصيدې بيا له ۱۲ څخه تر دوو سوو يا تر دې هم زياتو بيتونو پورې دی. پخوانۍ قصيدې له مانيز پلوه هره يوه اکثره پر درېو برخو وېشل شوې دي:

د قصيدې لومړۍ برخې ته تغزل يا تشبيب وايي چې په هغې کې شاعر تر اصلي موضوع دمخه د طبيعت ستاينه کوي. د قصيدې دويمه برخه د هغې اصلي موضوع ده. دا برخه له تغزل يا تشبيب نه وروسته پيلېږي او په دې کې شاعر د خپل ممدوح ستاينه کوي. د قصيدې درېيمه برخه دعائيه بولي چې په هغې کې شاعر د خپل ممدوح لپاره د خدای(ج) له دربار نه د ښېنې او هوساينې غوښتنه کوي.

په اوسنيو قصيدو کې پورتني نورمونه چندان په پام کې نه نيول کېږي. د غزل او ځينو نورو شعري فورمونو په شان، په قصيده کې هم رديف اختياري دی، خو که مطلع کې راوړل شو، نو په نورو دويمو مسرو کې يې راوړل حتمي کېږي. قصيدې دوه شکلونه لري، يو هغه ډول دی، چې رديف نه لري او بل هغه ډول دی، چې رديف ولري. د پښتو لومړۍ معلومه لاسته راغلې قصيده په هغه شکل کې راځي چې رديف نه لري. هغه قصيده داده:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غټول چې په بيديا غوړېده وکا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ربېـــژوي يـــې پـــاڼې کانـــدي تـــار پـــه تـــار
ډېـــر مخونـــه د فلـــک څپېـــړه شـــنه کـــا
ډېـــر ســـرونه کـــا تـــر خـــاورو لانـــدې زار
د واکمـــن لـــه ســـره خـــول پرېباســـي مـــړ شـــي
د ببوزلـــو وينـــې تـــوی کانـــدي خونخـــوار
چـــې لـــه برمـــه يـــې زمـــري رپـــي ځنګلـــو کـــې
لـــــه اکوبـــــه يـــــې ډاري تيـــــر و جبـــــار
هـــم يـــې غشـــي ســـکڼي ډال د ژوبلـــورو
رســـتمان ځنـــې ځغـــلا کانـــدي پـــه ډار
چـــې يـــې مـــلاوې نـــه کړېـــږي پـــه غښـــتليو
دا فلـــک پـــرې وکـــا څـــه کـــاري ګـــوزار
پـــه يـــوه ګردښـــت يـــې پرېباســـي لـــه برمـــه
نـــه يـــې غشـــی نـــه ليندۍ وي نـــه يـــې ســـپار
څـــه تيـــری څـــه ظلـــم کانـــدې ای فلکـــه
ســـتا لـــه لاســـه نـــه دې هـــېڅ ګـــل بـــې لـــه خـــار
پـــه ويرژلـــو لـــور نـــه کـــړې پـــه زړه کراړيـــه !
پرنتليـــــــو اوروې د غـــــــم ناتـــــــار
هـــېڅ روغـــی مـــې پـــه زړه نســـته ســـتا لـــه څـــوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلـــوې پـــه ژړا ژړ مـــين لــــه يــــار
لــه تېريــو دې اوښــې څــاڅي لــه اوربځــو
چينــې ژاړي پــه ورتې ورتې ســـتا لـــه شـــنار
نــه بــه لاس واخلــې لــه څــوره نــه بــه لــورې
نـــه بـــه مـــلا كـــړې لـــه ببوزلـــو لـــه تـــرار
نـــه بـــه زړه وســـوځوې پـــه هېچـــا بانـــدې
نـــه بـــه پرېـــوزې لـــه ګردښـــته لـــه مـــدار
نـــه بـــه وصـــل كـــړې مـــين لـــه بـــل مينـــه
نـــــه بــــــه درملــــې ټپونــــــه د افګـــــار
ســتا لــه لاســه دې پراتــه ژوبــل زګېــروي كــا
هـــر پلـــو تـــه ټپـــي زړونـــه پـــه څـــار څـــار
كلـــه غـــوځي كانـــدې مرانـــدې د زړګيـــو
كلـــــه تېـــــر باســـــې وګـــــړي هوښـــــيار
كلـــــه ټكـــــې واچـــــوې پـــــر نـــــازوليو
كلـــه خيـــرې كـــړې ګرېـــوان د نمنځـــي چـــار
كلـــه غورځـــوې واكمـــــن لـــــه پلازونـــــو
كلـــه كېنـــوې پـــه خـــاورو كـــې بـــادار
زمـوږ پـر زړونـو دې نـن بيـا يـو غشـي وويشـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودې ژوبللـــه پـــه دې غشـــي هـــزار
پـر سـوريو بانـدې ويـر پرېـووت لـه پاسه
محمـــد واكمـــن چـــې ولاړی پـــه بـــل دار
يـو وار شــو اسـير پـه لاس د ميـر ځمنـو
انتقـــال يـــې وکـــړ قبـــر لـــه بـــل وار
پـــه ســماوو يـــې ودان اهنگـــران وو
پـه تېكنــه و پـــر درسـت جهـــان او ځـــار
د محمـــود د ژوبلـــورو پـــه لاس كښـــېوت
چـــې غزنـــه تـــه يـــې بـــاتلی پـــه تلـــوار
ننگيـــاليو لـــره قيـــد مړينـــه ده ځكـــه
ســـه يـــې والوتلـــه هســـک تـــه پـــر دې لار
تـــر نـــرۍ يـــې غـــوره خـــاورې هـــديره كـــا
د زمريـــو پـــه ببرېـــو كلـــه وي ځـــوار
پـه دې ويـر د غـور وگـړي تـور نمـري سـول
پـــه دې ويـــر رڼـــا تيـــاره ســـوله د ښـــار
گـوره ځـاځي رڼـې اوښـې لـه دې غرونـو
دا كړونگـــی ســاندې لـــي پـــه شـــورهار
نـــه هغـــه زرغـــا د غرونـــو د بېـــديا ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــه د زرکيـــو پـــه موســـا دی کتهـــار
نـــه غتهـــول بيـــا زرغـــونېږي پـــه لاښـــونو
نـــه بـــامې بيـــا موســـېده کـــا پـــه کهســـار
نـــه لـــه غرجـــه بيـــا راځـــي کـــاروان د مشـــکو
نـــه رادرومـــي غـــور تـــه بيـــا جـــوپې د شـــار
د پســـــرلي اوره تـــــودې اوښـــــې توينـــــه
مرغلـــرې بـــه نيســـان نـــه کـــړي نثـــار
دا پـــه څـــه چـــې محمـــد ولاړ لـــه نړيـــه
پـــه ويرينـــه يـــې ســـو غـــور تهـــول ســـوګوار
نـــه ښـــکارېږي هغـــه ســـور د ســـور پـــه لتـــو
نـــه ځلېـــږي هغـــه لمـــر پـــر دې ديـــار
چـــې بـــه نجليـــو پـــه نڅـــا پـــه کـــې خندلـــه
چـــې بـــه پېغلـــو کـــا اتـــڼ قطـــار قطـــار
هغـــه غـــور پـــه ويـــر ناتـــار د واکمـــن کښـــېوت
هغـــه غـــور ســـو د جانـــدم غونـــدې ســـوراړ
لاس دې مـــات شـــه ای فلکـــه چـــې دې وکـــا
محمـــد غونـــدې زمـــری د مړينـــې ښـــکار
شـــين زړګـــی فلکـــه ولـــې لا ولاړ يـــې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای د غـور غرونـو پـه څـه نـه شـوئ غبـار
مځکــې ولــې پــه رپېږدلــو نــه پرېــوزې
لانـدې بانـدې شـئ چـې ورک شـي دا شـعار
چـې زمـري غونـدې واکمـن ځـي لـه جهانـه
چـې څـوک نـه کـړي پـر نـړۍ بانـدې قـرار
سـخ پــه تــا ای محمــده د غـــرو لمــر وې
پــه نــړۍ بــه نــه وي ســتا د عــدل ســار
تــه پــر ننګــه وې ولاړ پــه ننګــه مــړ ســوې
هــم پــر ننګــه دې پــه ننګــه کــا ځــان جــار
که سوري دې په تـګ ویر کاندي ویـرمن سول
هــم بــه ویــاړي ســتا پــه نــوم ســتا پــه ټبــار
پــه جنــت کــې دې وه تــون زمــوږ واکمنــه
هــم پــه تــا دې وي ډېــر لــور د غفــار (۲۲)

د شیخ اسعد سوري په دې قصیده کې (کوکار، بهار، تار، زار، خونخوار، جبار، دار، ګوزار، سپار، خار، ناتار، یار، شنار، ترار، مدار، افګار، ځار، هوښیار، چار، بادار، هزار، دار، وار، اوځار، تلوار، لار، څوار، ټبار، شورهار، کټهار، کهسار، شار، نثار، سوګوار، دیار، قطار قطار، سوراړ، ښکار، شعار، قرار، سار،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جار، ټبار او غفار) د قافیې کلمې دي، ردیف نه لري هره قافیه واله مسره یې ۱۱ څپې او بې قافیې مسره یې ۱۲ څپې ده.

هندسي شکل یې دا دی:

a____________________________
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

____
a____________________________

____
a____________________________

____
a____________________________
(ترپایه)

د ښکارندوی غوري لرغونې قصیده هم دا بڼه لري.
د قصیدې بـل شـکل دا دی، چې تـر قـافیې وروسـته ردیف هـم ولري.

د کابل زخمي سندرې

د زړه زخــم مــې د ســرې مــالگې کمــر دی
راختلــی پــرې د ســپینو اوښــکو لمــر دی

د کابــل زخمــي ســندرې یــې رانــه وړې
د بــاگرام (ســروش) لــه مانــه مــرور دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښو او شونډو یاد هم رانه هېر دی
جوړ غړل مې له خنجر او له پرهر دی

د لمر پېغله د غربت زېړي نیولې
سپین سحر مو زېړ په شان د مازیګر دی

پر مریو مو بلا چړې شوې پخې
قصابان د کلي وایي چې اختر دی

چې په تبر د بتانو مغزي غوځ کړي
چا وې موږ کې هم پیدا زوی د اذر دی

مات کودري یې له تاندو وینو ډک دي
د شهیدو پېغلو څه رنګین ګودر دی

ما یې زړه اوربده دی مې چغې نا وري
هو د کاڼو په غوږونو کوڼ خیبر دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین لباس د پرښتو ابلیس اغوستی
جاهلان وایي وارث د پیغمبر دی

پوروړي یې د ژوند د سکو د پړ دي
زموږ کلي ته راغلی سوداګر دی

کوټنۍ د ماشومانو شهیدانې
پر ساحل راخور د وینو سمندر دی

کړې رنډې د تصویرونو مړو مړو اوښکو
تبدیلی له هنداروته جوهر دی

ماښوګان یې خرخوي پر نهنګانو
د بې نوحه ببرۍ څه سپیره لنګر دی

د حسین او ذوالجناح وینې مباح دي
دلته هلته دا بیان د هر شمر دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر اغزی رانه د وینو قلنګ غواړي
د تناکو په پنو کې مو سفر دی

بې جرسه قافلې ته یې جرس کړ
مات مې زړه کې د ظالم د غشي سر دی

څه سره توده پېرزو د یار اغیار ده
د یو لاس کې زمهریر د بل سقر دی

ګرځوم یې در په در چېرته یې کېږدم
د ژوندون د مړي پېټی مې پر سر دی

د ژوندون په هدیره کې یې ایسار کړم
یو اشنا راته نکیر دی بل منکر دی

هر دجال دي د همدي جامې اغوستې
په وطن راغلی بې نېټې محشر دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــر ګلونــو بــاروتي خپســـې ناســـتې
د وږمــو پــه لمبــو لولپــه ځيګــر دی

يتيم ژونـد ايسـار د غشـو پـه سيلۍ کې
تــاو لــه ځانــه يــې د زخــم ســور ځــادر دی

د ايـــاز څڼـــې د ګـــور چينجـــي خـــوړلي
د محمـود دربـار بـې مشـکو بـې عنبـر دی

چــې لــه هنــد بــه يــې وږمــې د چنــدڼ راوړې
د پښــتون د طــوطي مــات هغـــه وزر دی

بيـــايې کـــړی دی اودس د چـــا پـــه وينـــو
چــې خطــاب يــې د وژنــې پــر منبــر دی

پــه خلــوت کــې بــه د تــاک تيونــه روي
پــه جلــوت کــې ســوی لــوی د کــوثر دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کــاروان د وطــن نــوم پــه وینــو لــیکم
مــا تراشــلی ورتــه روح لکــه مرمــر دی.(۲۳)

په دې قصیده کې (کمر، لمر، مرور، پرهر، مازیګر، اختر، اذر، ګودر، خیبر، پیغمبر، سوداګر، سمندر، جوهر، لنګر، شمر، سفر، سر، سقر، پرسر، منکر، محشر، ځیګر، ثادر، عنبر، وزر، منبر، کوثر او مرمر) د قافیې کلمې دي. (دی، دی) یې ردیف دی. د شعر هره مسره ۱۲ څپې ده. جوړښت یې په دې ډول دی:

=a____________________________
=a____________________________

____
=a____________________________

____
=a____________________________

____
=a____________________________

____
=a____________________________

____
=a____________________________

____

(c) ketabton.com: The Digital Library

=a________________________

____
=a________________________

____
=a________________________

____
=a________________________

____
=a________________________

____
=a________________________

تر پایه...

۵- دوه یزه (مثنوي):

دوه یزه (مثنوي) هغه ډول شعري فورم دی، چې هر بیت یې په خپل منځ کې ګډه قافیه لري (مقفی وي)، د بیتونو شمېر یې ثابت نه دی. په ټولو قافیه والو شعري چوکاټونو کې مثنوي تر ټولو خلاص او لوی شعري فورم دی. شاعر کولای شي په دې شعري فورم کې خپل مقصد تر وروستي بریده بیان کړي، ځکه نو اکثره شاعران د لویو موضوعګانو د بیان په غرض دا فورم انتخابوي، لکه ابوالقاسم فردوسي چې د شاهنامې د لیکلو لپاره دا فورم وټاکه. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوي کې که شاعر په يوه قافيه کې له ستونزې سره مخ شي، نو بلې ته تللای شي. په مثنوي کې هر بيت ځانته قافيه لري، کېدی شي ځينې بيتونه يې رديفونه ولري او ځينې يې ونه لري، خو د ټولو بيتونو وزن مشترک وي او د څپو شمېر يې سره مساوي وي. مانا دا چې مثنوي مقفی مشترک الوزنه او د مساوي څپو لرونکی فورم دی.

لکه د مخه چې مو يادونه وکړه په مثنوي کې کېدی شي ځينې بيتونه رديف لرونکي وي او ځينې په قافيه ختم شوي وي، نو په دې صورت کې مثنوي دا شکل اختياروي:

a____________________________
a____________________________

=b____________________________
=b____________________________

c____________________________
c____________________________

همداسې نور بيتونه

او يا هم دا شکل:

=a____________________________
=a____________________________

b____________________________
b____________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

c________________________________
c________________________________
او همداسې نور بيتونه

دلته به د مثنوي يوه بېلګه راوړو:

ته به راغلې

پــه ســترخوان بــه مــې پرتــه وچــه ډوډۍ وه
بـــل څـــه نـــه وو همېشـــه وچـــه ډوډۍ وه

ماشـــومان مـــې وو زلخـــوړي او خـــوا تـــوري
شـــول پيکـــه يـــې د مخونـــو روښـــان ســـتوري

مـــا ويـــل چـــې بـــدلوم بـــه دغـــه حـــال زه
ټولـــوم بـــه پـــه څـــه توګـــه زر او مـــال زه

يـــوه شـــپه بيـــا تـــوره شـــپه وه ډېـــره تـــوره
زه پـــه غـــلا پســـې روان ومـــه لـــه کـــوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له ورايه څه رڼا په نظر راغله
يو طرف ته خېمه ستا په نظر راغله

چې خېمې ته در دننه شوم ژړا وه
ګډه ستا په ماشومانو يو غوغا وه

سو ځېدل واړه له لوږې په سره اور کې
د خوړلو هېڅ شی نه و ستا په کور کې

بس يو دېګ و ستا و مخته په اور باندې
ايشولې دې په دغه دېګ کې سپاندې

ماشومان دې تېر ايستل په دې خبره
(چې کتغ دی پخېدونکی ژر تر ژره

د يو څه ساعت لپاره صبر وکړئ
بيا به واړه خپل ځانونه پرې ماړه کړئ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـــا زړه کبـــاب پـــه دغـــه ننـــداره شـــو
ځـــان لـــه دې کبلـــه ټيـــټ راتـــه ښـــکاره شـــو

چـې پـه کـور کـې مـې پرتـه سـپينه ډوډۍ وي
پـه سـترخوان مـې همېشـه سـپينه ډوډۍ وي

خـو د شـکر سـبق بيـا هـم لـه مـا هېـر شـو
فـرق د حـق او نـاحق بيـا هـم لـه مـا هېـر شـو

پـــر ازغنـــه لاره بانـــدې مـــې ســـفر و
سـور د ييلـو پښـو پـه وينـو مـې هـر پـل و

لـــرې ځـــاى تـــه وم روان لـــه لـــرې ځايـــه
ګلـــه مـــن ومـــه پـــه دې ســـبب لـــه خدايـــه

چـې د پښـو څپلـۍ يـې هـم نـه وې راکـړې
تـــو دې ځمکـــې مـــې وې دواړه تلـــې وړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شنه زړه مې پرې کوله اوربده لاره
په عذاب ومه د ژوند له درانه باره

زړه مې غوښت چې زياتې ساه اخيستل بس کړم
مات د ژوند دا زنګ خوړلی شان قفس کړم

خو چې ځان مې جوړاوه و دغه کار ته
هغه وخت وم نږدې شوی يوه ښار ته

ددې ښار په دروازه شوم وردننه
د ارام په اراده شوم ور دننه

چې يو څو قدمه لاړمه په وړاندې
برابر مې شوې سترګې په تاباندې

په څکېدو وې را روان زما په لورې
په بدن دې وو لاسونه او سر پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګـــر پښـــې دې ګـــوره چـــاوې قلـــم کـــړي
نـــیم ورنونـــه دې وو پـــاتې نـــیم یـــې وړي

زمـــا زړه کبـــاب پـــه دغـــه ننـــداره شـــو
زمـــا حـــال خـــراب پـــه دغـــه ننـــداره شـــو

مـــا ویـــل چـــې لـــه څپلیـــو یـــم بېـــزاره
یېلـــې پښـــې مـــزل کـــولای شـــم پـــه لاره

ښـــادي نـــه غـــواړم لـــه پاکـــه خدایـــه نـــورې
زمـــا پښـــې دې وي زمـــا پـــه جســـم پـــورې

پـــر مـــا بانـــدې همغـــه عجیبـــه وخـــت و
شـــپه او ورځ بـــه مـــې پـــه سر کـــې خیـــال د تخـــت و

پـــه دې نیـــت مـــې ټـــولې کـــړې وې لښـــکرې
مســـت اســـونه تېـــرې تـــورې کلکـــې زغـــرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پـه زور د چـا تخـت ونيسـم باچـا شـم
پـه دې توګـه بـه تـر هـر چـا سـر بـالا شـم

هـر يـو لاس بـه ماتـه پورتـه پـه سـلام وي
هـر يـو سـر بـه ماتـه ټيـټ پـه احتـرام وي

خـو تـر دې خبـره وړانـدې چـې روان شـم
پـه وطـن د چـا ورګـډ لکـه توپـان شـم

تـه مـې وليـدې چـې ټـول پـه اوښـکو لونـد وې
در پـه دره وې پـه دواړو سـترګو ړونـد وې

خپلـه وبـړه پاچـاهي دې وه بـايللې
د وطـن حکمرانـي دې وه بـايللې

هـر څـه هـر څـه وو خپـل وروړ لـه تـا اخيسـتي
تـاج و تخـت يـې و پـه زور لـه تـا اخيسـتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه دې خيـال چې بيـا د تخـت دعـوه ونـه کړې
پــــه ده بانـــدې دوبـــاره حملـــه ونــــه کــــړې

ســـتا لـــه ســـره يـــې ســـتا ســـترګې وې ايســـتلې
پــــه ډبــــره يــــې ســــتا ســــترګې وې ايســـــتلې

زمــــا زړه کبـــاب پــــه دغــــه ننـــداره شــــو
زمــــا حــــال خــــراب پــــه دغــــه ننـــداره شــــو

مـا ويـل داسې منصب دې خداى ميـرات کړي
چــې د ســـر دښـــمنان دومـــره د چـــا زيـــات کـــړي

چـې خپـل ورور يـې هـم کـار اخلـي لـه خنجـره
دواړه ســـترګې يـــې پـــه زور کـــاږي لـــه ســـره (۲۴)

په پورتنۍ دوه يزه (مثنوي) کې تاسو وليدل، چې اکثره بيتونه يې بېلابېلې قافيې لري. ځينې بيتونه يې رديفونه لري او ځينې يې نه لري. خو ټول يې يو ګډ وزن تعقيبوي او د څپو د شمېر له مخې سره مساوي دي، خو په مثنوي کې کله کله داسې پېښېږي شي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولو بیتونو د څپو شمېر کې یې یوه څپه زیاته یا کمه شي خو د هربیت مسرې یې د څپو د شمېر له مخې حتمي سره مساوي وي.

۲- دريېز (مثلث):

هغه ډول شعري فورم دی، چې هر بند یې (درې مسرې) لري. درېواړه مسرې یې متحد الوزنه وي او یو شان قافیه تعقیبوي. په مثلث کې قافیه اساسي او ردیف اختیاري توکي وي. د مسرو د څپو شمېر یې سره برابر وي. د سر بند درېواړه مسرې یې په خپل منځ کې ګډه قافیه لري. یانې درې واړه مسرې یې قافیه لري، د هر بند دوه لومړۍ مسرې په خپل منځ کې او درېیمه مسره یې قافیه کې له مطلعې او یا د سر د بند له قافیې سره یو شان وي. په ټولیز ډول د دې فورم هندسي جوړښت په دې ډول دی:

a__________________________
a__________________________
a__________________________

b__________________________
b__________________________
a__________________________

د مثلث د بندونو شمېر کېدی شي تر دوو زیات وي، خو که د بندونو شمېر یې هر څومره وي همدا پورتنۍ عملیه پرې تطبیقېږي. دلته به د مثلث یوه بېلګه وړاندې کړو، چې څلور بندونه لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه اوښکې وينې اوري په دې سپينو چنارو
يو شور دی پورته کېږي د اروا له منارو
ژړا مې نه ودرېږي په خوږمنو ولولو

اورونه دي اورونه چې بلېږي په تقدير
بې وسې يو بې هيلې ددې ظلم په تدبير
څه مينه محبت رانه لاهو شول په اورو

د ګل پاڼې مې شولې د جانان د مخ حيا
په تورو سترګو پاتې شوه له ما ټوله دنيا
څه سترې سترې لارې شوې د هيلو په مېرو

د ګلو به دې بيا هغه دوران کله راځي
د هجر په سوز تللی به ارمان کله راځي
څه تور مهرونه لګي له خندا په ډکو خولو(**۲۵**)

د پورتني شعر په لومړي بند کې (چنارو، منارو، ولولو) د قافيې کلمې دي، په دويم بند کې (تقدير او تدبير) د قافيې کلمې دي او (اورو) د لومړي بند له قافيې سره يو شان ده. په درېيم بند کې (حيا، دنيا) په خپل منځ کې د قافيې کلمې او (مېرو) د لومړي بند له

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافيې سره يو ډول ده. څلورم بند کې (دوران، ارمان) پـه خپـل منځ کې د قافيې کلمې دي (کله راځي) رديف دی (خولـو) د لـومړي بند له قافيې سره يوشان ده. هندسي جوړښت يې دا دی:

a____________________________
a____________________________
a____________________________

b____________________________
b____________________________
a____________________________

c____________________________
c____________________________
a____________________________

=d____________________________
=d____________________________
a____________________________

۷- مستزاد:

((د رباعي، غزل يا قصيدې پر هره مسره باندې چې يوه لنډه غونـدې مسـره ورزياتـه شـي، مسـتزاد ګڼـل کېـږي. پـه دې لحـاظ لومړۍ يا لويـه مسـره وړوکې مسـرې تـه د مانـا لـه مخې احتيـاج نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، ځکه چې ټوله مانا په لومړۍ مسره کې بشپړه وي. جوړښت يې داسې دی، چې يوه مسره يې لنډه او بله اوږده وي. دلته به د بېلګې په توګه د مفتي عبدالحنان لغماني يو مستزاد شعر ولولئ:

شــپه د دوشـنبې ده چــې نبــي صــاحب روان شــو
تېــر تــر لا مکـــان شـــو
شـــپه د دوشـــنبې وه ورتـــه راغـــی جبرائيـــل
ويـــې کــړ قـــال و قيـــل
زه يـــم رالېږلـــی پـــه جلتـــۍ ســـره جليـــل
پـــــا څېږه خليــــــل
شـــاه نبـــي زمـــوږه لکـــه ســـروه خرامـــان شـــو
تېــر تــر لا مکـــان شـــو

❋ ❋ ❋

شـاه نبـي چـې سـپور شـو پـه بـراق بانـدې لـه واره
ويــــــې نيولـــــــه لاره
ســـل زره ملکـــې بـــل پـــه لاس يـــې شـــعله داره
تلـــې بـــه يـــو هـــواره
لاړه تـــر اســـمانه حاضـــر مـــاه تابـــان شـــو
تېـــر تـــر لا مکـــان شـــو

❋ ❋ ❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس په اسمانو کې چې به ته نبي عرب
شاه علي نصب
صف په صف ملکو به دده کاوه ادب
امرو د رب
پاتې په خپل ځای کې جبرائیل ورته حیران شو
تېر تر لا مکان شو

❋❋❋

اتلس کاله شپه وه د معراج وکړه یقین
تللی نازنین
تاج یې د لولاک په سر ولهت شو د یاسین
راغی ماه جبین
ځکه په کې وارې سربلنده امتیان شو
تېر تر لامکان شو

❋❋❋

ته ((عبدالحنانه)) د دنیا کارونه بس که
مینې ته هوس که
ځان دې د نبي اخر زمان په در کې خس که
بند دې دا نفس که
ګوره هر غزل دې مشهور په درست جهان شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېـــر تـــر لا مكـــان شـــو (۲۲)

هندسي شکل يې دادی:

=a____________________________
=a_____________
b____________________________
b_____________
b____________________________
b_____________
=a____________________________
=a__________________

د نورو بندونو جوړښت يې هم همداسې دی.

۸- څلوريز (مربع):

مربع هغه ډول شعري فورم دی، چې هر بند يې څلور مسرې لري. د لومړي بند څلور واړه مسرې يې په خپل منځ کې همقافيه وي، يانې يو شان قافيه تعقيبوي. رديف په کې اختياري دی که د سر په مسره کې رديف راوړل شو، نو د لومړي بند په څلور واړو مسرو کې يې راوړل حتمي دي. د نورو بندونو درې مسرې سره په خپل منځ کې همقافيه وي، خو د څلورمې مسرې قافيه يې د لومړي بند د مسرو قافيه تعقيبوي او که لومړی بند رديف ولري، نو د نورو بندونو د څلورمو مسرو قافيه او رديف بايد همغه د لومړي بند

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه او ردیف تعقیب کړي. که شاعر هر څومره د بندونو زیاتول غواړي، نو پورتنۍ قاعده باید مراعات کړي. بله خبره داده، چې که چېرې د لومړي بند مسرې ردیف ولري، نو دا ضروري نه ده، چې د ټولو بندونو لومړۍ درې واړه مسرې دې هم ردیفونه ولري، بلکې د ټولو بندونو څلورمه مسره د لومړي بند د شکلي جوړښت یانې د قافیې او ردیف تعقیبولو ته اړه ده. بل ټکی دادی، چې اکثره د ټولو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي، خو په ځینو خاصو حالاتو کې کېدی شي د کوم بند د څپو شمېر د یوې څپې په اندازه زیات یا کم شي. ددې فورم هندسي جوړښت داسې ترسیمېدی شي:

=a____________________________
=a____________________________
=a____________________________
=a____________________________

b____________________________
b____________________________
b____________________________
=a____________________________

دا بڼه هم درلودای شي:

a____________________________
a____________________________
a____________________________
a____________________________

=b____________________________
=b____________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

=b_________________________
a_________________________

دلته به د مربع یوه بېلګه وړاندې شي:

دربغـــه نـــوی عجـــب وخـــت د نوبهـــار وای
شـــګوفه هـــر رنـــګ ګلونـــه د ګلـــزار وای
لاس تـــر لاس ســـره نیـــولی مـــا او یـــار وای
پـــه مـــزه مـــزه خـــواږه ویـــل تکـــرار وای

❋ ❋ ❋

یـــا وا ناســـت یـــا ســـره ګرځېـــدی پـــه بـــاغ کـــې
معطـــره وای د ګلـــو پـــه دمـــاغ کـــې
دوه پـــه دوه مـــو ســـره راز وای پـــه فـــراغ کـــې
هـــم مـــانع پـــه دواړو ســـترګو ړونـــد اغیـــار وای

❋ ❋ ❋

دواړه ســـترګې تـــورې کـــړې پـــه رنجـــو وای
ملتـــاني نکریـــزې ایښـــي پـــر لاســـو وای
ســـره ناســـت غـــاړه غـــړې راز مـــو ورو ورو وای
شـــانه کـــړې تـــورې زلفـــې پـــر رخســـار وای

❋ ❋ ❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

راحت ناست په سیاحي وای د سرو ګلو
بل غوغا راباندې پاس وای د بلبلو
هم هنګام وای د سرو لبو د زېبښلو
می خوري وای د سرو لبو می تیار وای

✵✵✵

تور کاکل یې پر تندي باندې وای کښاته
په دماغ کې د ګلشن ناست وای مخ راته
سره ګلان مې وای حیران و تماشا ته
لاس مې ایښی پر اوږو د ګلعذار وای

✵✵✵

تورې زلفې یې پر مخ شمال وهلای
غوړیشی یې له ږمنځې خلاصولای
ما یې پاس پر سینه خوله ور جوړولای
شرمولی بوی د اوښکو د تاتار وای

✵✵✵

هر چې ما ورته ویلای د ده هو وای
هم مطلب د ده قبول زما پر لیمو وای
په خوښی وای نوبت تلی د غمو وای
زما خواست منات دده په خپل اختیار وای

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه خوښــی وای ســره ناســت غمونــه بــس وای
هـــم زانـــو پـــر زانـــو ایښـــی دســـترس وای
پـر سـپین مـخ مـې لاس وهلـی پـه هـوس وای
بـــل پـــه غـــاړه یـــې د ســـرو ګلونـــو هـــار وای

✵✵✵

خدایـــه تـــا تـــه دي اســـان کـــه دغـــه وشـــي
تـــرې زړه بـــه پـــه وصـــال د یـــار اوبـــه شـــي
د ((جمعـــه)) د زړه ارمـــان بـــه پاتـــه نـــه شـــي
دده ورون د اشـــنا ســـر لاس پـــر رخســـار وای(۲۷)

۹- پینځه یز (مخمس):

د مخمس او مربع عمومي جوړښت تقریباً یو شان دی، توپیر یې په دې کې دی، چې په مخمس کې تر مربع یوه مسره زیاته وي. یانې دلته هر بند پینځه مسرې لري. د لومړي بند پینځه واړه مسرې یوه قافیه تعقیبوي او د نورو بندونو څلور مسرې په خپل منځ کې هم قافیه او د پینځمې مسرې قافیه یې د لومړي بند د قافیې تابع وي. تر لومړي وروسته چې نور بندونه راځي، د هر بند تر قافیې وروسته کېدی شي په څلورو مسرو کې بېل ردیف راشي. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه مسره په قافیه او ردیف کې د لومړي بند د قافیې او ردیف تعقیبونه کوي. پینځه یز دا لاندې بڼې درلودلای شي:

a____________________________
a____________________________
a____________________________
a____________________________
a____________________________

b____________________________
b____________________________
b____________________________
b____________________________
a____________________________

همداسې تر پایه

په یوه مخمس کې کېدی شي ځینې بندونه ردیفونه هم ولري، په لومړي بند کې هم ردیفونه راغلي وي، خو ردیف بیا هم په مخمس کې اختیاري دی، خو قافیه د مخمس اساسي برخه جوړوي. د مربع په شان له ځینې استثنايي بندونو پرته د مخمس د ټولو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي. کېدی شي ځینې مخمسونه د ردیف د لرلو له کبله داسې بڼه ونیسي:

=a____________________________
=a____________________________
=a____________________________
=a____________________________
=a____________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

=b____________________________
=b____________________________
=b____________________________
=b____________________________
=a____________________________

=c____________________________
=c____________________________
=c____________________________
=c____________________________
=a____________________________

او نور بندونه

دلته به د پینځه یز یوه بېلګه وړاندې شي:

د هجران له لاسه ناست یمه ویرژلی
لکه بت په غتهو سترګو دم ختلی
بېهوده په صورت روغ په زړه نتلی
بېلتانه په مرګ حال یم رسولی
ربه راولې اشنا په سفر تللی

✵✵✵

ډېر مې وکړ د هجران په بلا صبر
هېڅ مې صبر سرور نه شه په دا جبر
که مې ولګېده سر د غم په قبر
ومې نه ژړل په حال د مهر ابر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شته ما غوندې هېڅوک په بخت کړلی

❁ ❁ ❁

دا کوم شرم دی کوم درم د یارۍ
دا پیوند دی بدنما تر ویزارۍ
چې مې یار په توده زمکه د خوارۍ
کښېني پاخي خوار حیوان له ناچارۍ
او زه ښوی ښېرازه ګرځم سپین سپېڅلی

❁ ❁ ❁

یا له یار سره ولاړ وای په رکاب کې
یا یې مړ وای د هجران په اول تاب کې
یا وای ډوب مدام د اوښو په سېلاب کې
هسې پاتې شوم بې ابه مخ ناولی

❁ ❁ ❁

تف زما په دا بې پته اشنايۍ شه
پف د برق و د برېښنا په روښنايۍ شه
لا مې حال تر دا بتر په جدايۍ شه
صد رحمت زما د یار په دانايۍ شه
چې یې خام وم په دا غم کې پېژندلی

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـې پـه مینـه کـې کوتـاه د چـا قـدم شـي
مبـتلا بـه لکـه زه پـه درد وغـم شـي
پـه کلونـو بـه جـدا ځنـې صـنم شـي
پـه جرګـه بـه د رښـتينو هسـې ګـرم شـي
چـې بـه مـا غونـدې بـې شـرمه ګرځـي غلـی

✵ ✵ ✵

کـه مـې مینـه پـه دروغ نـه وي رښـتیا وي
پـه اسـیا کـې د هجـران تللـی کسـیا وي
کـه دا نـه وي لېـونی سـر پـه صـحرا وي
چـې هـېڅ نـه شـوم کـه مـې څـه شرم و حیـا وي
لـه دې شـرمه چاتـه پورتـه مـه کتلـی

✵ ✵ ✵

هـېڅ مـې خونـد نـه شـته د سـترګو غړولـو
دي مـې کـاني پـه تنـدي دوړولـو
هـم مـې پوسـت دی پـه وهـل د لوړولـو
یـم لایـق د هـر عـذاب د کړولـو
چـې بـې یـاره کـړم لـه خلکـو کـور و کلـی

✵ ✵ ✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نــوريې چـــارې كـــړم همـــه ناتراشـــې لـــوا ړې
پـــه مـــذهب د عاشـــقۍ ورانـــې ويجـــا ړې
كلـــه كلـــه مـــې كـــه اوښـــې پـــه مـــخ لاړې
چـــې لـــه غمـــه مـــې شـــې تـــويې پـــه مـــخ لاړې[1]

✵✵✵

يـــو د يـــار د جـــدايي خـــواري نيســـتي شـــوه
بلـــه خپلـــه بـــې پتـــي بـــې همتـــي شـــوه
يـــو پلـــو د رقيبـــانو بـــدنيتي شـــوه
بـــل پلـــو د تـــور طـــالع بـــې شـــفقي شـــوه
عشـــق پـــه دا هـــومره بـــلا يـــم ازمـــويلی

✵✵✵

ربـــه مـــه ګـــورې زمـــا و بـــې پتـــۍ تـــه
مـــا و مـــه ســـپارې زمـــا بـــې همتـــۍ تـــه
يـــا مـــې راولـــې د ســـترګو وويســـتۍ تـــه
نـــور مـــې مـــه نيســـې د هجـــر و نېســـتۍ تـــه
وســـوم ډېـــر لكـــه كبـــاب پـــه اور نيـــولی

✵✵✵

(1) د حميد ديوان په کابل چاپ کې ددې بند يوه مسره له چاپه پاتې شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اشـنا پـه ښـکلي مـخ مـې سـترګې وا کـړې
پـه ناسـور مـې د هجـران پـورې دوا کـړې
تللـی یـار راسره وصـل خـوا پـه خـوا کـړې
ژر پـــه ژر دا نـــاروا پـــه مـــا روا کـــړې
کـــه مـــې چېـرې لـــه اخلاصـــه یـــې بللـــی

❋❋❋

کـه هـر څـو یـار تـه نـږدې د زړه پـه یـاد یـم
پـه صـورت چـې ځنـې لـرې پـه هېـواد یـم
شـپه او ورځ د خـدای و داد تـه پـه فریـاد یـم
پـه تـش بـاد مـې تسـلي نـه شـي ناښـاد یـم
کـه مـې یـار د سـر پـه سـترګو ولیـدلی

❋❋❋

تـور طـالع برګشـته بخـت د عشـق پـه کـار کـې
بـد قسـمت او بـد شـامت پـه دغـه لار کـې
بـر ناحقـه بـدری خـورم پـه سـمه لار کـې
نـه شـته مـا غـونـدې هېڅـوک پـه هېڅ دیـار کـې
پـه څـه شـوم زبـون سـاعت یـم زېږېـدلی

❋❋❋

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه هغــه چــې پو هېــد لی پــه ښــه بــد یــم
رســـېدلی د پنجـــاه و پـــنج تـــر حـــد یـــم
مبـــتلا د ښـــکلي مـــخ پـــه خـــال و خـــد یـــم
کـــه د صـــدق شـــل ســـنده ښـــیم رد یـــم
یـــوه ښـــکلي پـــه راســـتۍ نـــه یـــم منلـــی

✵✵✵

کـــه مـــې یـــو ځلـــه اشـــنا لـــه هنـــده راشـــي
پـــه هـــوس ورتـــه ګلـــزار د غـــم صـــحرا شـــي
لـــه هجرانـــه یـــې حاصـــله تبـــرا شـــي
فراغـــت د جـــدايي لـــه چـــون چـــرا شـــي
نـــور ((حمیـــد)) لـــه اشـــنايیه لاس وکښلـــی(۲۸)

۱۰- شپږيز (مسدس):

هغه ډول شعري جوله ده، چې هر بند يې شپږ مسرې لري، د سر لومړي بند شپږ واړه مسرې يې په خپل منځ کې هم قافيه وي. رديف يې اختياري دی.

د نورو بندو پينځه مسرې په خپل منځ کې هم قافيه او هره شپږمه مسره يې په قافيه کې د لومړي بند د مسرو د قافيې تابع ده. د مسدس ځينې بندونه کېدی شي رديف ولري او ځينې يې کېدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ردیف هم ونه لري، خو قافیه د هر بند د هرې مسرې لپاره ضروري ده. دغه راز ټولې مسرې د څپو د شمېر له مخې سره مساوي وي او هم یې وزن مشترک وي. له مربع څخه یې دوه او له مخمس څخه یې یوه مسره زیاته وي.

د مسدس هندسي جوړښت داسې ترسیمېدی شي:

a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________

b______________________________
b______________________________
b______________________________
b______________________________
b______________________________
a______________________________

او همداسې نور بندونه

داسې شکل هم غوره کولای شي:

=a______________________________
=a______________________________
=a______________________________
=a______________________________
=a______________________________
=a______________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

=b________________________
=b________________________
=b________________________
=b________________________
=b________________________
=a________________________

او د ردیف په تغیر سره نور بندونه.
دلته به دد ې شپږیز یوه بېلګه راوړو:

حیف په دا ژوندون شه چې له یاره یم مهجوره
هر نفس غوځېږم د هجران په تېره توره
ژاړم پټ په زړه کې په خوله خاندم له ضروره
سترګې مې شوې دواړه په ژړا ژړا بې نوره
عقل له ما لاړ شه لېونی یم بې شعوره
دا قصه زما ده په تمام جهان مشهوره

❋ ❋ ❋

لاس مې خپل کوتاه کړه د دنیا له هره کاره
غم الم مې نه شته له چا نه یم پروادار ه
یار سره واصل شوم بې تلاشه بې ریباره
نن چې بهره مند یم زه له بوس و له کناره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستـرګې څـه رنـګ نيسـم د دلبـر لـه ښـه رخسـاره
تــــرږی و اوبــــو تـــــه همېشــــه وي ناصـــــبوره

✵ ✵ ✵

تـه پـه دا سـرو سـترګو چې افـت پـر ځـان زمـا يـې
ځان مې درقربـان شـه چې تـر ځانـه ګران پـر مـا يـې
تــش پــه دا مــلال کاتــه لــه مانــه هــوش ربــا يــې
زه رنځــور د عشــق يــم تــه ثــاني د مســيحا يــې
حـورې بـه زه څـه کـړم مـلا ! څـه يـې راتـه سـتايې
ماوتـــه تـــر حـــورو خپلـــه کښـــلې ده منظـــوره

✵ ✵ ✵

څــه وايــې ناصــحه زه مريــد د مــی فــروش يــم
هــر چــې راتــه وايــي زه د ده حلقــه بګــوش يــم
پند کـړه وهوښـيار تـه زه خو مست وبـاده نوش يـم
خلـک دې تهمـت راباندې وايـي زه خـاموش يـم
اوښې مې بهېږي تـر چشـمې نـه زيـات پـه جوش يـم
هــم لـــرم لـــه غمـــه ســـينه ګرمـــه تـــر تنـــوره

✵ ✵ ✵

نــــه ده د ســـــړيو بقــــا زياتـــــه تــــر حبابـــــه
خونـــه لا پخـــوا لـــه خپلـــه مرګـــه کـــړي خرابـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سـیند ده دا دنیـا چـې رغـړول کـا بـې سـېلابه
کـام د اژدهـا دی دنیـا هسـک کـړه سـر لـه خوابـه
ولـې ((معـزالله)) پـه سـقر درومـې بـې اسـبابه
فکـر د توښـې کـړه همیـانۍ کـړه خپلـه پـوره.(۲۹)

۱۱- اوه یز (مسبع):

دا هغه ډول شعري جوله ده، چې هر بند یې اوه مسرې لري، د لومړي بند اوه واړه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي. د نورو بندونو شپږ مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه خو اوومه مسره یې په قافیه کې د سر د لومړي بند د قافیې تابع وي. له مربع، مخمس او مسدس سره یې یوازې د مسرو په شمېر کې تفاوت وي. نور جوړښت یې سره ورته دی. دلته هم ردیف اختیاري دی، یانې دا چې کېدی شي ځینې بندونه یې ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري، خو که چېرې د لومړي بند مسرو تر قافیو وروسته ردیف درلود، نو د نورو بندونو وروستۍ مسره باید په قافیه او ردیف کې ضرور د لومړي بند د قافیې او ردیف تابع وي. دلته به د یو اوه یز (مسبع) بېلګه راوړو، چې هم ردیف لرونکي بندونه لري او هم بې ردیفه بند. هندسي جوړښت یې دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

=a___________________________
=a___________________________
=a___________________________
=a___________________________
=a___________________________
=a___________________________
=a___________________________

=b___________________________
=b___________________________
=b___________________________
=b___________________________
=b___________________________
=b___________________________
=a___________________________

همداسې نور بندونه..

و ((ت)) لـه تـوره وکـاږه چې سـپین شـي
قـاف و ((س)) ورسـره واچـوه چې شـین شـي
پـه تحصیف سره یې مـخ پریمینځه چې سین شي
معـون یې دوه سـو لـس کـه چې رنګین شـي
نـور دې ټولـه پـه یـوه نـیم ځـای شـین شـي
جـوړ لـه دغـه یـوه نیمـه بـه امـین شـي
بـې لـه ((نـه)) بـه و ذکـي و تـه یقـین شـي

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

څــه پــه کــار دي بــې لــه ده کــه جهــان ســتا شــي
بــل د حکــم قــاف تــر قافــه پــر هــر چــا شــي
د قـــارون تـــر دنيـــا ډېـــره ســـتا دنيـــا شـــي
تـــر ســـخا دې د حـــاتم تېـــره ســـخا شـــي
بـــې بقـــا بـــه تـــر مانيـــه د کســـرى شـــي
عاقبـــت بـــه دې پـــه ځـــان پـــورې بـــلا شـــي
ســـخت مکـــان بـــه دې د اور جـــوړ پـــر ســـجين شـــي

✵ ✵ ✵

ســـر و مـــال واړه د ده تـــر نامـــه جـــار کـــه
شـــيرين ځـــان يـــې تـــورې خـــاورې د دربـــار کـــه
تـــل پـــر ځـــان بانـــدې کنـــدلې د پښـــو لار کـــه
ځـــان لـــه خاصـــو عاشـــقانو ســـره شـــمار کـــه
خـــط پـــر ځـــان دده د مينـــې پـــه پرکـــار کـــه
مـــه وځـــه لـــه دغـــه خطـــه زړه قـــرار کـــه
چـــې نامـــه دربانـــدې جـــوړه د کمـــين شـــي

✵ ✵ ✵

ښـــه تصـــديق بـــاوري واړه پـــه اقـــوال کـــړه
موافـــق يـــې هـــر يـــو فعـــل پـــر افعـــال کـــړه
ځـــان نګهـــه لـــه فســـادونو د محـــال کـــړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمالات حاصل د ده د ښه کمال کړه
په دا حال سره موجود دده وصال کړه
زړه به چاود له دېره غمه د لعین شي[1]

❋ ❋ ❋

له اخلاصه دوست دار د چهار یار شه
پر بزرگیه د حضرت صدیق اقرار شه
پس له ده حضرت عمر دی خبردار شه
پس له دوی حضرت عثمان ګڼه هوښیار شه
کل و لیان دي تر ده لاندې فهیم دار شه
تر دا هسې بزرګی جار د کرار شه
پیروي د دوی کوه چې ټینګ دې دین شي

❋ ❋ ❋

مخالف چې څوک له دوی دي مخ یې تور دی
کوم به زیات تر دوی ګڼې مکان یې اور دی
که بادشاه شي د اقلیم ښکاره سرتور دی
یا عادل تر نوشیروان شي هم منګور دی
یا مدام کړي سخاوت لعنت یې پور دی
عاقبت یې تنها ټک د ګور په لور دی

[1] یوه مسره کمه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــى ثلـــور طرفـــه لانـــدې تـــرنګين شـــي

✵ ✵ ✵

مـــا ((جمعـــه)) پـــه خپـــل قـــدر دې دوى منلـــي
موهبـــات دور موهبـــات چـــې دي راغلـــي
طبيعـــت در طبيعـــت يـــې راســـتولي
وراثـــت در وراثـــت چـــې دي ويلـــي
اصـــلي ولـــي مـــې پـــر زړه ښنيســـتلي
ښـــاخ د پـــانې مـــې تـــر تـــن ټولـــه وتلـــي
چې مـې جـوړ عـين اليقـين حـق اليقـين شـي.(۳۰)

۱۲- اته يز (مثمن):

د نظم هغه ډول دی، چې هر بند يې اته مسرې لري، اته واړه مسرې يې په خپل منځ کې يو شان قافيه لري. رديف په کې اختياري دی. د بل هر بند اوه مسرې يې په خپل منځ کې هم قافيه وي او اتمه يې د لومړي بند د مسرو قافيه تعقيبوي.

هندسي شکل يې دا دی:

a___________________________
a___________________________
a___________________________
a___________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

a___________________________
a___________________________
a___________________________
a___________________________

b___________________________
b___________________________
b___________________________
b___________________________
b___________________________
b___________________________
b___________________________
a___________________________

او که ردیف ولري، نو بنه یې یوازې د ردیف په برخه کې بدلون مومي نور چوکاټ همدا شان دی. د بندونو شمېر یې قید نه لري.

بېلګه یې داده:

تــوره شــپه شــي نالیــدونکي شــان لاســونه
ان تــــر لمــــره راتــــه زبېښــــي مــــې رګونــــه
لـــــه ډبـــــرو را بهـــــر شــــي څــــو لاښــــونه
تـــــاووي راتـــــه پـــــر مـــــخ دېوالونـــــه
ترورېمـــۍ شـــي یـــو توپـــان شـــي ســـره تېغونـــه
پرېکــــوي تــــر ســــرو لانــــدې مړوندونــــه
وریځــې وریځــې شــي زمــا د خــولې اهونــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې سیوري ته شي دمه ستا یادونه

✵✵✵

یو په بله کاروان لاړ شي د سلګیو
یو سور لال راخخه ورک شي له ککیو
په لمحې سیوري راپرېوزي د پېړیو
په توتو په سر شکاوه شم له ګړیو
ستا د څڼو په شرک باد شي په مستیو
ددې غره غوټې شي تېرې له پګړیو
ملا شي ماته د زړو زړو څېړیو
سترګې ډکې او لامده شي ګرېوانونه

✵✵✵

ستا په لوري چې مې کله هم نظر شي
ماته وړ ښاخکی د اوښکو سمندر شي
پولی وېړ سېږي لویې لکه غر شي
هر یو ګل مې راته مات مات په ډنډر شي
ستا په کور مې چې د خیال کله سفر شي
له وربښمو به مخ جوړ د هر حجر شي
په لمن کې به مې کاڼي ټول مرمر شي
نه یې پلورم که څوک راکړي پرې لالونه.(۳۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- لسیز (معشر):

هغه ډول نظم دی، چې هر بند یې لس مسرې لري، د لومړي بند لس واړه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او بې قافیې مسره په کې نه وي. د بل هر بند نهه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او لسمه مسره یې په قافیه کې د لومړي بند د مسرې له قافیې سره یو شان وي. د معشر ټولې مسرې یو واحد وزن تعقیبوي.

په معشر کې هم ردیف اختیاري دی. که چېرې د لومړي بند تر قافیې وروسته ردیف راغلی وي، نو نور بندونه اختیاري دي، چې ردیف ولري او که یې ونه لري، خو د هر بند وروستۍ مسره چې د لومړي بند قافیه تعقیبوي باید ضرور د لومړي بند قافیه تعقیب کړي او که چېرې لومړی بند ردیف ولري نو باید د هر بند وروستۍ مسره هم ردیف ولري. دلته یې هندسي جوړښت او یوه بېلګه وړاندې کېږي.

هندسي جوړښت یې دا دی:

a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

a______________________________

=b______________________________
=b______________________________
=b______________________________
=b______________________________
=b______________________________
=b______________________________
=b______________________________
=b______________________________
=b______________________________
a______________________________

c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
a______________________________

او نور بندونه

معشر:

کـــه راکـــوز شـــي مســـيحا
اوبـــــه راکـــــا د بقـــــا
غوښـــــې راکـــــا د عنقـــــا
ســـم پـــه صـــدق و پـــه صـــفا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس کــه پورتــه پــه دعــا
شـــپه او ورځ مـــې کـــه دوا
دعــا غــواړي لــه هــر چــا
څـو ښـکل نـه کـړم لبـان ستـا
هســـې نـــه دی رنـــځ زمـــا
چــې شــفا یــې شــي پــه دا

✵ ✵ ✵

خوب مې نه شته دی کړمن یم
آه فریــاد کــوم دردمـــن یـــم
پـه سـودا د عشـق سـودمن یم
یـا مجنـون یـم یـا کـوهکن یـم
پـه جمـال یـې چـې مـین یـم
لــه خپــل یــاره روح او تــن یـم
پــه وطــن کــې بــې وطــن یـم
کــه دا نــه وي دروغـــژن یـــم
لکــه میاشـت پـه مـرد وزن یـم
ســتا پــه عشـق انګشـت نمـا

✵ ✵ ✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه مې چوي د يار له غمه
دود مې درومي له قلمه
دوه مې سترګې دي پر غمه
غم زيا تيرېږي دم تر دمه
راپيدا شي غم له غمه
قدم ږدم په غره په سمه
دلربا خوښه خرمه
زه په دا هومره ماتمه
چې جدا شوم له عالمه
سر مې ونيو په صحرا

***

همېشه شورو غوغا کړم
د ورېځ په دود ژړا کړم
نه يو ځله په بيابيا کړم
د غمونو دې سودا کړم
همېشه درته دعا کړم
ياد په شپه و په ورځ ستا کړم
دا چې د ېرې زه بلا کړم
د وصال په تمنا کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکــه ســتا مینــې رســوا کــړم
مــه شــه بــل هســې رســوا
❋ ❋ ❋
چــې دې بــاد د کــوڅې راشــي
پــرې غنچــه مــې د زړه وا شــي
چــې پــه کبنــليو مبــتلا شــي
شــپه و ورځ پــه واویــلا شــي
پــه وګــړي کــې رســوا شــي
ملامــت پــرې د هــر چــا شــي
چــې حاصــل یــې مــدعا شــي
غــم یــې هالــه انتهــا شــي
معــــزالله چـــې پـــه ژړا شـــي
ستا پرې پورې شي خندا.(۳۲)

۱۴- ترجیع بند:

دا هغه نظم دی، چې لومړی څو بیتونه وویل شي بیا ورپسې یو مقفی بیت ورلوېږي او په دې ډول یو بند جوړوي، دغه راز بیا بل بند پیلېږي او بیا ورپسې همدا مقفی بیت تکرارېږي. په ترجیع بند کې د هر بند لومړی بیت مقفی وي لکه د غزل په شان او د بل هر بیت لومړی مسره یې بې قافیه وي او دویمه یې قافیه لري او د مطلعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قافیه تعقیبوي. د بندونو د بیتونو شمېر یې سره مساوي وي. ټولې مسرې یو متحد وزن تعقیبوي. په ترجیع بند کې هم ردیف اختیاري دی. ځینې بندونه کېدی شي ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري. هندسي جوړښت یې داسې دی:

=a______________________________
=a______________________________
____
=a______________________________
____
=a______________________________
____
=a______________________________
____
=a______________________________
____
=a______________________________
=b______________________________
=b______________________________

c______________________________
c______________________________
____
c______________________________
____
c______________________________
____
c______________________________
____

(c) ketabton.com: The Digital Library

c___________________________

____

c___________________________

____

=b___________________________

=b___________________________

د ترجیع بند یوه بېلګه داده:

ستا پر مخ پر تورو زلفو زه شیدا یم
صبح و شام په آه فغان په واویلا یم
په فراق کې دې تل خورم د ځیګر وینې
صبر و توان مې بې تا نه شته مبتلا یم
نن فلک راباندې تېغ د جور و کېښ
له سرو وینو ډک لړمون لکه حنا یم
رقیبان راسره جنګ و جدل کاندي
په دربار کې دې د سپیو مدعا یم
غزاله غوندې وحشي راڅخه مه شه
زه صیاد دې د دیدن په تمنا یم
که شل کاله دې مانې وي له ما یاره
بېګانه مې هنوز مه ګڼه اشنا یم
له اشنا مه کړه مانې بې وفایي ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــې ســبزې مــین بــې اوره جــدایي ده

❋❋❋

غمــازان چــې روغــې چــارې کــړي ویجــاړې
خوار عاشق به څرنګ ستا په وصل ویاړې
چــې احــوال د فراقــت پــر ژبــه راوړم
هغــه دم مــې وچــوي پــه خولــه کــې لاړې
د لالــه پــه دود لــه عمــره ځګرخــون یــم
پــه ګوګــل کــې مــې تــل وینــې دي ولاړې
یــا شــبنم دی چــې وریــږي پــه چمــن کــې
یــا بلبــل دی د ســحر پــر ګلــو ژاړې
ګــرد غبــار دې د کــوڅې یــم ولــې دربغــه
خیــال د وصــل دې لمــن راڅخــه نغــاړې
کــه هــر څــو د تامــانې دي نــن پخــلا شــه
دل ســوخته اشــنا دې راغــی عــذر غــواړې
لــه اشــنا مــه کــړه مــانې بــې وفــایي ده
چــې ســبزې مــین بــې اوره جــدایي ده

❋❋❋

راشــه راشــه ای زمــا د زړه مقصــوده
مــا غریــب کــړه پــه وصــال ســره خوشــنوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دیدن دي په سر غواړم که مینده شي
لاس پر سر یم پر دنیا له بله سوده
د وصال قدر له ما زده چې مشتاق یم
د ایاز له قدره چا زده بې محموده
له ما تمه سیه پوش لکه سکاره یم
تر لېمه مې اوښې ځي د زړه له دوده
لکه زه یم تل دا ستا په درد و غم کې
بل څوک مه شه هسې شان په غم الوده
په مانې پر څه زېبا نګاره
پیرمحمد غوندې اشنا دې کړ نابوده
له اشنا مه کړه مانې بې وفایي ده
چې سېزي مین بې اوره جدایي ده.(۳۳)

د پورتني ترجیع بند په دویم بند کې د قافیې یو څه ستونزې او یا هم پر قافیې لهجه یي تاثیرات او تحمیلات لیدل کېږي.

۱۵- ذوالقافیتین ترکیب بند:

په دې ډول نظم کې څو مقفی مسرې سره یو بند جوړوي بیا وروسته یو بل مقفی بیت ورلوېږي، چې د لومړي بند له قافیو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې قافیې یو شان نه وي. وروسته بیا نور بندونه راځي او د هر بند مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او د بل بند له قافیو سره توپیر لري او هم د بل هر بند په پای کې ځانته بېل بېل مقفی بیتونه راځي. د بندونو د مسرو شمېر یې سره مساوي او یو متحد وزن تعقیبوي. د بیتونو او هم د بندو شمېر یې ټاکلی نه دی، خو ټول بندونه د مسرو او څپو د شمېر له مخې سره برابر وي.

ردیف په کې اختیاري دی، ځینې بندونه کېدی شي ردیف ولري او ځینې یې و نه لري. دلته به د حنان بارکزي یو ترکیب بند راوړو، چې د (ترجیع بند) په نوم راغلی دی. خو په نورو ځایونو او دېوانونو لکه د خوشال بابا په ارمغان کې دې ډول نظم ته ذوالقافیتین ترکیب ویل شوی دی. له ترجیع بند څخه یې توپیر دادی، چې په ترکیب بند کې بیا دا مقفی بیت تر هر بند څخه وروسته یو شان نه تکرارېږي او بل توپیر یې دادی چې د ځینو ترکیب بندونو د هر بند ټولې مسرې یې قافیه لري خو په ترجیع بند کې خبره داسې نه ده. هندسي جوړښت یې دادی:

د حنان بارکزي د ترکیب بند شکل:

a____________________________
a____________________________
a____________________________
a____________________________
a____________________________
a____________________________
b____________________________
b____________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
c______________________________
=d______________________________
=d______________________________

او نور بندونه

د یادونې وړ ده، چې د ترکیب بند بل شکل هم شته. د خوشال په ارمغان کې داسې ترکیب بند هم شته، چې د هر بند ټولې مسرې یې مقفی نه دي، داسې وي لکه یو غزل چې یو بند جوړ کړي یانې له لومړي بیت پرته د هر بیت لومړی مسره له قافیې ازاده وي. کله چې بند پوره کېږي بیا یو ځانګړی او بېل مقفی بیت ورلوېږي. د حنان بارکزي ترکیب بند:

یار مې ولاړ شو په سفر له دې وطنه
که ارواح و کوچ یې وکړ له بدنه
که بلبل په اندوه والوت له ګلشنه
که وروستی دم و د مړي له دهنه
چا بې کړې وي د سوي زړه پوښتنه
چا بې اینښي وي ملهم پر زړه دننه
دروغجن یمه په مینه کې هر ګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشـــنا ولاړ شـــو زه ونـــه وتـــم لـــه کـــوره

✵✵✵

چـــې خبـــر یـــې د تلـــو وشـــو ناګمـــان
لکـــه تنـــدر پـــر چـــا پرېـــوزي لـــه اسمان
چـــې یوسـف مـــې شـــو ملګـــری د کـــاروان
شـــو یعقـــوب زمـــا د زړه پســـې پرېشـــان
پـــه ارمـــان ارمـــان بـــه ژاړم لـــه هجـــران
د ژونـــدون طمـــع مـــې وختـــه لـــه ځـــان
چـې تـرې پـاتې شـوم پـه دا پېغـور ګنـده یـم
سـترګې نـه لـرم پـه سـر کـې شـرمنده یـم

✵✵✵

ورســـره بـــه څـــوک پـــر لارې وي ملګـــرې
چـــې ویســـا بـــه یـــې پـــه نـــه شـــي نـــژدې لـــرې
لـــه ســـتړیا بـــه یـــې زړه نـــه غـــواړي خبـــرې
لـــه ناکامـــه تـــر خـــولې تـــویې کـــه شـــکرې
د ســـرو لبـــو لعـــل بـــه پرولـــي پـــه کـــودرې
اړوي بـــه بانـــدې تـــل د غمـــو ســـرې
عاشـق نـه یـم اوس رښـتیا شـوه دا خبـره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــې پرهــر دربانــدې ژاړم بــې اثــره

❋ ❋ ❋

خوب بـه نـه ورځـي مانده بـه تـر حد تېر وي
خوشــالي هــوا هــوس بــه ځنــې هېــر وي
سپين رخسار به يې له فکره په بل پېر وي
لــه ســتړيا بــه نيشــکر ورتــه ګنــډهېر وي
پـه ديـدن بـه يـې درې دوه ملګـري سېر وي
پـر هـر ځـای بـه لکـه روي پـر چـارپېر وي
چې تـرې پـاتې شـوم پـه کومـو سترګو ګـورم
پـوزه نـه لـرم پـه درسـت جهـان کـې ښـورم

❋ ❋ ❋

دی روان شــو زه پــر کــور پــه دا حيــران يــم
چې نـه مـړ شـوم نـه مجنـون سـر پـه بيـان يـم
نــه اســيا رنګــه لــه غمــه ســرګردان يــم
ملامـــت د هـــر هنـــدو د مســـلمان يـــم
دی پخــوا را پوهېــده چــې دو زبــان يــم
رحمتونــــه دې د ده پــــر زيرکــــۍ وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لعنتونــه دې زمــا پــر خيــره ګــې وي[1]

✵ ✵ ✵

کـه مـې مينـه واى رښـتيا سـوى پـه اور واى
پـه نغـري کـې بـه د هجـر لکـه سـکور واى
پښـې مې يبلې کـالي ځيرې سر سرتور واى
پـه انـدوه سـره مـې تـرک د دنيـا کـور واى
لـه دې غمـه مـې تراوسـه سـر پـه ګـور واى
ښايي دا چې مخ مې تور او پر خره سور واى
صـــد رحمـــت دې وي د ده پـــر دانـــايې
صـــد لعنـــت دې وي زمـــا پـــر اشـــنايې

✵ ✵ ✵

يـار مـې ولاړ شـو پـه سـفر پسـې زهيـر يـم
لـه دې غمـه تـل اختـه د ځـان پـه ويـر يـم
ريشـخندى د هـر صـغير د هـر کبيـر يـم
چـې پـه غـم لا د قليـل و د کثيـر يـم
زخمـي کـړى بېلتانـه د غـم پـه تيـر يـم
همېشـه د دغـې چـارې پـه تـدبير يـم
چـې اجـل مـې عـذر وکـه پـه عـالم کـې

---

(1) د نقل پر وخت يوه مسره پاتې شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګنه ډېر بې آبه پاتې شوم په غم کې

***

په خپل فضل خواست قبول زما غريب کړې
د وصال ښادي مې يو وار په نصيب کړې
تللې يار راسره وصل عنقريب کړې
مشرف په دغه ګل دا عندليب کړې
د هجران ناسور مې روغ په دا طبيب کړې
خوا په خوا راسره ګرم خپل حبيب کړې
په کرم سره د خوږو زړو دوا يې
چې لار ورکه کړي هغه پر لارې بيايې

***

وسيله مې کړې مجاز او حقيقت ته
خاموشي مې کاميابي کړې معرفت ته
مشک مې ورک کړې له خاطره طريقت ته
راپه غاړه کړې زنځير ستا و قربت ته
کړې طامع مې ستا د وصل و شربت ته
بې پوښتنې مې لاهو کړې و جنت ته
غير خيال مې کړه له زړه څخه جارو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغــه زهــر مــې کــړه ســتوني کــې دارو تــه

✵✵✵

د ســکوت پــه تــار مــې څيــرې زړه رفــو کــړې
رو بـــرو مـــې ائينـــه د خپـــل زانـــو کـــړې
صـــبر را د نـــو خطـــانو لـــه جـــادو کـــړې
فســـادونه مـــې لـــه زړه څخـــه جـــارو کـــړې
بـــې ويلـــو مـــې پـــوره هـــره ارزو کـــړې
مـــا حنـــان د بـــيم پـــه اوبـــو کـــې لاهـــو کـــړې
کـــه مـــې چېـــرې يـــې بللـــې لـــه اخلاصـــه
په کرم مې کړه له غشو سينه خلاصـه.(۳۴)

۱۲- ټول قافيز فورم:

دا هغه ډول فورم دی، چې هره مسره يې قافيه لري او ټولې مسرې يې يوه قافيه تعقيبوي. رديف په کې اختياري دی، خو که په لومړۍ مسره کې تر قافيې وروسته راوړل شي، نو په همدې بڼه په نورو مسرو کې هم راځي. د هرې مسرې د څپو شمېر له بلې سره مساوي وي او يو ټاکلی وزن تعقيبوي، د مسرو شمېر يې ټاکلی نه دی، دا ډول شعري فورم په پښتو کې د دود عربي فورمونو له ډلې سره يو څه توپير لري. هندسي شکل يې دا دی:

a_________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________
a_____________________________

یادګارونه یادګارونه

ما درته لیکلي وای شعرونه او شعرونه
تا زلفو کې ایښي وای ګلونه او ګلونه
ما په وچو شونډو درنه کړي وای سوالونه او سوالونه
تا په زړه را ایښي وای زخمونه او زخمونه
ما ژوند ته نیولي وای دارونه او دارونه
ستا شونډو، خندا کړای غورځنګونه غورځنګونه
زړه کې زما بل وای سره اورونه، سره اورونه
ستا ژوندون ډیوې وای څراغونه څراغونه
دغسې وای هیلې او همداسې ارمانونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ورته ژړلي تا خندلي ولونه ولونه
حسن به د تا و داستانونه، داستانونه
ژوند به ټول زما و یادګارونه یادګارونه.(۳۵)

د ټول قافیز دویم ډول:

په پښتو ژبه کې د دې ډول فورمونو ترڅنګ یو بل فورم هم شته، چې د هر بیت لومړۍ مسره یې د بل بیت له لومړۍ مسرې سره په قافیه کې یو شان وي او د دویمو مسرو قافیه یې په خپل منځ کې سره یو شان وي، د غزل د سر لومړی بیت یې مقفی نه وي. هره مسره یې ځانته ځانته قافیه لري. یانې دا چې د هر بیت لومړۍ مسره له لومړۍ او دویمه یې له دویمې سره په قافیه کې یو شان وي او ردیفونه یې هم همدا شان وي. هندسي جوړښت یې په دې ډول دی:

=a____________________________
=b____________________________
=a____________________________
=b____________________________
=a____________________________
=b____________________________
=a____________________________
=b____________________________
=a____________________________
=b____________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به د دې ډول فورم یوه بېلګه وړاندې شي:

له ستورو نه خالونه

یو ځل مې د زړګي په وران محل که ګذر وکړې
قدم ته دې جانانه د لمدو سترګو کېږدي ږدم
وعده راسره نن که د ماښام په ګودر وکړې
له ستورو نه خالونه درته ټیک به د سپوږمۍ ږدم
کوچۍ لیلا که کلي ته مو بیا ته سفر وکړې
د شپو په لویه دښته کې د لمر سپینه کېږدۍ ږدم
د ناز پېغلې وږمې ! که پېښنه زما په سهر وکړې
ټالو کې د کمڅو دې د پسرلي تاندې غوټۍ ږدم
په برندو پښتنو دې که د بخوا ته نظر وکړې
د غره وربښمینو څڼو نه پر سر لویه پګړۍ ږدم.(۳۶)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

پښتو ازاد شعر

په پښتو شاعرۍ کې د ازاد شعر څو ډولونه تر سترګو کېږي. په دې مانا چې پښتو بشپړ ازاد شعر تر څو پړاوونو وروسته دې شکل ته رسېدلی دی. دلته به د ازاد شعر څو بېلګو ته اشاره وکړو.

۱- هغه ډول ازاد شعر، چې د دودیز شعري فورمونو په چوکاټ کې نه وي راغلي، په شکلي ډول په کې یو څه بدلون راغلی وي. ځینې مسرې یې له قافیې ازادې، لنډې یا اوږدې وي، په نورو اکثرو مسرو کې قافیه راغلې وي، خو دا قافیه په مسرو یا بیتونو کې یو شان نه وي، څو څو مسرې یا څو بیتونه په خپل منځ کې مشترکه قافیه لري، بیا بېلې مسرې ورپسې لوېږي او په دې ډول یو بند جوړوي. په دې ډول نظم کې اکثره مسرې تقریباً یو متحد وزن تعقیبوي. یانې له ځینو وړو مسرو پرته د نورو اکثرو مسرو د څپو شمېر سره برابر وي. په دې ډول فورم کې د ځینو بندونو د مسرو تر قافیې وروسته کېدی شي ردیفونه راغلي وي او ځینې هم کېدی شي هېڅ ردیفونه ونه لري. په پښتو ژبه کې ټاکلي شمېر نظمونه او شعرونه په همدې او یا دې ته ورته فورم کې ویل شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د نیمه ازاد شعر دا فورم یا ډول عام نه دی، بلکې د کارونې ساحه یې ځانګړې او خاصه ده، دلته به د بېلګې په توګه د اسحق ننګیال د شعر یوه بېلګه راوړو:

ښکاري ته !

ای ښکاري اشنا ! درته سلام کوم
پربږده چې دا ښکلې مرغۍ والوزي
لاړې شي جوړه جوړه ګلونه شي
ښلکې شي ښایسته شي امېلونه شي
واخلي په وزرونو کې تنکي بچي
وموښي سینو کې ګلالي بچي
سپینې سرې مښوکې زرکني بچي
پام کوه !
پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه !

ای ښکاري اشنا ! درته سلام کوم
پربږده چې دا شنو جلګو کې وځغلي
پېغلې د هوسیو د دامان په لور
واړوي پیکي د شنه اسمان په لور
وخاندي راتاوې شي مستي وکړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورغړي نخرې وکړي خوښي وکړي
شپو د پېغلتوب ته خوشالي وکړي
پام کوه !
پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه !

اى ښکاري اشنا ! درته سلام کوم
پرېږده د غونچو له لمن پرېوزي
زمونږ د کلي باغ کې د سپرلي بلبل
زمونږ د خمارونو شرابي بلبل
پرېږده چې په سرو منښوکو وبولي
زمونږ د بام له پاسه د سپرلو سرود
بڼ ته د غوټيو د ښکالو سرود
ځمکې ته د وربځو بارانو سرود
پام کوه !
پام کوه ماشې له ګوتې مه وروړه !(۳۷)

ددې ډول شعري فورم د هندسي جوړښت انځور امکان لري، ځکه چې د مسرو شمېر او د بندونو شمېر يې نسبتاً تاکلی او څرګند دی. د دې فورم هندسي جوړښت داسې ترسيمېدی شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

=a
=a
=b
=b
=b

=c
=c
=d
=d
=d

=e
=e

=f
=f
=f

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډول شعرونه یا نظمونه چې تر زیاته حده د یوه قید او سیستم تابع وي، د هندسي شکل ترسیم یې ډېر سخت نه برېښي، خو د بشپړو ازادو شعرونو د هندسي شکل ترسیم بیا د هر شعر په خپل خپل جوړښت پورې اړه پیدا کوي.

۲- د ازاد شعر بل ډول دادی، چې له مسرو څخه قافیه لرې شوې وي، یو متحد وزن تعقیبوي، یانې د یو قراردادي وزن لرونکی وي. د مسرو د څپو شمېر یې سره مساوي وي، خو یوه ټاکلې موضوع تعقیبوي. ځینې پښتانه ادب پوهان له هغې جملې نه پوهاند ډاکټر مجاور احمد زیار دې ډول شعر (نظم) ته (مونډی) (۳۸) شعر (نظم) وایي. دا هم د بشپړ ازاد شعر پر لوري یو ګام دی. شاعر دلته د قافیې او ردیف له باره ځان ژغورلی دی، خو له غزلو او قافیه والو شعرونو سره یې توپیر دا دی، چې دلته یوه ټاکلې موضوع تعقیبېږي. د شعر دوه مسرې کومه خپلواکه او مستقله مانا نه شي خندلای. د مسرو شمېر یې هم ټاکلی نه دی.

د ښکلا لمبې:

جوړ زما د نظر سیوری
ستا په دواړو اننګو کې
دا چې ناخې راته وایي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لمبو کې د ښکلا دې
د الفت د دوک په ګوتو
اړولم راړولم
ستا له پامه چې یاغي شوم
د کړو وروځو په ول مې
د ارام زړګي کوډله
د مانښام د اوښکو تل کې
د کباب زړګي له تاوه
په امید د ژوند لاهو کړه.(۳۹)
دلته به د دې شعر هندسي جوړښت یوه بېلګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- ازاده منظومه: د ازاد شعر یو بل ډول، ازاده منظومه ده، چې یوه اوږده موضوع او پېښه انځوروي. دا فورم داستاني بڼه لري، په پېښو کې نورې پېښې هم انځوروي، په دې ډول فورم کې قافیه او ردیف موجود نه وي، خو کله کله کېدی شي د خوند لپاره یو نیم ځای په کې قافیه او ردیف راشي. په دې فورم کې د مسرو د څپو شمېر سره یوشان نه وي. په پښتو کې دا ډول منظومې ډېرې دي. د استاد بهاوالدین مجروح ځانځاني ښامار، نا اشنا سندرې هم دې فورم ته ورته دي، د پیرمحمد کاروان او ځینو نورو شاعرانو هم دا ډول منظومې شته. دلته به له دې ډول ازادو منظومو څخه د ځوان شاعر عبدالغفور لېوال د منظومو یوه بېلګه وړاندې کړو.

بــاد

کبرګل[۱] کبر وکړ
او خدای(ج) له باغ څخه تبعید کړ اوس په غره کې اوسي
باد راته تشه لپه بیا نیولې
ستا مینه وړو او په تمه اننګو ته زما له شونډو نه سلام غواړي

---

[۱] کبرګل یو ډول غرنی ګل دی او د سړو سیمو په لوړو غرونو کې ټوکېږي، د سترګو په شان بڼه لري او جوله یې د غاټول ده، ډېر ښکلی دی، سر یې کښته ځړېږي او اوښکې ورڅخه تویېږي، ددغه ګل په هکله فولکوریکې کیسې هم شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باد زما پر مینه مین نه دی
ستا لیدو ته درځي
باد د پلمو تږی دی
باد ډېر هوښیار دی په کیسو کې راته خوب راولي
غواړي په خوب کې زما له شونډو نه سلام غلا کړي
او باد کیسه کوي چې:
هلته جنت کې کبرګل پر یوې ښلکې ښاپېرۍ مین و
ګل ښاپېرۍ ته د هغې د ښایستونو د ستاینو کتاب
په څومره مینه د لېمو په ژبه ختم کړلو
خو د هغې په ښکلو سترګو کې یې ټکی د باور ونه لید
د ښاپېرۍ ایمان پر خپل حسن هنداره غوښته
ګل د باغچې پر سینه خوب پرېښوده
ګل لېونی شو د غره کاڼو ته یې غېږ پرانیسته
چې ښاپېرۍ ورنه خپل حسن ته هنداره غوښته
خو ګل جنت کې د وږمو پر ښیښه کبر وکړ
چې: زه مې ښکلې ته غزلو نه ائینه جوړوم

✵✵✵

نو ای د باغ شهزاده !
ولاړ شه د غرونو د کوڅو ملنګ شه
تر هغې ورځې چې شاعر شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر څو مینه زده کړې
او ګل همداسې وکړل
چې لا تراوسه د ډبرو د اوښانو په پیکي کې زانګي
چې لا تراوسه یې په زړونو کې غزل لټوي
او لا د اوښکو په تار
د لمر د وړانګو پر لیک
د خپل شهید ګرځنده سیوري په نوم
پر خپلو پاڼو شنه توغونه لیکي
خو ګل لا نه دی شاعر
باد مې د کلي پر کوڅو پېښن شو
باد لکه سترې بقال
د خپل شاعر زړګي بوخڅې راته پرانیستې
د کیسو په بیه ما څخه سلام غواړي.

✵✵✵

۲

یو ببر سري د پښو پر شونډو ښکل کړې
د ډبرو د زخمي اوږو سپېرې شونډې
او هلته پاس یې د غره تور کاکل کې ولید د سپرلي شهزاده
څه دي کو چیه ګله؟
ولې دې خپل څیرې ګرېوان کې اشرپۍ د اوښکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر خپل قدم لاندې د ورک قسمت د کربښو برج ته
لکه د پښت بابا پر پټه خزانه شیندې
او تش بانه دې ورته نېغ لکه نېزې نیولي
مګر ته هم لکه مومند بابا د خپل مراد د مخ جلوه خپل زړه کې ګورې
بس ببر سریه څوک یې !
او تا ته چا ده د ربښو دلې د ګلونو ژبه
زما د زړه له راز نه چا خبر کړې؟
ما ته شاعر ښکاره شوې
زه دې د سترګو د ایلبند له کومې پېغلې کوچۍ
د خپل ارمان پګړۍ ته ګل وغوا ړم
زه مې د مینې د ښکلا قامت ته څه شي نه آینه جوړه کړم او ببر
سري ورته
لار د مینتوب وښوده...

✲✲✲

٣

باد مې د عشق په غنم لور راغی
لکه لوګر مې د زړه للمو نه ستړی، ستړی سلام رېبي
او سره غرمه کې زما د روح د شنه توت سیوري ته د باد لوګر
کیسو ستړی کړ
چې د شنه باغ شهزاده

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تورو غرونو ملنګ
ها لېونی ګل خپل زلمی زړګی کوچی کړ
چې د مینې له بادونو سره کډه وکړي
او د شپېلۍ کوډګر او مست غږ یې بیا
د ښاپېرۍ پر تور وربل وناځي
څوک له خپل شنه تخته راپاځي لالهانده شي کوچی شي
او ګودر وويني
څو شنه ویاله کې د خپل حسن انځور وپېژني
تر څو په مینه پوه شي
څو يې چې مینه کړي د تورو غرونو جبل کې بندي
او څو د ګل له شنې اروا سره شي غاړه غړۍ
شپېلۍ پر شونډو یو کوچي د باران لار وهله
او ملایکو د اسمان پر دروازو ولیکل:
((د ګل مین زړګی پردېس شو د اسمان کلي ته))

✵✵✵

باد مې د اوښکو چم ته بیا راغلی
زما پر ستومانه ښو کاڼي تړي
باد شو د مینې د سلام د شنو مرغیو ښکاري
باد د خوب باغ کې راته دام د کیسو بیا ایښی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴

وخت د پېړیو غمي وپېیل د غرونو هار کې
او د زلمي کوچې کوډ کړې شپېلۍ
د ښاپېرۍ د شنې اروا په غوټۍ
په څومره مسته مینه
د لېونتوب شنې پرخې پڼ ولې
او ښاپېرۍ یې لالهاند کړه کوچۍ شوه پر ګودر پېښه شوه
یوه مینه کوچۍ
لکه ګل ځانګه کې شبنم او لکه اوښکه ښکلې
لکه پر شنه ځنګله خوره وره د وربځو لړۍ
لکه د غره هسکه دره کې رنګه بنګه د باران ګردله
کوچۍ دنیا ته راغله
خو د ګل زړه بېرته راونه ګرځېد
هو د زلمي کوچي خبر رانه غی
لکه د وربځو له خاطر څخه هېر شوی د باران څاڅکی
لکه تاریخ څخه په جبر ویستل شوی اتل
لکه سرحد د نادري اور د سیخونو او پښتون سیدال د سترګو ترمنځ
لکه میوند کې د ملالې د لنډۍ انګازې
لکه زما مینې نه وتلی جنون
لکه ستا سترګو څخه تللی غرور

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچۍ دنیا ته راغله
خو ګل هماغسې بې زړه پاتې شو.

❋❋❋

باد شو لېمو کې د کیسو انځورګر
بیامې د خوب او وینښتابه پر پوله ناست دی لکه ستړی مانښام
زما د مستې بېخودۍ لار کې یې ایښی نظر
څو مې له عقل څخه لرې د عشق کلي نه سلام غلا کړي
او ښايي باد دی چې په خوب کې مې اروا سره
د عرش مېلمه شو.

۵

او زما د خوب د پاڼو سترګې لا کوچۍ پېژني
ها د شپېليو د کوډګرو سندريزو میو مست ساقي
هغه اروا د کبرګل هغه د عشق د بېخودیو پاچا
ها پر ښکلا د سپین باور د آینو سوداګر
ها له مجاز نه حقیقت پورې د تږیو کاروانونو څاروان
ها د سهار پر اوږو ناست هغه د ورځې دلیل
ها د ایمان په کروندو کې د شنې مینې بزګر
ها د سپرلي عیسی چې زما د خوب صلیب
یې پر اوږو بار دی
ها د شاعر د سترګو شپو کې تر معراجه تللی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ها را ببېل شوی له اسمانه چې په خدای مین شو
ها له خپل آر نه د ببلتون له چیغو جوړ انځور
د ښاپېری د مینې لاس نه د خدای مینې یو وړ
او د جنت مېلمه نه ځان هېر شو
چې څنګه پانې پانې ژاړي د اسمان لارو ته
چې یې ښکالو ته لا د غره په کاڼو سیوری کوي.

❋❋❋

ما ته د خوب شهزادګۍ غېږ پرانیستې
زه یې سینه باندې د غره د وږمو مینه کوم
دا راته سترګو کې کیسې د ښاپېریو کوي.

۲

د ښاپېریو له تېر نه یوه پېغله کوچې
چې یې ورک کړی د خپل عشق د اوږد مزله ملګری
لکه د وربځو د کوڅو بوړبو کې
لکه د ګڼو ستړي فصل کې
له خپلې خېلخانې نه پاتې شوې لالهانده زاڼه
راغله د غرونو د کوڅو لیلا شوه
وخت د پېریو له باران نه لپې ډکې کړلې
پر ګل د ډېرو کوچانیو کمیسونو د لمنو سیوري ورپېدل
ګل یو ځل نه څو ځلې هسک شو پر کمڅو د پېغلو ونځېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو نه ګلونه ښاپېرۍ پېژنده
نه ښاپېرۍ ګلونه و پېژندل
لکه ړانده غاټول نه ورک د پسرلیو موسم
لکه له ترېي چنار هېره د ګودر غاړه
لکه شپېه د بېلتانه کې مروره سلګۍ
لکه بېدیا کې له چینې نه سیند ته پټه لاره
لکه زموږ د هرې ورځې د سپېدو له شونډو ورکه موسکا
ورکه همدا سې ورکه
خو ګل لا خپل غزل ساتلی د کوچۍ قامت ته
مینځې یې هره ورځ په سپینو اوښکو
او ښاپېرۍ لا په دې نه پوهېږي.

***

مانه د خوب پرښتې والوتلې
لا مې د سترګو د سپېرو مینو نغریو کې د خوب
د سبایي اورونه بل دي ما ترې کډه کړې
او زه په برندو د ګل سیوری وینم
چې لالهانده دی د خپلې مینې لارې څارې.

۷

او دا دی خپل یوازېتوب مې لاس نیولی ځم د غرو څوکو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته به ګل ته د کوچۍ د کوچ کیسې وکړم
زما دا اروا په ماته چیغه کې به ګل ووینې
چې زړه یې څنګه د اسمان کوربه شو
چې ښاپېرۍ ورپسې څنګه لالهانده شوه،
کوچۍ شوه اوس پر غرونو ګرځي
څو چې د ښکلي ګل پر هرې لېونۍ پانې
زما د خوب یو تاج محل جوړ شي
زه به کوچۍ ته کبرګل وښیم
څو مې غزل شي د رښتیا هنداره
خوب مې ساقي شي د راز جام به د کوچۍ ترې خاطر ته ورکړي
څو یې اروا د باد په پټو کیسو وپوهېږي
زه به وصلت شم ښاپېرۍ او ګل به ببرته د جنت مېلمه کړم
هلته به عشقه ستا دربار ته په غرور درځم
هلته به مینې ستا د ښکلي چم شاعر شم
لېونی به شم څو مینه زده کړم
دا دی کوچۍ درغلم!
او دا دی واوره ګله!
آه خدایه! دا څه وینم
باد مې سلام غلا کړی
باد رانه ژبه د ګلونو وړې.(۴۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازادو منظومو هندسي جوړښت ټاکلی نه دی ځکه چې ټولې دا ډول منظومې یوه ټاکلې بڼه نه لري. سره له دې چې ازادې منظومې سره څه ناڅه ورته بڼه لري، خو بیا هم د یوې او بلې ترمنځ د مسرو د شمېر، د بندونو د شومره والي، د مسرو د اوږدوالي او لنډوالي له پلوه توپیرونه موجود دي، نو ځکه لکه د غزل، لنډۍ، څلوریزې او یا هم قطعې په شان د ټولو لپاره یوه ټاکلې هندسي بڼه نه شته، البته کېدی شي هره ازاده منظومه په جدا او بېله توګه ترسیم شي او د همغې لاسلرلې منظومې شکل انځور شي.

۴- **بشپړ ازاد شعر:** بشپړ ازاد نظم هغه دی، چې په هغه کې یوه ټاکلې موضوع انځورېږي، د مسرو شمېر او اوږدوالی یې مقید او ثابت نه دی. قافیه او ردیف په کې مطرح نه دي، البته کله یو نیم ځای د خوند د زیاتون لپاره راځي، خو وزن تراوسه پورې د ازاد شعر په اساسي توکو کې راځي. لکه څنګه چې د ازاد شعر له نامه څخه ښکاري؛ د یوه ټاکلي او ثابت شکل قید نه زغمي؛ نو ځکه د ټولو ازادو شعرونو لپاره یو ټاکلی ثابت او کوټلی هندسي شکل نه شته، چې د ټولو ازادو شعرونو رغښت دې افاده کړي. البته په ځانګړي ډول د هر ازاد شعر د ځانګړي هندسي شکل د ترسیم امکان شته. یو ځل بیا یادونه کېږي، چې ازاد شعر د څپو او د مسرو د شمېر او د مسرو د اوږدوالي او لنډوالي له مخې ازاد دی، خو تراوسه لا د وزن له بند څخه، نه دی ازاد شوی او هم هماغه څپیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

خجیز جوړښت، چې د پښتو شاعرۍ پر نورو شعري فورمونو تطبیقېږي، پر پښتو ازاد شعر هم د تطبیق وړ دی. دلته به د ازاد شعر څو بېلګې وړاندې شي:

د مور لیک ته !

لیک مې د مور نه دی زده
چا ته بی ویلي وي
چا ته بی زاري کړي
چې را شه زما ګران زوی ته
ولیکه !
زه روغه یم ته څنګه یې !
یاد خو به دې وي !
چې یوه شنه پاڼه
زموږ د کور له ونې نه
په زوره چا شکولې وه
ژړل به دې
تاتې، تاتې دې ډېره وکړه
ویده شولې
نو ګرانه مینه ګیرکی مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راولیکه !

زه روغه یم ته څنګه یې !(۴۱)

هندسي جوړښت یې د مسرو د شومره والي، اوږدوالي او لنډوالي له مخې په دې ډول دی:

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

بله بېلګه:

ګیله

دا منم چې پرښته یې

د شنه سیوري په رڼا کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه شوې ښایسته یې

مګره ګوره:

ما دې څانګو ته

لا لاس در وړی نه و

تا د سرو مڼو د غله په نوم رسوا کړم ! ! ! (۴۲)

هندسي جوړښت یې دادی:

=a________________________

____

=a________________________

____

____

____

____

د ازاد شعر بېلګه:

کب

بېچاره کب !

هغه تور نه پېژني

او نه بی وروسته له دې وپېژني

ځکه چې هر ځلې یې تور ولیده

بیا یې د سترګو کنګل

د اوبو مخ ونه لید. (۴۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندسي جوړښت يې په دې ډول دی:

____

____

____

____

____

____

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم څپرکی

د پښتو ولسي شاعرۍ یا نظم فورمونه

۱- لنډۍ:

لنډۍ په پښتو شاعرۍ کې تر ټولو کوچنۍ شعري فورم دی، خو د مانا د ځواک او لېږد له پلوه نه یوازې په پښتو شاعرۍ، بلکې په نړیواله شاعرۍ کې یې ساری لیدل شوی نه دی.

د لنډۍ کمال په دې کې دی، چې مجموعاً په ۲۲ څپو یا دوو مسرو کې درونډ مانیز بار او ښکلا لېږدوي. د لنډۍ لومړۍ مسره ۹ او دویمه ۱۳ څپې لري، لنډۍ قافیه نه لري، خو د دویمې مسرې په پای کې یوه اهنګینه کلمه لري، چې د لنډۍ ټول اهنګ بشپړوي. هره لنډۍ باید د زور (ه) په واول یا غږن اواز پایته رسېدلې وي. په پای کې دا زور (ه) رانه شي نو اهنګ یې نیمګړی پاتې کېږي. لنډۍ د پښتو ژبې د فونولوژیکي (غږیز) جوړښت تابع ده او د هغې پر بنسټ جوړېږي. په نورو ژبو کې د دې ډول شعر (البته په همدې وزن او اهنګ) څرک لیدل شوی نه دی او نه نورو ژبو ته د لنډۍ په ژباړه کې ددې اهنګ ساتل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ټولو لنډیو باندې یو قانون د تطبیق وړ دی، یانې دا چې د هرې لنډۍ لومړۍ مسره باید حتمي ۹ او دویمه ۱۳ څپې وي. د هرې لنډۍ د لومړۍ مسرې څلورمه او اتمه څپه او د دویمې مسرې څلورمه اتمه او دولسمه څپه، خجنه وي. لکه:

امانتي مې ګور کې کېږدئ

که یار خبر شي ما به خپل وطن ته وړينه

ددې لنډۍ څپیز- خجیز جوړښت په دې ډول دی:

U – U U U – U U U

U – U U U -U U U – U U U

له مانيز پلوه لنډۍ پر بېلا بېلو ډولونو وېشل کېدی شي. د پښتني ټولنې د ژوند د ټولو ډګرونو انځورنه په کې کېدی شي او شوې هم ده، خو د شکل او جوړښت له مخې لنډۍ همدا يو ټاکلی شکل او قانون لري.

دلته به یو څو لنډۍ د بېلګې په توګه وړاندې کړو:

یوه وعده راسره وکه

چې د صراط په پله به یوځای سره ځونه

✵✵✵

ستا به واده زما به مرګ وي

ستا به ډولۍ زما به کټ خاورو ته وړينه

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې دې بد را سره وکړه
زما همدغه هیله وه چې یار لرمه

څرنګه چې په لنډیو کې د وروستۍ مسرې وروستۍ کلمه اهنګینه وي او د وروستۍ څپې اهنګ یې لوړ او تر هغې دمخه څپې اهنګ یې لوېدلی شان وي ( ) نو دلته کېدی شي د لنډۍ هندسي جوړښت داسې ترسیم شي:

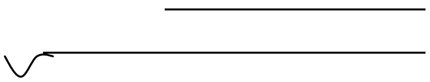

لنډیو ته (ټیکۍ)، (مسرې) او (ټپې) هم وایي، چې دا هر یو نوم خپل ځانګړی تعبیر او لهجه یې استعمال لري، خو د دې ډول شعر عام او منل شوی نوم همدا (لنډۍ) دی.

۲- سروکی (نیمکۍ):

سروکی د پښتو ولسي سندرو یو ځانګړی ډول دی، چې بېلابېل فورمونه یا شکلونه لري. ځینې پښتانه سروکی (نیمکۍ) بولي او د پکتیا په منګلو کې د (پام) په نوم یادېږي.
سروکی د پښتو ولسي سندرو د نورو اصنافو په څېر د پښتون قام د زیاترو کړو وړو انځورنه کوي او د خلکو د ملي، اجتماعي او روحي ځانګړنو عکاسي په کې شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سروکی معمولاً د لنډیو په واسطه بشپړېږي، داسې چې لومړی سروکی ویل کېږي، بیا ټیکی (لنډۍ) وراچول کېږي. له سروکو سره ټولې لنډۍ ویل کېږي، خو هغه لنډۍ چې د سروکي له موضوع سره ارتباط ولري، خوندورې وي. لنډۍ وار په وار بدلېږي، خو سروکی د هرې لنډۍ په پای کې مکرر راځي. لکه:

خانه راځه دلبره
ډ کې لارۍ د جنکو لندن ته ځینه
د جنکو قدر یې کم که
امان الله ته دې خدای لونې ورکوینه
خانه راځه دلبره
ډ کې لارۍ د جنکو لندن ته ځینه

سروکی کله یو بیتیز وي، یانې دوه مسرې لري، چې لومړۍ مسره یې اوږده او دویمه یې لنډه وي او کله یې دویمه مسره اوږده او لومړۍ یې لنډه وي، کله درې مسریز، څلور مسریز او پینځه مسریز هم وي، چې دلته به د هر یوه بېلګه راوړو:

دوه مسریز سروکی چې لنډۍ هم ورسره مله ده:

الا یو غړ وشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلې مه وای د جبو په میدانونه
د لمندار کمیس مېرمنې
الا یو غرېوشو
اور له لمنې باروې ستې دې کړمه
الا یو غرېوشو.

درې مسریزه سروکی:
پسې ورجګ کړه سره لاسونه
لنډ کړه د ټیکۍ مزي دې
خال به دې وران شي.

څلور مسریزه سروکی:

تورې سترګې خماري
درته کړم ناله زاري
د زړه زخم مې کاري
شوم رسوا ستا په یاري

پینځه مسریز سروکی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بي بي شېرينې
زېړې ګلې
راباندې واچوه
يوه لونګۍ
جوړه لاسونه

ښاغلی زلمی هېوادمل ليکي: ((سروکی بېلا بېل فورمونه لري چې ځينې يې ډېر زاړه دي او د اوستايي ګاتونو له (هوخشتاتره) او (اهونار) سره په تول او وزن کې برابر خېږي)). (۴۴)

ددې ډول سروکو هندسي رغښت داسې انځورېدی شي. دوه مسريز سروکي لږ تر لږه دغه لاندې بڼې درلودلای شي:

____
____

a______________________________
a_______________
a______________________________
a______________________________

دويمه او دريېمه بېلګې يې دادي:

شين کميس راوړی کمر بند مې دی تر ملا
و غازي امان الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

✵✵✵

مين چې شو مه په ګل ببو

ستي يې کړمه په سرو لمبو (۴۵)

د درې مسريز سروکي شکلونه:

يو ډول يې هغه دي، چې د سر لومړۍ مسره يې تر دويمې اوږده وي او دويمه يې تر درېيمې. بل ډول يې دادی، چې د سر لومړۍ او درېيمه مسره يې د څپو د شمېر له مخې برابرې وي او هم قافيه وي، خو دويمه مسره يې قافيه نه لري او هم لنډه وي. شکل يې دادی:

____

____

____

✵✵✵

a______________________________

____

a______________________________

دويمه بېلګه يې داده:

پورې د جانان کډې بارېږي

زم ورسره ځمه

کله مې مين زړګی صبرېږي (۴۶)

څلور مسريز سروکی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ډول چې ټولې مسرې يې قافيې ولري او د څپو شمېر يې سره مساوي وي. لکه:

a______________________________
a______________________________
a______________________________
a______________________________

بله بېلګه يې داده، چې څلور واړه مسرې يې ټولې قافيه والې نه وي او هم يې د څپو شمېر سره برابر نه وي، لکه دا سروکی:

ګودر غاړه اجاره
ما بې ورورە مه کې
وروري ما سره جوړه
شرنګ دې د بنګړو (۴۷)

د پورتني سروکي شکل داسې دی:

a___________________________
____
a___________________________
____

د پينځه مسريز سروکي يو شکل په دې ډول دی:

____
____
____
____

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پر دې د سروکو نور ډېر ډولونه هم شته لکه هغه سروکي چې د ښځې او نارینه ترمنځ د سوال او ځواب په توګه ویل کېږي لکه:

ښځه: جانانه راشه دیدن وکړه
خفه زړګی مې ښه کړه
سبا بېلتون دی

نارینه: ګلې سبا ته به درځمه
تا نه خفه کومه
ښکلی ژوندون دی

بله بېلګه:

ښځه: خان دلاور خانه، توره دې لونګی شمله دې لا مزه کوینه.

نارینه: ګلې بي بي ګلې، تورې سترګې سره لاسونه لا مزه کوینه.

دغه راز یو شمېر ډول ډول سروکي هم شته، چې په بېلابېلو سیمو پورې اړه نیسي، په لنډ ډول هغه د سر محقق زلمي هېوادمل په وینا: ((د سروکو د فورمونو شمېر خورا زیات دی.))

۳- کاکړي غاړې (کاکړۍ):

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاکړي غاړې چې کاکړۍ لنډۍ یې هم بولي، د پښتو ولسي ادبیاتو یو خوږ ډول دی، چې راز راز موضوعات(رزم او بزم د پښتو ټولنیز، اقتصادي شرایط، کلتوري پابندي، دیني او عقیده یي مسایل، ساده ولسي افکار، ټوکې او ټکالې او د پښتني کلتور بېلابېل اړخونه، خویونه او رواجونه په خپله لنډه تنګه غېږ کې رانغاړي.

کاکړي لنډۍ که څه هم له نامه څخه یې له کاکړو سره تړلې معلومېږي، مګر د ټولو پښتنو اصیل مال دی او په پښتنو کې داسې کام نه شته چې ددې لنډیو په جوړولو کې یې لږه یا ډېره ونډه نه وي اخیستې. دغه ډول له نورو ټپو څخه یو جلا او بېل شی دی، چې لومړی وار کاکړو ننبلولي دي او تر ننه به زیات و کم پنځوس زره کاکړي لنډۍ جوړې شوې وي.

کاکړي لنډۍ له دوو مسرو څخه جوړې وي، چې کله کله یې د دواړو برخو سېلابونه سره برابر او کله کله تو پیر سره لري او د دواړو برخو وروستي توري یې سره یو رنګ وي. هغه کاکړي غاړې چې هره مسره یې اته اته سېلابه وي:

ښایستې که ستا رضا ده
ستا د قام بدي پر ماده

هغه غاړې چې یوه مسره یې اته او بله نهه سېلابه وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

شین خالی نجونې لاښې دي
پـه لاره ځي لـه خندا شنې دي

هغه غاړې چې یوه مسره یې اوه سېلابه او بله یې اته سېلابه وي:
تر لاس نه تړو کړې
مور ملنګان یو شین خالې
اوه سېلابه غاړې:
د بوټو تنې تړم
د شاکار مېلې ته ځم (۴۸)
په عمومي ډول د دې ډول فورم هندسي جوړښت داسې دی:
یو ډول:

=a____________________
=a____________________

بل ډول: a__________________
a__________________

۴- د اتڼ نارې:

د اتڼ نارې، لکه له نامه څخه یې چې معلومېږي، یوازې پـه اتـڼ کې ویل کېږي، پـر ناستې نـه ویـل کېږي، کـه څوک یـې وو ایـې هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوند نه کوي. ښځې هم په ښادیو کې اتڼ کوي او نارینه هم. د نارینه وو د اتڼ ناري ښځې هم په خپل اتڼ کې وايي، خو ښځې ځانته بېلې مخصوصې نارې هم لري، چې هغه نارینه په خپل اتڼ کې نه وايي. د نارینه وو د اتڼ ناري پر ډول ډول او بېل بېل وزن د اتڼ چیانو له حرکاتو سره سمې ويل کېږي، لکه ورو اتڼ، يو بغله اتڼ، دوه بغله اتڼ، درست اتڼ، د ايشلي اتڼ، د ناستې اتڼ د پروتې اتڼ، د پروتې دوه بغله اتڼ، چپه و راسته اتڼ، غلې اتڼ او... (۴۹)

ددې هر ډول اتڼ له حرکاتو سره سم ناره له خپل وزن څخه اړوي او په نوي وزن يې وايي.

د اتڼ ناري معمولاً درې او څلور مسرې لري، خو هم په درې مسریزه او هم په څلور مسریزه ناره کې د مسرو د څپو شمېر سره مساوي نه وي. په درې مسریزه ناره کې لومړۍ او درېیمه مسره سره هم قافيه يا هم اهنګه وي، وروستۍ يا درېیمه مسره معمولاً لويه وي او دويمه مسره يې تر ټولو کوچنۍ وي.

چټې چې په پښو دې کړې چوټې
ځوانان دې لېوني کړه
زاړه خواران دې وايستل له ګټې

په پورتنۍ ناره کې (چوټې، ګټې) د قافيې کلمې دي. لومړۍ مسره ۱۰، دويمه مسره ۷ او درېیمه ۱۱ څپې ده.

واوړئ د هوا مرغانو واوړئ
مسافر مې دورې تللي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغانو په وزرو کې يې راوړئ

په دې ناره کې لومړۍ مسره ۱۰، دويمه ۸ او دريمه ۱۱ څپې ده (واوړئ او راوړئ) يې د قافيې کلمې دي. هندسي جوړښت يې داسې انځورېدلای شي:

a___________________
____
a_______________________

ددرې مسريزو نارو بل ډول دادی، چې د قافيې ترڅنګ رديف هم لري لکه:

کميس مې تر لمنې ګلاګل دی
د خيال کميس مې دادی
چې اورونه لګوي هغه لا بل دی

په دې ناره کې (ګل او بل) د قافيې کلمې دي. (دی، دی) يې رديف دی. لومړۍ مسره ۱۱، دويمه ۷ او دريمه ۱۲ څپې ده. هندسي جوړښت يې داسې دی:

=a___________________
____
=a______________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله په درې مسریزه ناره کې داسې هم پېښېږي، چې لومړی او وروستی مسره د څپو شمېر له مخې سره مساوي وي. لکه په دې ناره کې:

هلکه چې سپین موټی دې چاړه ده

ما به خولګی درکړه

هلکه خو ریباره دې میره ده

ددې نارې لومړی مسره ۱۱ دویمه ۷ او درېیمه هم ۱۱ څپې ده.

هندسي رغښت یې دادی.

=a__________________

____

=a__________________

د اتڼ نارو بل شکل دادی، چې څلور مسرې ولري، ددې هرې مسرې د څپو شمېر له بلې سره مساوي نه وي. لومړی او درېیمه مسره یې نسبتاً کوچنۍ او دویمه او څلورمه یې تر هغو دوو نورو لوېې وي. معمولاً لومړی، دویمه او څلورمه مسره یې سره هم قافیه وي. لکه:

دله دله دله

کوتره یم راغلې له کابله

یا به کابل خپل کم

یا به راوړم د کابل ژېړه بلبله

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ مسره ۲ دویمه مسره ۱۱ درېیمه ۲ او څلورمه ۱۲ څپې ده.
(دله ، کابله او بلبله) د قافيې کلمې دي. بله بېلګه:

خانه زموږ خانه
دا ستا خاني دې خدای نه کي بېرانه
ملکونه دې رعيت کړه
د دښمن کلا دې وکښه د میدانه.

په دې ناره کې لومړۍ مسره ۲، دویمه ۱۱، درېیمه ۷ او څلورمه ۱۲ څپې ده. (خانه، بېرانه او میدانه) يې د قافيې کلمې دي، د لومړۍ نارې هندسي شکل دادی. لومړی شکل:

a____________
a________________
____
a___________________

دویم شکل:

a___________
a________________
____
a___________________

دویمه بڼه:

د څلور مسریزو نارو بل ډول دادی، چې د قافيې ترڅنګ ردیف هم لري. لکه:

څه کم د چا څه کم

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر خپل غولي ولاړه یم کاته کم
یار که مې نادان دی
د بل پر ښایستو به یې ورنه کم

پـه پـورتنۍ نـاره کـې لـومړۍ مسـره ۲، دویمـه ۱۰، دریـیمـه ۲او ثلورمـه یـې ۱۱ ثپـې ده. (ثـه، کاتـه، ورنـه) یـې د قـافیې کلمـې دي. (کم، کم) یې ردیف دی، هندسي شکل یې دادی:

=a______________
=a____________________
____
=a______________________

ولاړه (دوه ثپې)
د ثلور مسریزې نارې بله بېلګه داده:

پوړنی مې ابي دی
له خیاله مې غبرګ کړی پر تندي دی
مابه اتڼ وکړ ای
دا ستا د بابا کلی رخشندي دی (۵۰)

پـه پـورتنۍ نـاره کـې لـومړۍ مسـره ۷، دویمـه ۱۱، دریـیمـه ۲او ثلورمـه ۱۱ ثپـې ده. (ابي، تنـدي او رخشـندي) د قـافیې کلمـې دي. (دی، دی) ردیف دی.
هندسي رغښت یې داسې راځي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

=a__________________
=a_______________________
____
=a_______________________

پر پورتنیو یادو شکلونو سربېره د اتڼ په ځینو نارو کې د قافیې او څپو د شمېر په حساب لږ شان بدلون ښکاري، خو ډېر عام نه دی. د اتڼ د نارو اساسي شکلونه همدا وو، چې پورته یې یادونه وشوه.

۵- ببولاله:

ببولاله د پښتو ادب هغه مخصوص شعري فورم یا سندره ده، چې د واده پر لومړۍ ورځ، کله چې د ناوې سر وغوړوي او د واده پر مخصوص تخت یې کېنوي، د ورا او د ناوې تر خوا ښځې ګډې وډې شاوخوا سره کېني او ناوې په منځ کې ناسته وي، نو دا ښځې دغه سندرې په ګډه وایي.

کله کله د ببولالې له اصلي متن سره یوه بله مسره هم یوځای کوي او بیا یې په ترنم کې وایي، دا مسرې ببلابېلې دي، چې د خپلې مانا له مخې ببولاله هم د هغې په نامه یادېږي. لکه (دوه دوه تاره اخلي) (خور ښادي) او (ښه رورا)، بېلګې یې دادي:

دوه دوه تـــــــاره اخلـــــــــي
ګیســـــو ورو ورویـــــې ببلویــــه
نـــــاوکۍ مـــــوده ناندانــــــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تــر غرمــې مــې يــې ځنډويــه

❋ ❋ ❋

خــور ښــادي دې مــه ســه پاتــه

خــور ښــادي دې مــه ســه پاتــه

خـــــور ښـــــادي مـــــو ده

د کمپلـــې ژړ، يـــې تـــورې

د کمپلـــې ژړ، يـــې تـــورې

خـــــور ښـــــادي مـــــو ده

لالـــى پـــر ننـــګ مـــين دى

خپښـــې نـــه باســـي ســـرتورې

خـــــور ښـــــادي مـــــو ده

❋ ❋ ❋

ښـــه رورا ښـــادي دې وســـه

شـــاه ســـلامتي دې وســـه

شـــين بادرنـــګ او بـــورا وړى

شـــين بادرنـــګ اوبـــو راوړى

چا پـه خـوب نـه دى ليـدلى(۵۲)

ببولالې عموماً درې مسرې لري. د مسرو د څپو شمېر يې سره مساوي وي، د پښتو اکثره ببولالې د څپو د شمېر له مخې (اتـه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څپې وي او دا قانون تقریباً پر ټولو ببولالو تطبیقېږي. کېدی شي د لنډیو په شان د ببولالو وزن هم ځانګړی وي، خو پر لنډیو بیا پر مطلق ډول یو قانون تطبیقېږي، خو په ببولالو کې یو څه شکلي بدلون شته.

په ببولالو کې قافیه شته. د ببولالو لومړۍ او درېیمه مسره په خپل منځ کې هم قافیه وي، خو دویمه یې له قافیې ازاده وي. یانې دا چې:

a______________________

____

a______________________

دغه راز ځینې ببولالې تر قافیې وروسته ردیف هم لري چې دا بڼه غوره کوي:

=a______________________

____

=a______________________

په ځینو استثنایي حالاتو کې کېدی شي دویمه مسره هم قافیه اختیار کړي او هم کېدی شي د څپو په شمېر کې کومه څپه زیاته او یا کمه شي، خو د ببولالو عمومي شکل او جوړښت همدا دی، چې درې مسرې لري، هره مسره یې اته څپې لري، لومړۍ او درېیمه مسره یې هم قافیه وي، که د څپو په شمېر کې زیاتی او کمښت راشي، نو له ورایه یې په وزن کې کمی احساسېږي. د ترنم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسيقۍ پر وخت د ببولالو له مسرو سره (ها ببولاله لا له واى) يو ځاى کېږي او د شعر کمپوز برابرېږي؛ لکه:

اوبښ ولاړ زنګـــون ترلـــى (هـــا) ببولالـــه
اوبښ ولاړ (واى، واى) زنګـــون ترلـــى (واى)
تر هغو به يې خلاص نه کم (واى) ببولاله، لاله
څو زما جان (واى واى) نه دى راغلى (واى) (**۵۳**)

دلته به د ببولالو څو بېلګې وړاندې کړو:

پر کور سور زومبک ځړېږي
هغه لور دې سترګې وخوري
چې د پلار پـه کور نازېږي

د مسرو شمېر يې ۳، د څپو شمېر يې ۸، (ځړېږي) او (نازېږي) يې د قافيې کلمې دي. هندسي رغښت يې داسې دى:

a______________________
____
a______________________

د همدې شکل بله بېلګه:

پر کور دوه زرغونه شاله
زمـا جـان ورتـــه ولاړ دى
لاس يې نه ورځي د خياله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ببولالې بل شکل دا دی، چې تر هماهنګو اهنګينو کلمو يا قافيې وروسته بله کلمه يا رديف هم ولري. دا يې بېلګې دي:

تر بالښت لاندې انار دی
دا سپې زوم مو دروستلی
چې نامتو د کندهار دی

بله بېلګه:

ناوکی ګوتې د سرو دي
تر دسمال يې را ايستلي
چې سکه لېورونه ځو دي(۵۴)

په لومړۍ ببولاله کې (انار، کندهار) او په دويمه کې (سرو او ځو) د قافيې کلمې دي. په لومړۍ کې (دی، دی) او په دويمه کې (دي، دي) رديفونه دي، هندسي بڼه يې داده:

=a________________________
____
=a________________________

۲- چاربيته:

چاربيته د پښتو ملي شعري فورمونو هغه ډول دی، چې هر بند يې تر څلور مسرو څخه کم نه وي. زياتره چاربيتې په ملي موسيقۍ کې ځانته په زړه پورې اهنګونه او خوږې نغمې لري او د دې لپاره چاربيتې بلل کېږي، چې بندونه يې يا له څلور بيتو او يا تر څلورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسرو څخه ببخي کم نه دي. په چاربيته کې همېشه يوه اوږده موضوع چې اکثراً عشقي او حماسي وي (لکه د قصيدې او مثنوي په شان) افاده کېږي.

چاربيته د فورم له مخې په عمومي ډول پر دوو لويو برخو وېشل کېږي:

۱- ساده چاربيته.

۲- زنځيري چاربيته:

دغه دوه ډوله چاربيتې بيا په خپل وار سره د مسرو د شمېر برابروالي اوږدوالي او لنډوالي له مخې پر ډېرو نورو ډولو وېشل کېږي؛ لکه: د څلورو، پينځو، شپږو، اتو، نهو او لسو مساوي لنډو يا اوږدو مسرو زنځيري چاربيته.

له مانيز پلوه چاربيته پر عشقي، تاريخي، رزمي او نورو برخو وېشل کېږي. د ساده چاربيتې يوه بېلګه، دا چاربيته د نوښار د محمد دين ده.

مطلع: څوک به پيدا نه شي د فرهاد او شيرينۍ په شان
يو ځای به څوک نه شي د ادم او درخانۍ په شان

بند:

يو ځای به څوک نه شي لکه و عاشق فرهاد
تل به يې کولو په اشنا پسې فرياد

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه يې کړه خواري ځکه حاصل يې شـه مـراد
کړې به يې خبرې د طوطا د ښارونې په شان

بند: کـړې بـه يـې خبرې د مجنون دا مشغولا وه نه
بل به يې څه نه وو خو په خوله به يې ليلا وه نه
وچ شه لـکه دړه د خـاونـد پـه دې رضـا وه نه
بيا به ګرځېده پـه دې پسې د لـېونې پـه شان

بند: راغـی قـطب خان چې راروان له رانيزو نه شو
سر په ټيک ويـده و ځـکه پـاتې لـه مزو نه شو
پروت و لکه مړی سرو کار يې لـه نـيازو نه شو
غوځ يې په ځيګر که لکه تورې ايرانۍ په شان

بند: غوځ يې په ځيګر که چې رانجا عاشق په هير شو
تـل يـې سر تـندی واهه همېش د ځان په وير شو
مـړ مـلا بـهادر نـيمبو لا ځکـه دستـګير شـو
هلته ظلم نه شته دی شاګرده د خانۍ په شان(۵۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ډول چاربيتې هندسي بڼه داسې انځورېدلای شي:

مطلع:

=a________________________
=a________________________

بند:

b________________________
b________________________
b________________________
=a________________________

تر پايه

په دې ډول ساده چاربيته کې له ځينې استثنايي حالت پرته، د ټولو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي. د هر بند وروستۍ مسره په قافيه کې د مطلعې له مسرو سره يو شان وي.

د پښتو ولسي شاعرۍ په باب ډېر ځله دا څرگندونه کېږي، چې په دې فورمونو کې ويل شوي شعرونه اکثره د نالوستو شاعرانو زېږنده دي. دا خبره مطلقه نه ده، په همدې فورمونو کې د هېواد يو شمېر نوميالیو لوستو شاعرانو هم شاعري کړې ده، له هغې جملې نه د همدې چاربيتې په فورم کې په ساده چاربيته کې له پورتني ډول پرته نور ډولونه هم راتلای شي. دلته به د ساده چاربيتې د يو بل ډول دوه بېلگې راوړو. لومړۍ بېلگه يې د جرار صيب ده:

د سترگو مخ مې وسو ياره ستا د مخ په نور — تک تور لکه ماغوت
تاو کړی په ماغوت کې خپل اشنا ته ورم ضرور — د سرو اوښکو ياقوت

که وايم ستا په مخ مې دا جوړه کسي وريته دي — تاثير به د لمبې وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېښته د مخ له تاوه تار پــه تــار ســره پــراته دي	دا تاو به د شـغلې وي
حبشو ته حيران يم پـه فـرنګ يـې ورخـاتــه دي	دا زور به د حـملې وي
سپـين مــخ دې مــعرکه شـو امـتحان به کړي ضرور	معلوم به شي مزبوت(۵۲)

پـه دې ډول فـورم کـې د سـر لـومړۍ او دريـمـه مسـره د څپـو د شـمېر لـه مخې پـه خپـل منـځ کـې سره برابـرې دي او يـو شـان قـافيـه تعقيبوي. دويمـه او څلورمـه مسـره بيـا پـه خپـل مـنځ کـې د يـو شـان قافيې لرونکې او د څپو د شمېر له مخې سره برابرې وي، د هر بند لويې مسرې په خپل منځ کې د څپو د شمېر له مخې سره برابرې او په خپل منځ کې يو شان قافيه تعقيبوي او وړې مسرې يې په خپل منځ کې، خو د هر بند د پـای لويـه او وړه مسـره بيـا د مطلعې د لـويې او وړې مسرې د قافيې او شکلي جوړښت تابع ده. پـه ټولېز ډول ټولې لـويې مسـرې لـه لويـو او وړې مسـرې لـه وړو سره د څپـو د شمېر لـه مخې برابرې وي.

بڼه يې داسې انځور بدلای شي:

a__________________	b____________
a__________________	b____________

=c__________________	=d____________
=c__________________	=d____________

(c) ketabton.com: The Digital Library

=c________________	=d___________
a________________	b___________

دې ته د ورته چاربيتې يوه بله بېلګه هم راوړو. دا د ملا مقصود چاربيته ده:

مطلع:

شين خال دې په شمال اينبی د وروځو په پيوند — ځلېږي زرافشان
اوربل دې الول لکه بخمل دې بند په بند — راپورته کړه چشمان

بند:

شين خال دې په مشال اينبی د وروځو په مابين — له ورايه تجلی کا
نری پوزه الف خواړه دې دواړه شفتين — زړګی مې واويلا کا
زنخ لرې ګبين خوله دې شيرين سره دې عنين — څوک څه لره ګيلې کا

❋ ❋ ❋

جمال درکړی رب، لرې نسب دا سې څرګند — رايت دې که خاقان
جمال راکړی رب لرم نسب د پاچايانو — روغ ځان ساته کمبخته
عاجز غريب سړی يې ياري مه کړه د خوبانو — چې رانه شې بې وخته
ته خپل مساوي ګوره ستا دی ځوی د نادارانو — لرمه طبعه سخته
ژوندی به دې پرې نږدم زما خدای په نوم سوګند — ته واوره دا بيان(۵۷)

زنځيري چاربيته: زنځيري چاربيتې ته اته مسريزه چاربيته هم وايي، په دې باب يو ليکوال وايي:

هغه چاربيتې چې اته مسرې لري هغې ته عوامي چاربيته ويلی شو، ځکه چې د عامو شاعرانو په اصطلاح کې چاربيته وايي همدې ته چې څلور بيته او اته مسرې وي، په دې ډول چاربيتو کې د سر دواړه مسرې په خپل منځ کې هم قافيه نه وي، بلکې اوله يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه قافيه وي او دويمه يې په بله. او بيا د هر بند په پاى کې چې کوم بيت راځي د هغه بيت د دواړو مسرو قافيه د مطلعې د دواړو مسرو له قافيې سره يوشان وي. عبدالحکيم اثر هم همدا راز د ۸ مسرو چاربيته پر درې ډولونو باندې وېشي:

۱- يو قسم هغه ده، چې د هر بند اول درې بيتونه يانې شپږ مسرې يې په خپل کور کې سره په يوه قافيه وي او وروستى بيت د چاربيتې له مطلعې سره موافق وي. ددې بېلگه داده:

مطلع:

شـــاگرده اول نـــص د الهـــى پروردگـــار دى
اسـتاده بـل حـديث د محمـد نبـي حضـرت دى

بند:

شـاگرده پـه جهـان کـې جبرائيـل نـومى ملـک دى
اســتاده خــاص مقــام د ده اووم اسـمان فلـک دى
شـاگرده ټـول وجـود يـې د زنځيـر حديـده کلـک دى
اســتاده سـر تـر پايـه پـه وزرو بانـدې چـک دى
شـاگرده د رحمـت پـه رب کـې ډوب لکـه سـمک دى
اســتاده مـا پـه دې خبـره هـم ويســتلى شـک دى
بـې حـده ښايسـته د نـور پـه شـان شـعله انگـار دى
د بـاد پـه شـان تـه گرځـي پـه هـوا بانـدې اوچـت دى

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند:

شــاګرده زه یــې نــوم ویلــی نــه شــم ویــرول کــا
اســتاده هغــه دادی چــې د روحــو قبضــول کــا
شــاګرده قبضــول د ګنهکــارو پــه زلــزل کــا
اســتاده بختــورو تــه پــه پــوزه بــو د ګــل کــا
شاګرده غټ عذاب دی چې زورونه په ګوګل کا
اســتاده پــه ســختۍ د بــدو روحــو وښــکل کــا
کمبختــو ګنهګــارو تــه پــه دغــه شــان قهــار دی
چې سم یې په شرف یې مقـرر ورلـه جنـت دی

بند:

شــاګرده زه ډوب شــوی د غمونــو پــه دریــاب یــم
اســتاده زه د غــره لاندې حصــار پــه پــېچ و تــاب یم
شاګرده پــه تهمــت باندې تــک تــور لکــه غــراب یــم
اســتاده لاس مــې مــروړم پــه ارمــان لکــه ذبــاب یــم
شــاګرده زه غریــب بنــده د پــاک غنــي وهــاب یــم
اســتاده شــکر وایــم چــې مســلمو کــې حســاب یــم
مرګــی مــې رانیــږدې شــو نــن ســبا لــه مــې رفتــار دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

((میاګل)) د ګتکي ژاړي چې په مخ کې مې قیامت دی(۵۸)

=a____________________
=b____________________

=c____________________
=c____________________
=c____________________
=c____________________
=c____________________
=c____________________
=a____________________
=b____________________

همداسې نور بندونه

په پورتني فورم کې د ټولو مسرو د څپو شمېر سره مساوي دی. د سر لومړی بیت یا مطلع په خپل منځ کې د قافیې اختلاف لري. دواړو مسرو کې قافیه حتمي او ردیف اختیاري دی. د هر بند شپږ مسرې په خپل منځ کې یوه قافیه تعقیبوي؛ اومه او اتمه مسره یې په قافیه کې د مطلعې د لومړۍ او دویمې مسرې تابع ده.

۲- د اته مسریزې چاربیتې دویم ډول:

په دې ډول چاربیته کې د سر یو بیت، چې د مطلعې په توګه راځي. لومړۍ مسره یې ځانته قافیه لري، د دویمې مسرې په منځ کې یې یوه قافیه راځي، چې د لومړۍ مسرې له قافیې سره سمون خوري، خو د دویمې مسرې وروستۍ قافیه ځانته جلا او د لومړۍ مسرې له قافیې سره سمون نه لري. د هر بند لومړۍ، درېیمه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه مسره، په خپل منځ کې هم قافیه وي او هم د دویمې، څلورمې او شپږمې مسرې په منځ کې راغلې قافیې هم د نوموړو مسرو د قافیو بڼه تعقیبوي، خو د دویمې، څلورمې او شپږمې مسرې په پای کې نورې قافیې راځي، چې دا بیا د نوموړو مسرو خپلمنځي قافیې ګڼل کېږي، د بند اوم او اتم بیت د مطلعې د شکلي سکښت تابع وي.

لکه په دې لاندې مثال کې:

د ښایست اواز دې لاړو په عالم کې لور په لور
زه دې سوی یم په اور، ټیک دې کوز کړه له جبینه
د ښایست اواز دې لاړو په کابل په هندوستان
څکه ناست یمه حیران، رارسېږي یا نصیبه
عاشقي ده ډېره ګرانه ځي د اوښکو مې باران
پرې مې لوند شولو ګرېوان، پوه نه شوم له ترتیبه
په هر چا باندې تېرېږي د فاني دور دوران
څوک راځي څوک ترې روان، کاندې یار وته قریبه
باري خپل دی که پردی دی راکوي راته پېغور
سترګې نه شمه نیولی ګوره ډوب یم ستا په مینه.

✲✲✲

باري خپل دي که پردي دي راکوي راته تهمت
کتی نه شمه اوچت په یاری کې د بې ننګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چېرې تا کتلی نه دي لکه سپي ته چې کړې ست
تاو چې راغی په صورت، ته له مانه کوې څنګه
جاروتی نه شمه بېرته رب دې نه کا څوک عادت
د سرو شونډو په شربت، کیف یې زیات وینم له بنګه
په رڼې زنې د پاسه دې خالونه درې څلور
ما پرې تل کړی دی زور، خوند یې زیات دی له ګبینه

✵✵✵

د نری زنې له پاسه دې خالونه دي قطار
توري زلفې دې تار، تار دي پرتې لکه ورېځې
په سینه کې دې پخ شوي دي د مینې دوه انار
ورته پروت یمه بیمار، دارو مې د مرض یې
رب دې نه کا څوک په رنځ کې ستا د مینې ګرفتار
نن دې ځان کړلو سینګار، بېګاه مې په اور سوزې
کله زېر شي کله بم شي سره ګنګرې دې کوي شور
قدم اخلې په ټکور، ښا پېرۍ راغلې له چینه.(۵۹)

a________________________________
b____________ a____________

c________________________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

d____________ c____________
c____________________________________
d____________ c____________
c____________________________________
d____________ c____________
a____________________________________
b____________ a____________

او همداسې نور بندونه

د پورتنۍ چاربيتې د لومړي بند د وروستۍ مسرې په منځ کې (سترګې نه شمه نيولی ګوره ډوب يم ستا په مينه) کې (سترګې نه شم نيولی) برخه کې قافيه خطا شوې، خو په نورو بندونو کې پورتنی شکل په پوره ډول تعقيب شوی دی. د يادونې وړ ده، چې په پورتني ډول چاربيته کې د مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي.

۳- د اته مسريزې زنځيري چاربيتې بل ډول دادی، چې ټوله مقفی وي او هر بيت او هره مسره يې په خپل منځ کې قافيې لري. يوه بېلګه يې داده:

د ليلا په لبو سور   پېزوان لکه ښامار
ترېنه ځي شغلې د اور   نتکۍ نه يې بار بار

راوځي ما سپخين   ژوندی زما صورت که
زما زړه يې کړ غمګين   سرداره څه حکمت که
ګونګري يې کوي شور   چې دا شي په رفتار

✵✵✵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رفـتـار مــې کوي خوند	ورځـــمـه مـا زيــګـر
وربل مې بند پــه بــند	د ســپـين تندي په سر
خراب بـه دې کړم ژوند	کاتـه کـړم پــه هــنر
شين خـال مې ادم خور	ذقـن مــې مــزه دار(۲۰)

په دې ډول چاربيته کې له ځينو مسرو پرته د نورو اکثرو مسرو د څپو شمېر سره مساوي وي. پـه مطلع کې د لـومړي او دويـم بيت د لومړيو مسـرو قـافيې سره يوشان وي او د دويمو مسـرو قـافيې پـه خپل مـنځ کې يـو شـان وي. د هر بند د دريو بيتونـو د دريو لومړيـو مسرو قافيه يو شان او دريو نـورو مسـرو قافيـه بـل شـان وي، خـو د څلورم بيت رغښت او بڼه د مطلع د بيت تـابع وي. هند سي جوړښت يې په دې ډول دی:

مطلع:

a_____________	b_____________
a_____________	b_____________

بند:

c_____________	=d_____________
c_____________	=d_____________
c_____________	=d_____________
a_____________	b_____________

همداسې نور بندونه...

د ډېرې قافيه لرونکې زنځيري چاربيتې يوه بله بېلګه داده:

مطلع:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله به راوړې دواړه بس دې دي رنګین شیرین
سـپین دې جبـین زریـن مـخ دې ځلېـږي

بند:

کلـه بـه راکـړې دواړه لـب شـات او ملهـم صـنم
مـه کـړه سـتم هـر دم پـه غضـب ښـورې
سرې دې منګـولې همېش وړې زړونـه قلـم قلـم
اخلـې قـدم پـه چـم سـترګې دې تـورې
په در دې پروت یم همېش غـواړم ستاکرم محکم
لـرې کـړه غـم الـم کـه رب تـه ګـورې
نـن دې پـه غـاړه بانـدې زانګـي لـونګین رنګـین
سـپین دې جبـین زریـن مـخ دې ځلېـږي.(۲۱)

په دې ډول چاربیتې کې د سر لومړی بیت یا مطلع په لومړۍ مسره کې یو شان دوه قافیې موجودې وي. د دویمې مسرې تر نیمایي پورې بیا یو شان دوه قافیې چې د لومړۍ مسرې له قافیې سره یوشان وي، راځي او د مسرې په پای کې اهنګینه کلمه راځي چې له دې قافیو سره په جوړښت کې توپیر لري.

د هر بند لومړۍ مسره ځانته یو شان دوه قافیه لري او د دویمې مسرې په پای کې یوه ځانګړې قافیه؛ دریمه مسره له لومړۍ مسرې سره په قافیه کې یو شان وي څلورمه د دویمې په شان وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پینځمه د لومړۍ او شپږمه د دویمې په شان وي او هم د څلورمې او شپږمې مسرې په منځ کې راغلې قافیې د بند د لومړۍ مسرې د قافیې تابع وي، اوومه مسره د لومړي بیت یا مطلع د لومړۍ مسرې په شان وي او اتمې مسرې د منځ قافیې د مطلعې د لومړۍ مسرې د قافیو تابع وي او پاتې برخه یې د مطلعې د دویمې مسرې پاتې برخه وي؛ د مطلعې د دویمې مسرې تکرار وي. په دې چاربیته کې د سر بیت لومړۍ مسره ۱۴ او دویمه ۱۱ څپې ده. د بند لومړۍ، دریمه، پینځمه او اومه مسره هم ۱۴ څپې او دویمه، څلورمه، شپږمه او اتمه مسره ۱۱ څپې لري.

هندسي بڼه یې داسې انځوریدلای شي:

مطلع:

aa________________________________

__________aa__________________

بند:

bb________________________________

c________، bb______________________

bb________________________________

c_______، bb_______________________

bb________________________________

c_______، bb_______________________

aa________________________________

__________، aa__________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- مقام:

ځینې پښتانه یې رباعي هم بولي، پښتانه ولسي مجلسیان یې د مجلسونو په پیل کې وایي، مقامونه نسبتاً ورو، اوږده او په داسې تال او اهنګ ویل کېږي، چې ټول مجلس چوپ شي او پوره غوږ یې نیولی وي، کله چې مقام خلاص شي نو سندرغاړی سمدستي لوبه، چاربیته او یا بګتۍ یا غزله پیلوي، چې اورېدونکي سم له لاسه له هغه ارام او غلي حالت نه راوباسي او په شور او زوږ یې راولي.

د مقامونو مضمون معمولاً ټولنیز او اخلاقي وي او د پند او عبرت ښه مطالب لري، عشقي مقامونه هم شته، مقامونه لکه د دېواني غزلو داسې جوړښت لري، د لومړي بیت دواړه مسرې یې په یوه قافیه وي او د نورو بیتونو لومړۍ مسرې یې له قافیې نه ازادې او دویمې مسرې یې له لومړي بیت سره قافیه ټړي. له درېو څخه نیولې تر پینځو او شپږو بیتونو پورې وي. د مقام هره مسره دولس یا یوولس څپې وي له دېواني غزلو سره یې توپیر دادی:

یو خو یې ژبه ډېره ساده، عام فهمه او ولسي وي او بل د ولسي سندرو د قافیه ټړنې پر اساس د سره ورته غږونه قافیه کول په کې عادي خبره ده، ځکه دغه سندرې په شفاهي بڼه منځته راغلي، نه په لیکنۍ بڼه. بل دا چې ویونکی یې ولسي شاعر وي، د سېلابونو شمېر یې یوولس یا دولس وي. دا چې د ولسي سندرو دغه فورم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولې مقام بولي باید وویل شي چې د مقام نوم ورسره په څو سببه وړ دی:

۱- دا چې د مقام لغوي مانا (ځای) دی او دغه سندرې د پښتو په ادبي مجلسونو کې د چاربیتو، غزلو، بګتیو او بدلو څخه مخکې ویل کېږي، په دې حساب نو مقام د مجلس پیل او د نورو ولسي نظمونو لپاره انتظام برابروي او خلک دې ته متوجه کوي چې خپل ځایونه ونیسي او په کرارۍ سره مجلس واوري.

۲- دا چې په مقام کې پندونه او نصیحتونه بیانېږي، نو کېدی شي چې سړی د مقام پر موضوعاتو عمل وکړي او یو لوړ اخلاقي مقام ونیسي، له دې کبله چې دا وروستۍ خبره سمه او مانا لرونکې ده او نوم له نومول شوي سره برابر دی، دا سندرې په دې نامه یادې شوې دي، که چېرې دا سندرې مقام وبولو، نو یوه بله ګټه به مو هم کړې وي او هغه دا چې د دېواني سندرو له رباعي سره به مو د مغالطې مخنیوی کړی وي. دلته به د ولسي شاعر ګلستان یو مقام چې په دغه مقام کې د (بحث) د کلمې عامیانه تلفظ (باس) له لباس او خلاص سره قافیه شوی دی. د بېلګې په توګه راوړو:

د کـم اصـلو لـه یـارۍ نـه واخلـه لاس
مـه غـولېږه د هغـو پـه تـش لبـاس
د کـم اصـلو یارانـه د خـره سـورلي ده
عاقبت بـه دې پـه کنـده کـړي راخـلاص
شـامدام بـه درنـه ګرځـي کـوز او پـاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه کـم اصــلو نـه وفـا کلـه مونـده شـي
دا متـل دی پـه هـر ځـای کې عـام و خـاص
چې لـه لـرې نـه یـې ګـورې ورنـه تښـتـه
ګلســتانه ورســره مــه کــوه بــاس(۶۲)

هندسي جوړښت يې دا دی:

a________________________
a________________________

____
a________________________

____
a________________________

____
a________________________

____
a________________________

يادښـت: سـره لـه دې چې زمـوږ يـو زيـات شـمېر ادبپوهـانو او ليکوالو ((مقام)) يو ځانګړی جلا ادبي فـورم بللی، خو زه چې دې فورم ته ګورم، له غزل سره يې په هندسي جوړښت کې کوم خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو پیر نه شته، نو ځکه ویلای شو، چې ((مقام)) یوه محتوا ده نه جلا ځانګړی فورم. تر هغه پورې چې زموږ ادبپوهان په مطلق ډول (مقام) یوه محتوایي مسئله وګڼي نه شکلي، تر هغه پورې زه په دودیز ډول (مقام) د همدې فورمونو په چوکاټ کې محاسبه کوم، خو بیا هم زما نظر او وړاندیز دادی، چې مقام فورم نه دی، محتوا ده.

۸- بدله:

د پښتو په ځینو سیمو کې په عام ډول ټولې ولسي سندرې لکه: لنډۍ، سروکي، د واده سندرې، چاربیتې، نیمکۍ او نورې بدلې بولي، خو دلته زموږ مطلب د ولسي خاصو سندرو له هغه ځانګړي فورم څخه دی، چې پښتانه مجلسیان یې ملي غزلې یا ولسي غزلې بولي.

دغه سندرې هم لکه د ولسي سندرو د نورو فورمونو په څېر د عربي عروضو او بحرونو په شعري چوکاټ کې نه ایساریږي او د اریایي ژبو د شعرونو په شان د سېلابونو او څپو پر بنسټ ویل کیږي.

بدلې عموماً شفاهي دي او مجلسیان یې خوله پر خوله یو بل ته سپاري خو د بدلو لیکلې او پخوانۍ بېلګې هم لرو؛ تر اوسه زموږ په لیکلو اسنادو کې د شیخ بستان بړېڅ بدله له لومړنیو لاسته راغلو بدلو څخه ده، چې د لسمې پېړۍ په وروستۍ لسیزه کې تر زرم کال وړاندې ویل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدلې له شکلي پلوه په لومړي سر کې پر ساده او سپرو بدلو وېشل کېږي او بیا یې هر ډول په خپل کور کې د مسرو د شمېر او مسرو د اوږدوالي لنډوالي او برابروالي پر اساس پر ډېرو نورو برخو وېشل کېږي. د بدلو هر بند اکثراً تر دوو مسرو زیات وي، چې کله یې هر بند درې مسرې، کله څلور مسرې او کله لا زیاتې مسرې هم لري، چې د (خلکو سندرې) مولف په شکلي لحاظ بدلې پر پینځلسو ډولو وېشلي او که پلټنه وشي ښایي تر دې هم زیات ډولونه ولري.

ولسي بدلې لومړی یو کسر (مطلع) لري او ورپسې یې بندونه وي، کسر یې له یوې اوږدې او یوې لنډې مسرې څخه جوړ وي، چې بیا د قافیه یې تړون له مخې له هر بند سره قسماً یا ټول تکرارېږي. د ساده بدلې په بېلګه کې د شیخ بستان بړېڅ (۱۰۰۲هـ کال مړ) د بدلې سر او یو بند راوړو:

مطلع:

اوښکې مې څاڅي پر ګرېوان یو وار نظر که پر ما راسه ګذر که پر ما

بند:

د خوږو زړونو له حاله ته یې ای باداره اګاه یې د بېوزلو همراه

د خپل عزت په روی(بستان) ته کړه مهر ښندل کړي له ګناه ګوا ښل

اوښکې مې څاڅي پر ګرېوان یو وار نظر که پر ما راسه ګذر که پر ما

په دې ډول بدله کې یو ځل د سر لومړی بیت چې یوه مسره یې اوږده او بله یې لنډه، یانې تقریباً د هغې تر نیمایي وي. د بند هره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده مسره یې تقریباً د لومړي بیت له اوږدې مسرې او لنډه یې له لنډې سره برابره وي. د بند هر بیت په خپل منځ کې هم قافیه وي او د بند په پای کې د بدلې لومړی بیت بیا تکرارېږي. هندسي شکل یې داسې دی:

مطلع:

=a______________________
=a_____________

بند:

b______________________
b_____________
c______________________
c_____________
=a______________________
=a_____________

سپره بدله، د بدلې بل ډول دی، دې کې ګڼ شمېر قافیې موجودې وي، دې ډول بدله کې هم د مسرو اوږدوالی او لنډوالی موجود وي، خو د سر د لومړي بیت د مسرو له اوږدوالي او لنډوالي سره یې د بندونو د مسرو اوږدوالی او لنډوالی برابر وي. دلته د نباغلي جرار د سپري بدلې کسر او یو بند وړاندې کېږي:

مطلع:

دا دی جنګېږي د ګوګل دپاسه هار که مار
چې لري زار په خوار کوي تاثیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند:

پر ما شوې تېرې ستا په مينه کې خوارۍ زارۍ
لاس د يارۍ جارۍ راکړه محکم
پرسان مې وکړه ساه مې راغله تر مرۍ پرۍ
زلفې چورۍ نرۍ رقم رقم
ورکړه چې بايلو زړه صنم ستا په رخسار انار
سينه ګلزار ((جرار)) مه کړه تاخير.

هندسي جوړښت يې داسې دی:

a.a___________________________
b________a.a________
c.c___________________________
d________c.c________
c.c___________________________
d________c.c________
a.a___________________________
b________a.a________

۹- لوبه:

لوبې هم د ولسي خاصو سندرو يو ځانګړی او جلا شعري ډول دی، چې له بګتيو ښځه هم چابکې ويل کېږي. لوبې تر ډېره حده د لنډيو په خم کې رنګ شوي، کله کله يې بندونه لنډيو ته ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړښت خپلوي او کله بيا پـه وزن او روانـي جوړښت کې لنډيو تـه ورته بندونه لري.

ځينې کسان لوبې له بګټيو سره ورتـه بـولي، پـه داسې حال کې چې لـوبې د يـوه ځانګړي شعري فـورم پـه توګـه لـه بګټيـو سره يـو د ويلو پر وخت توپير لـري او بـل دا چې د لوبـو د کسر مسرې اکثره وخت سره په يوه قافيه وي او بګتۍ ټول ټال دا شان نه دي. لـوبې لـه نيمکۍ سره هم جوت توپير لري، ځکه په نيمکۍ کې لنډۍ کټ مټ راوړل کېږي او په لوبه کې په خپله لنډۍ نه راځي او بـل دا چې لوبـه د ولسي سندرو له عمومي برخې سره چې ويونکي يې معلوم وي، اړه لري. دلته به د لوبې يوه بېلګه راوړو چې ولسي شاعر محمد نور ويلې ده:

لوبه:

غمونه لرې کړه له ما عاجز غمګينه
راتاو شه لونګيه
ودې ويشتم روغه دې نه کړم
نوره ياري درسره نه کړم
بل دې په سرو شونډو نتکۍ زانګي مينه
راتاو شه لونګينه

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس په بامو ګرځې کوترې
زما د خوږ زړګي دلبرې
چې شال پر سر کړې ځنګه ښه ښکارې سنګينه
راتاو شه لونګينه

✵✵✵

د محمد نور فقيره بخته
ځنګه راپرېوتې له تخته
بخت مې کوږه شو اس مې لاړ سره له زينه
راتاو شه لونګينه (۲۳)

په دې ډول لوبه کې د سر لومړۍ مسره اوږده او دويمه لنډه وي. بيا د هر بند دوه لومړۍ مسرې په خپل منځ کې هم قافيه وي او هم يې څپې سره برابرې وي. د بند دريمه مسره د لوبې د سر بيت (کسر) سره په قافيه او د څپو په شمېر کې يو شان وي او ورپسې د سر بيت دويمه مسره د تکرار په ډول راځي. شکل يې داسې دی:

a__________________________
a____________
=b____________
=b____________
a__________________________
a____________
c____________
c____________

(c) ketabton.com: The Digital Library

a__________________________
a____________
d____________
d____________
a__________________________
a____________

۱۰- داستان:

داستانونه د ولسي ځانګړو سندرو د یوه ځانګړي فورم په توګه د شکل او مضمون دواړو له پلوه ځانته خاص سکښت او بېل جوړښت لري او د ولسي ادب هر څېړونکی پر دې پوهېږي، چې زموږ ولسي ادبیات د مضمون له پلوه، زموږ د ولس د قامي ژوند هنداره او د شکل له پلوه هم زموږ د ژبې خاص ملي اهنګونه دي، چې زوړ اریایي اساس لري او پښتانه مجلسیان یې په ځانګړي وزن او خاصه لهجه وايي. داستانونه هم د ولسي خاصو سندور د نورو فورمونو په څېر اوږده ماضي لري او د لومړي ځل ویلو ځای او نېټه یې معلومه نه ده، یوازې د داستانو هغه بېلګې چې د پټې خزانې په واسطه لاسته راغلي، څلور سوه کلن عمر لري؛ په پټه خزانه کې د حافظ عبدالطیف اخکزي د (سوی او اوښ) فولکوریک کومیډي او انتباهي داستان راغلی، چې دلته یې یو کسر او یو بند وړاندې کېږي:

غوږ ونیسی یارانو د اوښ او سوی قصه سوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورا ډېره خوږه سوه

يو سوی د اوښ اشنا سو

بې حده يې همرا سو

ياري به يې کوله يو له بله يې يارانه سوه

خورا ډېره خوږه سوه

داستان د ډېرو اوږدو مضامينو د بيان لپاره پوره زغم لري. مطالب يې عموماً فولکوري، ديني، رزمي او تاريخي وي، لکه په اخلاقي برخه کې د ولسي شاعر غلام شاه د حاتم طايي د سخاوت روايتي داستان.

په وړاندې زمانه کې يو فقير و مستانه

غوښته يې شهزادګۍ پاچا ته ودربده

په عشقي برخه کې د سيف الملوک او بدرۍ جمالې داستان:

روان شو شهزاده سيف الملوک باغ ارم ته

سفر د جدايۍ دی رخصت غواړي له پدره

په ديني برخه کې د حضرت ابراهيم خليل الله د صداقت، حق او رښتيا ويلو روايتي فولکوري داستان

د نمرود په زمانه کې

راغلی په کيسه کې

پيدا شو ابراهيم خليل الله دوست د اکبر و

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکه پیغمبر و

داستان ویونکی د داستان ویلو پر وخت د تفریح او جلب لپاره لنډۍ هم وايي، چې د داستان خوند نور هم زیاتوي. ځینې پوهان او ادیبان د ولسي خاصو سندرو دغه فورم عربي مثنوي او قصیدو سره یوشان بولي او وايي چې ولسي داستانونه د عربي مثنوي او قصیدې په پیروۍ ویل شوي دي. باید ووایو چې دلته داسې ډېر دلایل شته، چې د هغو له مخې موږ ولسي داستانونه له کتابي مثنوي سره یو ډول نه بولو او لومړی اریایي فورم او دویم تقلیدي شکل ګڼو، لومړی دا چې د ولسي داستان د زنځیر د سرکړۍ له لرغونو اریایي سرودونو سره نښلي او د عربي مثنوي او قصیدو په پیروۍ نه دي ویل شوي. د ولسي داستانونو ویونکي معمولاً ولسي او نالوستي شاعران دي. دغه ولسي سندرې ټولې قافیه یې ازادۍ لري او هغه شرطونه چې په مثنوي او قصیدو کې شته، ولسي داستانونه یې پر منلو مکلف نه دي.

د ولسي مثنوي ډوله داستانونو په څېر نورې سندرې هم په پښتو ادب کې لرو، چې مثنوي ته ورته دي، لکه د بېټ نیکه مناجات، د شکلي جوړښت له مخې دغه مناجات هم د مثنوي په ډول دي، خو د تذکرة الاولیا مولف یې سندره بولي. دغه ډول د کاکړیو فورمي جوړښت هم د مثنوي په ډول دی، مګر هېڅ له مثنوي سره یو شی نه دی بللی او نه یې مثنوي ته غاړې ویلې دي. دا هم د ولسي داستان یو څو بیتونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان بابا د چکدري چې په سفر لاړ
له دنیا نه د حق لور ته برابر لاړ
ظریف خان لعل بېگ تري پاتې ماشومان شول
موریې مخکې مړه وه دواړه یتیمان شول
چې یې لور بې بي کو پاتې شوه یتیمه
یرېده به له دښمن ظالم غلیمه

دا هم د یوه بل داستان یوه برخه:

نن مې ولید عجیبه ښکلی داستان
طلسمات به درته واړه کړم بیان
د یمن یو شهزاده و زما یاره
یوه ورځ ښکار ته وواته له ښاره(۲۴)

دا ډول داستان په پښتو کې په څو ډوله دی. مثلاً د حافظ عبدالطیف خان اڅکزي د (سوی او اوښ) فولکوریک کومیډي او انتباهي داستان داسې دی، د کسر لومړی مسره اوږده او دویمه یې لنډه، خو دواړه په خپل منځ کې هم قافیه وي. ورپسې بند راځي. د بند د سر لومړی دوه مسرې په خپل منځ کې هم قافیه او لنډې دي. دریمه مسره یې د کسر له لومړی مسرې سره په اوږدوالي او قافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یو شان وي. د بند څلورمه مسره هماغه د کسر د دویمې مسرې تکرار دی. شکل یې داسې دی:

=a___________________________
=a__________
✵✵✵
=b___________________
=b___________________
=a________________________
=a____________

د حضرت ابراهیم خلیل الله د صداقت داستان په دې فورم کې دی، چې لومړی دوه لنډې هم قافیه مسرې چې تقریباً په څپو کې برابرې دي، ورپسې یوه اوږده مسره چې د هغو دواړو مسرو د څپو له مجموعي شمېر سره یې څپې برابرې دي او ځانته بېله قافیه لري، ورپسې یوه لنډه مسره راځي، چې په قافیه کې له درېیمې او په څپو کې له دویمې مسرې سره برابره وي. سکښت یې په دې ډول دی:

=a__________________
=a__________________
=b______________________________
=b__________________

بل ډول داستان چې زیات عمومیت لري، دا دی، چې هر بیت یې ځانته قافیه لري، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې سره برابر وي:

=a__________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

=a_________________
=b_________________
=b_________________

او همدرانګه نور..

یادښت: د داستان په باب به دا خبره معقوله وي، چې وو ایو داستان داسې یوه محتوا ده، چې په بېلابېلو شعري فورمونو، لکه غزل، قصیده، مثنوي او د پښتو نظم په نورو ولسي فورمونو کې ځای پېدلای او دا فورمونه ورته کارېدلای شي، خو ددې ترڅنګ داسې ځانګړي فورمونه هم شته، چې د پښتو له نورو ولسي شعري فورمونو سره ورتوالی لري، خو د داستان لپاره کارول کېږي، خو بیا هم دې ډول ولسي فورمونو سره توپیر په کې لیدل کېږي، که دې ډول فورم یا فورمونو ته د داستان فورم نوم ورکړل شي، معقولیت به ولري.

۱۱- بګټۍ:

په پښتو ولسي شعرونو کې دغه فورم ځانته د خوند او رنګ بېل بازار لري، بګټۍ پښتنانه مجلسیان او سازیان له مقام، چاربیتو او بدلو څخه کله وروسته او کله هم په منځ او پای کې په یوه ګرم تال او وزن، خو په ورو او نرم اواز (اهنګ) د مجلس د رنګ د بدلولو او د اورېدونکو د خوښۍ او خوشالۍ زیاتولو لپاره وایي. د بګټیو د اورېدلو پر وخت په مجلس کې ټول حاضر کسان په ولولو راځي، اتومات ټول ښورېږي او له مجلس نه خوند اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بګټۍ هم د بدلو او چاربيتو په څېر کسر لري، خو کسر يې معمولاً يو بيت (دوه مسرې) وي. بندونه يې هم ډېرې مسرې نه لري او په عمومي توګه د څلورو مسرو په شاوخوا کې وي. د بندونو شمېر يې هم محدود وي، خو بيا هم د بګټيو د بېلابېلو بېلګو خپلمنځي توپيرونه ډېر دي. په بګټيو کې هم هر ډول عشقي، تاريخي او افسانوي کيسې په لنډ ډول بيانېږي، دا يې هم يوه بېلګه ده:

وزيرستان باندې جنګونه
انګرېزان وايي چې سبا به جنګ له ځونه
انګرېز ويلي چې خاونده څه اسرار دي
په سترګو نه وينم غازيان، په ما ډزهار دي
نصيب مې نه شته، برى، بند مې شو توپونه

فقير ويلي دا ستا لاس دې را دراز وي
که د بغداد مېرنى ځوان زما همراز وي
په شان د خټو به دې بند کړمه بمونه

وزيرستان باندې خونن سبا جګړې دي
غازيانو لاس کې پولادي تورې تېرې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما شېر افضل يې په شعرو کړل صفتونه.(۲۵)

دا ډول بګټۍ د سر بيت د څپو د شمېر له مخې له لنډيو سره يو شان وي. يانې دا چې د لنډۍ لومړۍ مسره هم نهه او دويمه ديارلس څپې ده، خو په وزن کې هغه وزن نه لري چې لنډۍ يې لري خصوصاً لومړۍ مسره د بندونو دوه مسرې يې په خپل منځ کې هم قافيه او دريمه يې د کسر يا د سر بيت له قافيه سره يو شان وي. د بګټۍ سر بيت له لومړۍ مسرې پرته نورې ټولې مسرې د څپو په شمېر کې سره مساوي وي. هندسي شکل يې داسې دی:

a__________

a_________________

=b_________________

=b_________________

a_________________

=c_________________

=c_________________

a_________________

=d_________________

=d_________________

a_________________

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د پښتو ولسي شاعرۍ یا نظم ځینې نور فورمونه

په پښتو ولسي ادبیاتو کې د نظم یو شمېر نور داسې فورمونه شته، چې په هغو کې د ولس ځینو ستونزو، ربړو، دودونو، تاریخي روایاتو، نیمګړتیاوو، دردونو، ناخوالو او د چاپېریال پېښو انعکاس موندلی دی. دا فورمونه په دې ډول دي:

منظوم فالونه، د بي بي د ستې سندرې، لنډکۍ، سولې، برغازي، سلسلې، انګۍ یا چغیان، د میندو سندرې، د ماشومانو سندرې، د ورو مشاعرې، کیسې، د ځوانانو سندرې، محلي پارچې یا ولسي ننداري، ساندې، نکلونه، د ښادۍ سندرې، تاریخي نارې، سنځر خېلې نارې، د مروتو کسرونه، سوزخواني او ځینې نور. څرنګه چې د نظم دا پورتني فورمونه د پښتو نظم د ځینو نورو ولسي فورمونو لکه لنډۍ، سروکي، کاکړي غاړې، د اتڼ نارې، ببولالې، چاربیتې، بدلې، لوبې، بګتۍ او داستان په شان ډېر دود او اغېزناک نه لري، نو دلته یې یوازې د هره یوه د بېلګې په راوړلو سره بسنه کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم متلونه:

چې ډول دې وي په څنګ
لــه وهــلو يــې څه ننګ

✵✵✵

امير چې ظلـم كـاروي
اوربل پر ټول دياروي

فالونه:

د جــنت پــه مـــنارې
سور چرګ وهـي نارې
شېر د خداى تــېرېږي
خلكو كاندئ ننداري

د بي بي دستې سندرې:

د دوهـې ملنګې سـر دې ولـې تـور دى
سـر مـې داسې تـور دى پـر مـوږ هـم
ښـه لـوى ديـن د محمد رسـول الله دى
لا الـــــه الله محمـــــد رســـــول الله
برايـــــي د شـــېرعلي د لـــور واده و
ملكـى پـه ورا رالـى لـه ښـه زړګي يـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ســـــترګو کســــــي ســــــره وو
ښــه لــوی دیــن د محمدرســول الله دی
لا الـــــــه الله محمد رســــــــول الله

لنډکۍ:

تــه چــې جــو اري کـړې مـا بــه بايــه کـړې مينــه
مــه راپســې ژاړه ووړکيــه نــه مــې درکوينــه
جـګ کـړه مړوندونــه جلــۍ غيــږې لــه درځمــه

شولې:
شولې ټکومه ټکوم تا به واده کمه
په خدای مې دې قسم وي وپلاني ته به دې ورکمه
شولې ټکومه ټکوم زه پلانی نه کوم
په خدای مې دې قسم وي پلانی زوړ دی که يې وه کمه
شولې ټکومه ټکوم تا به وده کړمه
په خدای مې دې قسم وي و پلاني ته به دې ورکمه
شولې ټکومه ټکوم زه پلانی نه کوم
په خدای مې دې قسم وي پر ما لوی دی که يې وکمه.
برغازي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بازار میان دی خولګۍ راوړه
چرګ اذان دی خولګۍ راوړه
لوړ سهار دی خولګۍ راوړه
زما تلوار دی خولګۍ راوړه

✵✵✵

راځه وړې راځه چې ځو
د ګل ګېډۍ راځه چې ځو
نن سبا راځه چې ځو

✵✵✵

الکانو کور مه چېړې دی
د لال ټکر مه چېړې دی
د مستۍ غولی مه چېړې دی

سلسلې:

راوتلی پر سحر یم
زه د ښو نجونو اجل یم
په شان د سپینکي مار یم
د هر چا تر اوده تر یم

انګۍ یا چغیان:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه په خپل کور کې وم په راحت
بابک خرخه کړم په ډېر دولت
په پردي کور کې مې نشته عزت
خود به ژړا کړم په هر ساعت

✵✵✵

شینکۍ کوتره وم ښوربدمه
نه چا نیومه نه چا کتمه
په هر یو ټکي به پربوتمه
نن ناولده یې کېنستمه

د ورو مشاعرې:

ددې ځای اور سیچو
چرګه راغله بې بچو.

ددې ځای او ددې ډنډه
تیر پروت دی شل برغنډه

ته وایه غنم
خبرې دې منم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسۍ:

په یورپ ځي اسمان ته
چار چاپېره ټول جهان ته (د سترګو لید)

د پاسه راغی سور بلوڅ
اغوستي یې دي پنځه پنځوس (پیاز)

د ځوانانو سندرې:

ابکه له کمه رالې
له بلخ و بخارا
په شا دې څه شی دي
وریځ او باران
ماینې دې څو دي
ویل یې اووه
نومونه یې څه دي
ویل یوه چیخته ده
یوه بخته ده
یو ترګوک لاندې ورسته ده
یوه اسمان ته غرېده

(c) ketabton.com: The Digital Library

پچکولمه يې وشلېده يوه سپينه زليخا ده.

محلي پارچې يا ولسي ننداري:

۱- تمثيلي پارچې:

وئ وئ مرم ابۍ
بچی کوم ځای دې خوږېږي
بچی کوم ځای دې خوږېږي
ابۍ ګېډه مې خوږېږي
ابۍ ګېډه مې خوږېږي
ګولۍ به درته راوړم
نه خورمه ګولۍ
دا ګولۍ له زارو ډکې دي
نه خورمه ګولۍ
دا ګولۍ له زارو ډکې دي
ابۍ ګېډه مې خوږېږي
بچی کوم طبيب دې خوښ دی
بچی کوم طبيب دی خوښ دی
دا (پلانکی) خان طبيب مې خوښ دی پرې رغېږمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خورمه ګولۍ دا ګولۍ...

۲- کمیډي پارچې:

ما بورې نانګه خوړل
زامن مې بلا وخوړل
هی هی اجي ډومبک
ما بورې ګذر راوړی
دوی د خاورو ډک خوړلی
هی هی اجي ډومبک

۳- عادي پارچې:

د یوې تاریخي پېښې په باب:

نــواب مــړ کــړ پــه ځنګلــه کــې نوابــه ګــل
وینــې یــې راغلــې پــه راده کــې نوابــه ګــل
د نـــواب ســـترګې غتـــې غتـــې نوابـــه
پــه هــر میــدان یــې اړوي لکــه سکروټــې نوابــه ګــل
نـــواب دې پـــټ مـــې تېرویـــه نوابـــه
دلتــه مــې خــور ده او ورور مــه راخبــروئ نوابــه ګــل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساندې:

پـه لنډيو کې ساندې:

(پلانکی) د خاورو لايق نه دی

دا (پلانکی) دې ورته جوړه کړي بالکۍ په سينګارونه

که نور دې هر څه ميراتېږي

ميرات دې مه شه دا د غاړې تاويزونه

بې وروره خور په کوڅه راغله

ناره يې وکړه شپه به چا کره کومه

د نکلونو نارې (غږونه):

لکه د ادم او درخو په نکل کې چې د درخو رويباره (استازې) ادم خان ته د درخو احوال وروړي، نو ادم پر خپلې ښځې توتيا داسې غږ کوي:

(نکلچي وايي) ادم وويل:

زما توتيا عزت يې وکړه

دغه استازی د درخو راغلی تاته

کله چې درخانۍ د خپلې ملګرې بسوګۍ واده ته ځي، نو مور يې منع کوي او داسې غږ کوي:

ته چې دې واده ته ځې سلا مې نه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس وتنه د همداسې نجونو نه ده

درخو وايي:

تر قيامته به کوې تورې ماتورې
ځان به جوړ کړم دواړه سترګې به کړم تورې
د بسو واده ته ځم ادکۍ مورې.

د ښادۍ سندرې:

د کونج مېرمنې پاځه که دې زړه شي
هومره خو پانه څې چې پلانکی خان دې لونګۍ په لاس درته رانه شي

✵✵✵

زموږه ناوې تیله داره ده نه ژاړي
چې د (مېړه نوم یې اخلې) لغتې وخوري دا به ښه ژاړي.

تاریخي نارې:

د هوتکو د دورې:

څوک خبر وو چې تقدیر به کوي داسې
شاه حسین به نادر نیسي
بیا به یې نورې د ایران ته بندي باسي

د احمدشاه بابا د وخت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که زمری دی شاه ولي د جنګ زمری دی
له سنګرو یې ایستلی مېږنی دی.

سنځر خېلې ناري:
سعدالله ول په پښې کې مې اڅغی دی
اڅغی مه راښخه کاږه
تر ما لاندې د اودولو اوسلی دی

شاه نادر ویل زما له دا غونډ یه ډار سي
دوست محمد پروزلی
دوست محمد پرېکړې راولیاړ سي

د مروتو کسرونه:
د سر (مطلع) یو دوه بېلګې:
ډېرې اند ښښې مې په زړګي شوې راچاپېرې
ښکلې محبوبه پېزوان په شونډو رپېده

د مروتو یو کسر:
چې په تا باندې ښیا هغه به وشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په تا باندې بنیا نوره به نه شي
سلطان خېل موسیان ګنجیو لشکري شي
الهي په تا باندې راولې خواري
خواري په تا باندې راولې آه سخته

سوز خواني:
د نورالله شاعر یوه سوز خواني:
یارانو ټول په وسلې وو یو لاسونه
نن بهار دی کربلا
شامیان نږدې شو ورته وتړو صفونه
تور غبار دی کربلا
ورځ د لسم دی د علي د زویو ننګ دی
بېدار شو وخت د جنګ دی
عباسه وروره مخکې واخله نشانونه
نن ګلزار دی کربلا. (۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

کله چې ما د پښتو شعر د بېلابېلو فورمونو د لټون هڅه پیل کړه نو دا راته لا ښه څرګنده شوه، چې د پښتو شاعرۍ لمن ډېره پراخه ده. پښتو نه یوازې اکثره هغه شعري فورمونه چې په عربي ژبه کې دود دي، راخپل کړي، بلکې په همدې فورمونو کې یې ډېر جولیز زیاتون هم راوستی دی.

ددې شعري فورمونو شمېر هم تر هغو زیات دی، چې فکر یې کېږي. کله چې خپله د پښتو د ځانګړو شعري فورمونو خبره رامنځته کېږي، نو دلته هم سړي ته په ډاګه کېږي، چې تر اوسه پورې ددې امکان برابر شوی نه دی، چې د پښتو شاعرۍ ټول فورمونو دې معرفي شوي وي. البته د پښتو د ولسي او لوستې شاعرۍ ځینې مشهور فورمونه له بېلګو سره معرفي شوي، خو بیا هم د پښتو ولسي شاعرۍ لمن ډېره پراخه ده او تر اوسه لا د هر فورم ټول ډولونه او د هغه بشپړې بېلګې نه دي معرفي شوي. په حقیقت کې د پښتو ولسي شاعرۍ هر فورم باید په جلا جلا ډول وڅېړل شي. ځکه چې د ټولو څېړل د یوه کتاب له اوسېلې نه وځي.

په پښتو شاعرۍ کې د مشترکو نظمونو، ازادو شعرونو او د ازادو شعرونو ترڅنګ ځینې نور داسې شعري فورمونه هم شته چې په پورتنیو یادو فورمونو کې نه راځي او پښتو شاعرانو د خپل فکر او ژوند د اړتیا له مخې د نورو شعري فورمونو له په پام کې نیولو پرته رامنځته کړي او کومه ځانګړې نومونه نه لري. دا برخه هم یو جلا باب غواړي، له همدې کبله که چېرې موږ د پښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرۍ د نظم د ټولو فورمونو او د هغو بېلابېل ډولونه په مجموعي ډول تر نظر تېر کړو، نو شمېر به يې تقريباً دوو سوو بېلابېلو جوړښتونو ته ورسېږي. ګڼ شمېر نور داسې پښتو شعري فورمونه شته، چې هغه زموږ په لوستې او ولسي شاعرۍ کې باب دي او په دې اثر کې له راغلو شعري فورمونو څخه جوت توپير لري، په دې اثر کې نه دي څېړل شوي، يوازې هغه شعر فورمونه تر شننې لاندې نيول شوي، چې په پښتو شاعرۍ کې ډېر زيات باب دي او يوه ټاکلې نومونه لري. په پوره ډول د پښتو د ټولو شعري شکلونو پېژندګلوي، د بېلګو راوړل او د هغو د هندسي جوړښت ترسيم د يوه ټاکلي اثر په پاڼو کې نه ځايېږي.

ما د خپلې علمي ترفيع (پوهنيار رتبې) لپاره د پښتو شاعرۍ يو شمېر مشهور فورمونه څېړلي او د هغو هندسي رغښت مې انځور کړی دی. کېدی شي د ځينو فورمونو د پېژندنې ترمنځ ټکر هم پېښ شوی وي، خو دا ټوله هڅه د وړاند يز بڼه لري. د وخت د لنډون او د علمي ترفيع د معيار په پام کې ساتلو سره مې اوس پر همدې بسنه وکړه. هيله ده وخت د دې امکان برابر کړي، چې د خپلې ژبې د نورو درنو ليکوالو او پوهانو په مرسته دا هڅې نورې هم وغځوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

۱- د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي درسي لکچر نوټ.

۲- پوهاند زیار پښتو شعر څنګه جوړېږي؟ د اطلاعاتو او کلتور وزارت کابل، ۱۳۶۱ل کال.

۳- اورنګ زېب ارشاد، بدیع او د پښتو شعر، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۶۹ل کال، ۹۵-۱۱۰ مخونه.

۴- خوشال بابا، ارمغان خوشال، پېښور، یونیورستي بک ایجنسي، ۴۹۷ مخ.

۵- پیرمحمد کاروان، چنار خبرې کوي، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۷۲ل کال، ۲۵۳مخ.

۶- محمد هوتک پټه خزانه، څلورم چاپ، د زلمي هېوادمل په زیار، کابل، ۱۳۵۲ل کال، ۲۹ مخ.

۷- محمد هوتک پټه خزانه، څلورم چاپ، د زلمي هېوادمل په زیار، کابل، ۱۳۵۲ل کال، ۳۰ مخ.

۸- عبدالمالک بېکسیار، سوچونه او کرلېچونه، ۱۳۷۲ل کال، ۱۹مخ.

۹- درویش درانی، هوا او څراغونه، لاهور، ۱۹۹۵م کال، ۱۴۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- اورنګ زېب ارشاد، بديع او د پښتو شعر، دانش کتابتون، ۱۳۶۹ل کال، ۴۲-۴۳ مخونه.
۱۱- اسحق ننګيال، هغه شپې هغه کلونه، کابل، ۱۳۶۵ل کال، ۴۶-۴۷مخونه.
۱۲- اسحق ننګيال، ځاځکي ځاځکي، د ليکوالو انجمن، ۱۳۶۸ل کال، ۲۵ مخ.
۱۳- علي ګل پيوند، سيلۍ او باولۍ، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۷۲ل کال، ۱۷-۱۸ مخونه.
۱۴- هيله دوه مياشتنۍ خپرونه، ۳ ګڼه، ۱۳۷۲ل کال، ۲۰ مخ
۱۵- د خوشال رباعيات، کابل پښتو ټولنه، ۱۲ مخ.
۱۶- محمد صديق پسرلی، پسته اور، لاهور، ۱۳۷۴ل کال، ۱۸۷مخ.
۱۷- حمزه شينواری، د خيبر وږمې کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۷۴ل کال، ۸۴ مخ.
۱۸- ډاکتر سيد بهاوالدين مجروح، نا اشنا سندرې، پېښور، ۱۹۸۹م کال، ۱۰۹ مخ.
۱۹- ډاکتر امين الحق امين ګوري ورېځې، کابل، ۱۳۶۶ل کال، ۹۸ مخ.
۲۰- عاصي اشنغری، توده وينه، کابل پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ل کال، ۱۸۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱- پوهاند عبدالحی حبیبي، د پښتو ادب په تاریخ کې قصیده، کابل، ۱۳۵۷ل کال، ۱ مخ.
۲۲- محمد هوتک، پټه خزانه، ځلورم چاپ، د زلمي هېوادمل په زیار، کابل، ۱۳۶۵ل کال، ۱۹-۲۳ مخونه.
۲۳- پیرمحمد کاروان، چنار خبرې کوي، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۷۲ل کال، ۴۸مخ.
۲۴- درویش درانی، هوا او څراغونه، لاهور، ۱۹۹۵م کال، ۱۵-۲۰ مخونه.
۲۵- پوهندوی عبدالخالق رشید، د ژبو او ادبیاتو پوهنځي درسي لکچر نوټ.
۲۶- اورنګ زېب ارشاد، بدیع او د پښتو شعر، پېښور، دانش کتابتون، ۱۳۶۹ل کال.
۲۷- د حاجي جمعه خان بارکزي دېوان، د زلمي هېوادمل تدوین، کابل، د علومو اکاډمي، ۱۳۶۰ل کال، ۱۸۵ مخ.
۲۸- د عبدالحمید مومند دېوان، کابل، د علومو اکاډمي، ۱۳۶۳ل کال، ۴۰۷ مخ.
۲۹- د معزالله خان دېوان، د خیال بخاري ترتیب او تدوین، پېښور، پښتو اکاډمي، ۱۱۲-۱۱۳مخونه.
۳۰- د جمعه خان بارکزي دېوان، کابل، ۱۳۶۰ل کال، ۱۹۰ مخ.
۳۱- د نورمحمد لاهو شعري مجموعه، ناچاپ.
۳۲- د معزالله خان دېوان، ۱۱۴-۱۱۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۳- پوهندوی نوراحمد شاکر، بدیع او بیان، کابل، ۱۳۶۵ل کال، ۲۵-۲۶مخونه.

۳۴- د حنان بارکزي دیوان، کابل پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ل کال، ۲۲۹-۲۳۳ مخونه.

۳۵- اسمعیل یون، متکور (شعري مجموعه)، د لیکوالو انجمن، ۱۳۶۹ل کال، ۸۸-۸۹ مخونه.

۳۶- عبدالغفور لیوال، فرهنګ مجله، ۲ ګڼه، ۱۳۵۷ل کال.

۳۷- اسحق ننګیال، هغه شپې هغه کلونه، کابل، ۱۳۶۵ل کال، ۱۳۵-۱۳۷ مخونه.

۳۸- پوهاند زیار پښتو شعر څنګه جوړېږي؟ ۱۴۲ مخ.

۳۹- اسدالله اسد، د کاڼو موسکا، د افغانستان د لیکوالو انجمن، ۵۲ مخ.

۴۰- عبدالغفور لیوال، مخه ښه، پېښور، ۱۳۶۷ل کال، ۱-۱۱ مخونه.

۴۱- علي ګل پیوند، سیلۍ، د لیکوالو انجمن، ۷۱-۷۲ مخونه.

۴۲- کمال الدین مستان، د پاڼو شهادت، د اطلاعاتو او کلتور وزارت، ۱۳۶۹ل کال، ۵۰ مخ.

۴۳- احمد تکل، کرونده، کابل، د لیکوالو انجمن، ۱۳۶۹ل کال.

۴۴- غوټۍ خاورې د پښتو شفاهي ادبیات (شکل او مضمون) د علومو اکاډمۍ، ۱۳۶۲ل کال، ۵۹-۶۱ مخونه.

۴۵- تورخان شېرزاد، پښتو سروکی، ناچاپ اثر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۶- تورخان شېرزاد، پښتو سروکي، ناچاپ اثر.
۴۷- تورخان شېرزاد، پښتو سروکي، ناچاپ اثر.
۴۸- غوټۍ خاورې هماغه اثر، ۵۵-۵۶ مخونه.
۴۹- محمدګل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ل کال، هـ مخ.
۵۰- محمد ګل نوري، همدا اثر، بېلا بېل مخونه.
۵۱- محمد ګل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ل کال، ح،ط، ی مخونه.
۵۲- محمد ګل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ل کال، ک مخ.
۵۳- محمد ګل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ل کال، ح مخ.
۵۴- محمد ګل نوري، ملي سندرې، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۳ل کال، بېلابېل مخونه.
۵۵- پوهنیار احمد شاه زغم، پښتو چاربیته (د پوهنملې تیزس) ۱۳۷۱ل کال، ۱ مخ.
۵۶- غوټۍ خاورې هماغه اثر، ۸۲-۸۳ مخونه.
۵۷- پوهنیار احمدشاه زغم، هماغه اثر، ۱۴-۱۵ مخونه.
۵۸- سرمحقق زلمی هېوادمل، ولسي سندرې، ۲ ټوک، ۱۳۶۲ل کال، ۸۲ مخ.
۵۹- پوهنیار احمد شاه زغم، هماغه اثر، ۱۸-۱۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰- پوهنیار احمد شاه زغم، هماغه اثر، ۲۰-۲۱ مخونه.
۲۱- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۸۳ مخ.
۲۲- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۸۹-۹۱مخونه.
۲۳- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۹۲-۹۷مخونه.
۲۴- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۱۰۱-۱۰۲مخونه.
۲۵- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، ۹۸-۹۹ مخونه.
۲۶- غوتۍ خاورې، هماغه اثر، بېلابېل مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا زیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولې دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ماسټرۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنگه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې ببړنۍ لویې جرگې ته د ختیځو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرگې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرگې غړی، بیا د جرگې د غړو له خوا د ببړنۍ لویې جرگې دلومړي منشي په توگه انتخاب شو. استاد یون په دې جرگه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرگې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیځو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیځو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرگې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرگه کې د نوموړې جرگې د دارالانشا د غړي په توگه خپل فعال رول ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.
درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد یون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.
استاد یون د خپلو اکاډیمیکو او لیکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډیویي او ټلویزیوني مرکو کې یې د واقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او ګټورو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي زه دد ې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپاروليدي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اينبودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او(د پښتني فرهنګ د ودې پراختيا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو ليکوالو په لسګونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثـار، ایـډیټ او چـاپ کـړي دي دغـه راز يـې پـه سـلګونو کـورنيـو مشاعرو، ادبي غونډو او سيمينارونو کې ونډه اخيستې ده، خپله يې هم په لسګونو مشاعرې، سيمينارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په يو زيات شمېر، ملي او نړيوالو کنفرانسونو کې يې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به يې د اثارو يادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړۍ شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دويمه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هيلې	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• نيمګړي ارمانونه	د حيران شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د نازو انا ياد	د سيمينار د ليکنو ټولګه	دويم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کليات	د استاد الفت نثرونه	دريم ۱۳۸۷
• سيندونه هم مري	د اسحق ننګيال شعري منتخبات	دويم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه د پوهنوال روستارتره کي اثر — دويم ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو یونلیک دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی د اروپا یونلیک لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنډو د امریکا یونلیک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری دویم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دویم ۱۳۸۷
-ساینسي پرمختیاوې دویم ۱۳۸۷
- ببرڼی لویه جرګه ولسواکي او زورواکي دویم ۱۳۸۷
- اندیال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال لومړی ۱۳۸۷
- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې — لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون — لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ — لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ — لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سبلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

dəpaŝto ŝer

handosi joṛəŝt

(Geometrical Structure of Pashto Poem)

BY:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-12-9
9 789936 500129 >

د خپرونو لړ: (۱۳)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library